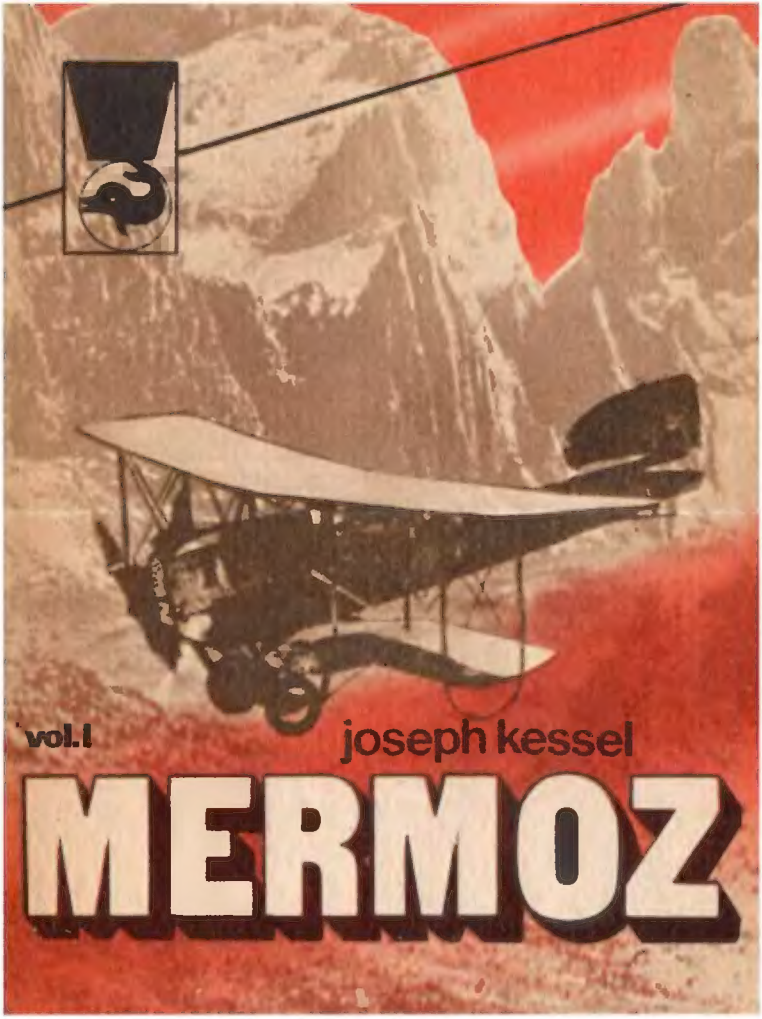
vol.I
joseph kessel
MERMOZ

JOSEPH KESSEL
membru al Academiei franceze

MERMOZ

Volumul I

Traducere și postfață de
PAVEL POPESCU

EDITURA MERIDIANE
BUCUREȘTI, 1985

Vreme îndelungată, simpla idee a acestei cărți mi-a fost insuportabilă. O stearpă durere oprea orice încercare.

Dar a venit o zi cînd am simțit că nu mai pot da în lături.

Jean, am avut extraordinarul noroc să-ți fiu prieten. Urma să scriem împreună această povestire. Am visat adesea să ajungem pe o plajă singuratecă și acolo — departe de toți și de toate — numai noi, soarele, valurile și exercițiile sportive, în care excelai, să-ți reconstituim, etapă cu etapă, existența.

Drumurile noastre, însă, nu se încrucișau prea des. E greu să smulgi vîntului, furtunii, cerului și spațiului o lună de trîndăveală. Amînam, an de an, planul nostru. Aveam, gîndeam noi pe atunci, timp berechet...

Și iată că, într-o dimineață, ți-ai luat zborul pentru cea mai misterioasă dintre toate aventurile omenești.

Va trebui, deci, să întreprind de unul singur — și tot de unul singur să duc la bun sfîrșit — misiunea în care voiai să mă ajuți. Și cîte bucurii limpezi, intense, promitea să-mi aducă ! Dar acum o știu, că nu o dată voi fi oprit de un hohot de plîns ce nu se poate preface în lacrimi, plînsul sec, imposibil al bărbaților.

Și azi, cînd în sfîrșit m-am hotărît, nu certitudinea durerii mă face să-mi fie teamă.

Îmi amintesc de glasul tău, de chipul tău, de furiile tale și de rîsul tău. La fel și de tăcerile tale care-și unduiau uneori între noi apele lor tainice și fecunde și cînd, privindu-te cum cazi pe gînduri, te înțelegeam și te simțeam cel mai bine.

Cum aș putea nădăjdui ca, din vîrtejul acțiunilor tale strălucite cu care ți-ai jalonat calea, să te reînviu, întreg, adevărat, pe tine care valorai de o mie de ori mai mult decît oricare din ele ?

Nu erau decît proiecții ale ființei tale și iată-te, totuși, prizonierul lor. Convenția care dezbracă, deseacă, deformează te alesese drept țintă cînd mai erai printre noi și cînd, ca să te aperi împotriva ei, aveai mușchii tăi de bronz, o miraculoasă vitalitate animală și cea mai pură simplitate. Astăzi, ea te împresoară din toate părțile. În jurul tău s-a țesut o imagistică mai sepulcrală decît însăși moartea. Avea-vei oare destule resurse interioare ca să te smulg de sub hlamida gloriei, să risipesc fumul înghețat al tămîierilor postume și să te restitui în carnea și inima ta, în violența și umanitatea cu care năzuiai spre cucerirea și biruința asupra ta însuți ?

Ai fost plămădit din cel mai bogat amalgam. N-am cunoscut om a cărui prezență pe acest pămînt să fi fost la fel de binefăcătoare ca a ta. Și, fără falsă umilință, mă simt înspăimîntat la gîndul că trebuie să reconstitui trecerea ta prin viață.

Şi mai e ceva.

Îţi cunosc trăsături de caracter şi fapte care ne aparţin doar nouă. Unele dintre ele, le voi dezvălui, totuşi, aici. Oricît de violente, de carnale şi şocante ar putea trece ele în ochii vulgului, mi se pare că te definesc la fel de bine ca şi actele tale de glorie. Erai un om şi nu o statuie. Tocmai de aici îţi veneau şi grandoarea şi pilda ce ne-ai lăsat-o.

Am oare dreptul să mă folosesc de ceea ce am descoperit eu, de ceea ce mi-ai confesat tu ? Unde este frontiera dintre imperativele adevărului şi indiscreţia inutilă ? Cred însă că nimic nu e de ascuns cînd este vorba de clocotul unui sînge fierbinte şi pur. La fel gîndeai şi tu. Dar ceilalţi, cei pentru care aş vrea să scald în lumină întregul, omenescul tău adevăr ? Fi-voi în stare să-i fac să te înţeleagă şi să te accepte ? Tu mi-ai fi spus-o. Am fi triat împreună totul. Pe cînd aşa...

Şi iată-mă şovăind din nou.

Totuşi, îmi aduc aminte : cînd eram trist, descurajat, cînd îi detestam şi-i disprefuiam pe toţi, dar mai cu seamă pe mine însumi, cînd eram gata să renunţ la luptă, să accept un trai lesnicios, meschin, josnic, îmi spuneam : „Există Mermoz... va reveni deasupra Atlanticului... De el, numai de el îmi va fi ruşine. Va reveni şi nu-mi va refuza un pic din bărbăţia lui."

Şi reluam surda luptă pe care ori ce om e dator s-o poarte, pînă-n ceasul morţii, împotriva lui însuşi.

Jean, te rog, te implor, ajută-mă și de astă-dată. Însoțește-mă pe această navă care, spintecînd Oceanul pe care l-ai survolat de atîtea ori, mă poartă spre locurile unde voi regăsi cele mai frumoase urme lăsate de tine. Și dă-mi, prietene, suflul care-mi lipsește pentru a zămisli chipului tău un altul care să nu-l trădeze.

La bordul lui *Asturias*, 12 august 1937.

Cartea întîi
PRIMII PAȘI

I
UN BĂIAT CUMINTE

Piața Mare din Aubenton, comună din departamentul Aisne, seamănă cu o mulțime de alte piețe dintr-o mulțime de alte comune ale Franței. Ca și ele, are în jur primăria, brutăria, debitul de tutun și școala. Ceva mai încolo, biserica. Într-o margine, legănîndu-se în vînt, firma hotelului „La Leul de Aur". În seara zilei de 31 iulie 1937, un mic automobil a oprit în fața intrării. Înăuntrul lui, o femeie în vîrstă, toată în negru. Încremenită, cu chipul ca de piatră. Privirea ei a fixat, stăruitoare, fațada „Leului de Aur", a măturat piața, a revenit la „Leul de Aur".

— Pe vremea aceea, a rostit ea cu glas scăzut, decolorat parcă, hotelul avea grajduri. Închiria trăsuri. Nu exista nici prăvălia frizerului.

Apoi, a recăzut în tăcerea și nemișcarea dinainte. Ca, după cîteva secunde, să murmure totuși :

— Acolo s-a întîmplat... la parter, a treia fereastră... Era o odaie mică și joasă.

A clătinat din cap și a adăugat :

— N-am mai dat pe-aici de cînd am plecat luîndu-l pe Jean.

Cea care vorbea așa în fața casei în care se născuse Jean Mermoz și la aproape opt luni după ce el dispăruse undeva în Atlantic, era mama lui.

Îmi este cu neputință să nu-i plasez imaginea în pragul acestei cărți. Știu că mi-o va reproșa. Știu că va avea zîmbetul acela stînjenit, nehotărît și modest — dar cît de fer-

mecător ! — care era și al lui Mermoz. Știu că mă va întreba, surprinsă și dojenitoare : „Pentru ce ați pomenit și de mine ? Era vorba numai de Jean... N-ar fi trebuit s-o faceți."

Dimpotrivă, trebuia. Niciodată legătura de sînge și de spirit n-a fost mai evidentă și mai eficace ca între aceste două ființe. Era deajuns să arunci o singură privire asupra lor ca să descoperi, cu încîntare, izvorul din care atletul cu chip luminos și-a tras puterea și delicatețea, scrupulele și voința.

Viața i-a fost cu totul alta, bătălia purtată de el a fost o bătălie eternă, prestigioasă, arenă i-a fost deșertul, oceanul, cerul ; dar resursele interioare le datora, pe de-a-ntregul, femeii care n-a părăsit niciodată Franța și care, infirmieră timp de cincisprezece ani, a preferat să îngrijească mai cu seamă bolnavii condamnați pentru că lor putea să nu le refuze nimic.

Tinerețea doamnei Mermoz a fost melancolică, searbădă. Boli succesive și necazuri familiale i-au interzis accesul la veselie, cu toate că acesta era elementul ei natural. Căsătoria, contractată în pripă, a fost nefericită. Părăsise Parisul și trăia la Aubenton, în hotelul „La Leul de Aur", proprietatea soțului. Abia împlinise douăzeci de ani. Sufletește, era absolut singură. Propria-i existență îi apărea ca definitiv ratată.

Totul s-a schimbat în ziua în care a simțit fremătînd în ea o viață nouă. Fericirea i-a fost însă alterată de o groaznică temere. Din anumite motive, lipsite de interes pentru cititor, se temea că fiul său — era sigură că o să fie băiat — va veni pe lume lipsit de virtuțile pe care i le dorea. A fost o adevărată obsesie. Timp de nouă luni a repetat într-una : „Să fie cinstit, să fie curajos, să fie bun, leal și drept."

Cît timp a durat sarcina a ţinut şi această luptă desperată, îndîrjită împotriva tenebrelor care, credea ea, îi ameninţă copilul.

Cînd mama lui Mermoz mi-a povestit toate acestea, chipul ei purta, după treizeci şi cinci de ani, reflexul titanicei bătălii în care se angajase cu întreaga-i fiinţă.

„Cred, a încheiat ea, cu zîmbetul ei tandru şi timid, cred că toate acestea au influenţat un pic caracterul lui Jean".

Mermoz a venit pe lume la 9 decembrie 1901, într-o cămăruţă cu tavanul scund a cărei fereastră, a treia la număr de pe faţada hotelului „La Leul de Aur", dădea înspre Piaţa Mare din Aubenton. Cîntărea zdravăn şi părea un Hercule în leagăn.

Naşterea copilului n-a domolit neînţelegerile care, încă din ziua căsătoriei, o îndepărtaseră pe doamna Mermoz de soţul ei. Dimpotrivă, ele-s-au agravat. Scenele dintre soţi au devenit mai frecvente, mai dure. Deseori tînăra femeie s-a gîndit să plece. Dar epoca în care trăia, societatea, educaţia primită şi, pe deasupra, totala lipsă a oricăror resurse materiale, făceau imposibilă această evadare. Pe atunci, un soţ nu se părăsea aşa uşor, mai cu seamă într-o comună care trăia ferecată în ea însăşi.

Într-o seară, o ceartă mai violentă decît altele a trezit brutal copilul. Şocul i-a provocat o criză nervoasă. Chiar de a doua zi, doamna Mermoz abandona pentru totdeauna „Leul de Aur" şi Aubenton-ul. Luîndu-şi copilul, care avea optsprezece luni, pleca la Mainbressy.

Un minuscul sătuc din Ardeni. Între el şi Aubenton, cel mult douăzeci de kilometri şi la asemenea distanţe peisajul nu diferă. Un teren uşor vălurit, acoperit de pajişti şi păduri. E mult aer, mult spaţiu între aceste unduiri, între

aceste coline, între aceste măguri ce se reînnoiesc mereu pînă se pierd în zare. Cutele solului și verzile zăgazuri ale copacilor decupează orizontul, parcelîndu-l cu măsură. Un soi de economie rustică, plină de luciditate și prudență, a modelat pășunile și ogoarele. Modeste, casele oamenilor se înscriu firesc în acest decor.

Una dintre ele aparținea părinților doamnei Mermoz. Tatăl ei avusese o prăvălie de încălțăminte pe strada Richelieu, la Paris. Cînd a hotărît să se retragă la țară, asta la începutul secolului nostru, a ales Mainbressy-ul.

Toamna lui 1903 prinsese să învăpăieze pădurile din jur cînd doamna Mermoz, purtîndu-și copilul în brațe, a sosit aici să-și caute adăpost. Primirea a fost rece. Era de înțeles ; moravurile de atunci nu admiteau ca o tînără nevastă să părăsească, din proprie inițiativă, căminul conjugal. Serile deveneau lungi, iar prin casele și așezările dimprejur comentariile în fața sobelor încinse aveau să fie interminabile. Obiceiul cerea să rămîi lîngă soț, chiar dacă sufereai. Viața trebuia acceptată cu toate greutățile ei. Nu pentru plăceri ne-a fost ea dată.

„Viața nu-i făcută pentru distracții."

Această maximă a dominat întreaga copilărie și adolescență a doamnei Mermoz. Și-a pierdut mama pe cînd era atît de mică încît nu-și mai amintea deloc de ea. Tatăl s-a recăsătorit foarte repede, lăsînd nevestei de a doua grija creșterii celor două fiice. Aceasta s-a achitat de îndatoririle sale cu un devotament perfect, cu o solicitudine și o ținută morală demne de admirație. Austeritatea ei a fost însă inflexibilă. Rîsul, tandrețea nu-și găseau loc în sistemul ei pedagogic. Sub acoperămîntul ei domnea o rigiditate monacală. Voința sa imperioasă guverna întreaga casă.

Așadar, se poate lesne înțelege care i-au fost reacțiile cînd s-a trezit, pe nepusă masă, cu fugara de la Auben-

ton. I-a primit explicațiile, dar fără entuziasm și fără convingere. În jurul tinerei femei s-a instaurat un climat glacial care avea să dureze zece ani. Un reproș mut, o condamnare care, chiar dacă nu prindea glas, rămînea la fel de limpede, îi aminteau neîncetat că se abătuse de la o disciplină a cărei inalterabilă rigoare i-o demonstra tot ce se petrecea în casa în care-și găsise azil. Tînăra femeie a suportat fără un cuvînt de revoltă această tăcută reprobare, deși se știa născută pentru o altă lege, aceea a unei vieți generoase, atît în bucuriile, cît și în durerile sale. Se gîndea însă la fiul său, îl vedea crescînd și se supunea fără murmur. Jean Mermoz se dezvolta bine. Era un băiat înalt, subțire, blond. O privire gînditoare, o expresie serioasă. Cînd se juca, o făcea fără zgomot.

Doamna Gillet a continuat să aplice copilului regula pe care o folosise în educația fiicelor sale vitrege. Îl iubea din tot sufletul, dar nu lăsa nimic să răzbată în afară. Mîngîierile, pupăturile, îngăduința și zîmbetele erau proscrise fără de milă. Un băiat n-avea nevoie de asemenea drăgălășenii. Singurul lucru de care trebuia să se pătrundă, încă din pragul vieții, erau exigențele datoriei. Cînd doamna Mermoz voia să-și îmbrățișeze copilul, trebuia s-o facă pe ascuns, ca și cum ar săvîrși o nelegiuire. Această tandrețe ferecată, clandestină, această austeritate necontenită, această constrîngere împinsă pînă la exacerbare au fost extrem de dure atît pentru mamă, cît și pentru copil. Dar pentru anumite firi alese, excesul de severitate mai curînd slujește decît dăunează.

Un asemenea regim ar fi putut să usuce pentru totdeauna sufletul unui copil obișnuit, prefăcîndu-l într-o ființă fricoasă și ipocrită. În cazul lui Mermoz, efectul a fost exact invers.

Este adevărat, nu era nevoie de atîta severitate pentru ca micuțul Jean să simtă cît de inepuizabile sînt rezer-

vele de iubire și tandrețe din inima mamei sale. Si oaza din deșert este mai verde decît toată verdeața unui univers saturat de apă.

Ce legătură puternică, inexprimabilă creaseră între ei rarele clipe cînd doamna Mermoz își putea strînge la piept băiatul !

Și tot atît de adevărat este și faptul că, pentru ca Jean Mermoz să aibe sentimentul datoriei și al ascendenței sale spirituale, nu era deloc necesar să-i fie izgonite din copilărie joaca, plăcerile inocente, tandrețea. Dar, în același timp, cum să nu crezi că deprinderile dobîndite la vîrsta marilor maleabilități au dezvoltat la el, conferindu-le forța unui instinct, primatul voinței și spiritul de sacrificiu ?

A existat însă și un domeniu în care doamna Gillet a fost nevoită să renunțe la intransigența sa. Fiind extrem de credincioasă și scrupulos practicantă ar fi vrut să-i inculce și nepotului aceeași fervoare. Soțul ei avea, în schimb, cu totul alte păreri, iar doamna Mermoz, după ce traversase în adolescență o violentă criză de misticism, se îndepărtase complet de religie. Respecta libertatea spirituală și înțelegea ca și fiul ei să beneficieze de ea. Nimeni, gîndea ea, n-avea dreptul, atît cît era inconștient, să-i inculce sau să-l abată de la o dogmă. Cînd va veni vremea, va ști el ce să aleagă. Și a izbutit să-și impună acest punct de vedere. Jean Mermoz a fost botezat — la vîrsta de 9 ani — și s-a împărtășit. Acestea au fost unicele concesii admise de mama sa. Copilul nu s-a dus niciodată la slujbă și nici nu s-a spovedit. Așa cum prevăzuse doamna Mermoz, Jean avea să rezolve această problemă de conștiință mult mai tîrziu și în felul său.

Printre trăsăturile de caracter ce-i erau proprii la acea vreme și care prefigurau viitoarea-i fire, m-aș referi la una singură. Cînd avea opt ani, Jean s-a dus, într-o duminică, la o mătușă care-l iubea foarte mult. Femeia tocmaĭ sco-

sese din cuptor o plăcintă cu mere din care i-a oferit, firește, o bucată. Copilul a refuzat.

— Mănîncă liniștit, a insistat mătușa. Îți făgăduiesc că bunică-ta nu va ști nimic.

— Dar eu, *eu* voi ști, a răspuns micuțul Mermoz.

Această gravitate precoce, această scrupulozitate și acest respect față de sine însuși se regăseau în toată copilăria sa. La zece ani, Jean Mermoz era foarte puternic, foarte fin și foarte serios. N-a mințit niciodată ; n-a plîns niciodată. N-avea prieteni, în afară de mama sa, și nici nu și-i dorea. Nu era bătăuș și evita jocurile care se puteau lăsa cu încăierări. Distracția sa preferată era să demonteze și să monteze, la nesfîrșit, un vechi ceasornic. Avea o înclinație pronunțată pentru mecanică, dar și mai mult îi plăcea să citească, ori să scrie povești născocite de el. Mai presus însă de orice, îl pasiona desenul.

Nici muncile cîmpului, nici animalele nu-i spuneau mare lucru. O însoțea, fără nazuri, pe maică-sa în plimbările ei, dar asta din plăcerea de a fi împreună. Marșuri de cîte douăzeci-treizeci de kilometri erau un fleac pentru cei doi. De preferință se duceau pînă la ruinele abației de la Bellefontaine. Aici, lîngă un iaz năpădit de ierburi, între frînturi înnegrite de zid și coloane trunchiate ce fierăstruiesc imensitatea cerului, se poate vedea și astăzi, culcată pe lespedea de mormînt, imaginea tăiată în piatră, cu cască și scutul pe mînă, a seniorului de Rumigny, fondatorul.

Nimic nu lăsa să se întrevadă în acest copil, atît de cuminte, flăcăul gata oricînd de bătaie, cu rîs triumfător în luptă și-n dragoste, cu accese cumplite de mînie și cu veselii tumultoase, care într-o bună zi va acoperi cu tunetul motoarelor sale pămînturi și mări. În privința vocației, ei bine, pe atunci Jean Mermoz nu avea nici cel mai mic presentiment.

Cu puțin timp înaintea declanșării războiului, la Béthény a avut loc unul dintre cele mai importante mitinguri aeriene din acea miraculoasă epocă a aviației. Toți cei care izbutiseră să ridice în aer incredibile mașini zburătoare erau prezenți : și Latham, și Blériot, și Pégoud...

Entuziasmul mulțimii avea ceva religios în el ; oamenii simțeau că asistă la o geneză. Aviația ieșea din matricea ei. Brusc, cerul devenise accesibil.

Rudele lui Mermoz, care avea pe atunci doisprezece ani, l-au dus și pe el la Béthény.

A urmărit cu o privire curioasă, dar extrem de calmă toate evoluțiile. Vărul său, și el prezent, striga în gura mare că se va face pilot.

— Eu nu, a replicat Jean. Îmi place mai mult mecanica și desenul.

Aceste preferințe i-au decis pe bunici și pe maică-sa să-l trimită, ca intern, la Școala profesională superioară de la Hirson.

De atunci datează primele dintre nenumăratele scrisori adresate de Mermoz mamei sale. Le am pe toate în față. Scrisul este ferm, îngrijit, aproape deloc copilăresc. Tonul, concis, riguros, stăpînit. Nimic care să semene a văicăreală. Apa înghețată în lavoare, mîinile îi sînt crăpate, unul dintre profesori îl bate nemilos. Se mulțumește să consemneze faptele cu un soi de sarcasm superior. Educația primită la Mainbressy se dovedea a nu fi fost zadarnică.

În vremea aceasta, acasă se consuma o dramă tăcută. Separată de fiul său, doamna Mermoz a simțit că nu va putea îndura la nesfîrșit atmosfera glacială care o înconjura. Cît timp fusese și Jean, totul avusese un sens. Odată el plecat, totul devenea de neîndurat.

Fără să-și dea în vileag intențiile, a învățat croitoria, dovedindu-se chiar înzestrată. I s-a oferit un post de croi-

torească șefă la o casă de rochii și mantouri din Charleville. L-a primit. Dar asta a însemnat ruptura cu cei de-acasă. Cu greu și cu inima strînsă admiseseră ca fiica lor să-și părăsească bărbatul. Se refugiase, totuși, la ei, nu-n altă parte și-ar fi tolerat, pînă la urmă, situația. Dar să plece, de una singură, *să lucreze* la oraș, așa ceva ținea de necuviință, de trădare. O femeie rămîne în familie, altminteri e pierdută.

Cu toate acestea, doamna Mermoz a plecat la Charleville, plină de curaj și de speranțe. Fiecare zi de muncă, fiecare pas înainte în noua-i meserie o apropiau de viața în doi cu fiul său. Curînd, norocul a părut să răspundă nădejdilor ei. Proprietara casei de mode unde lucra, bătrînă și pe jumătate oarbă, a anunțat-o că, în scurt timp, o să-i ceară s-o înlocuiască.

Or, asta însemna o situație materială asigurată. În vacanța mare, Jean va putea sta cu ea.

Bubuitul tunului a sunat începutul vacanței mari a anului 1914. Invazia germană s-a întins, cuprinzînd departamentele din est. Doamna Mermoz s-a repezit la Mainbressy.

Părinții ei plecaseră, fără s-o prevină, fără să-i spună unde se duc, luîndu-l pe Jean cu ei.

Pînă să apuce să se dezmeticească, pînă să se poată orienta, doamna Mermoz a și văzut patrulele nemțești pătrunzînd în sat.

Căsuța din Mainbressy unde și-a petrecut copilăria Jean Mermoz e intactă. Iată sufrageria-bucătărie de la parter, martora atîtor seri austere, petrecute la gura sobei. Iată și grădina coborînd în pantă lină către o vale învăluită în pîcle, cu merii și iepurii ei. Vara trecută, cînd m-am dus să-i văd, bunicii lui Mermoz mai trăiau. Bătrînul

era drept ca un brad. La 90 de ani, regăseai pe chipul lui trăsăturile fiicei și ale nepotului. Un marș de 15 kilometri era pentru el floare la ureche. În ochi-i limpezi licărea o blîndă și lucidă maliție și din toată-i ființa se degaja o forță vitală extrem de pură, simbol a trei generații. O surdă emoție te cuprindea în fața acestei mărturii intacte a permanenței sîngelui. Vîrsta o marcase mai mult pe soția sa. Dar și pe chipul ei se puteau desluși urmele unei mari frumusețI și a unei inflexibile voințe. Fiica lor se ducea adesea să-i vadă. În fiecare duminică, bătrînii veneau să ia masa cu ea, la Rocquigny, o comună învecinată. O mare tandrețe, o înțelegere profundă unea aceste trei ființe. Cine ar fi putut bănui că, animați de cele mai bune intenții, două dintre ele provocaseră celei de a treia, fiicei lor, cea mai cumplită suferință. Privindu-i, mă gîndeam la toate tragediile în care nimeni nu-i, de fapt, vinovat ca și la toate cele care vor continua să-i sfîșie pe oameni atîta vreme cît nu vor găsi, pentru sentimentele lor, același limbaj.

Timp de trei ani doamna Mermoz n-a știut unde se află fiul ei și nici măcar dacă trăiește.

S-a stabilit în casa părintească. Pe cînd ai ei mai erau aici, fusese exclusă. Acum, ca s-o ferească de prădăciuni, s-a hotărît să rămînă. A trăit din ce dădeau grădina de zarzavat, poiata, crescătoria de iepuri. A avut de îndurat miile de jigniri inevitabile, pe care în anii războiului le-au cunoscut toți cei care s-au aflat în regiunile ocupate. Dar nu duritățile invadatorilor germani au fost cele mai greu de suportat.

Vedea — și asta o făcea să sufere mai mult ca orice —, cum frica, acreala, neîncrederea, intrigăraia își fac, treptat, loc în sufletele sătenilor, cum o agresează și pe ea. Pe măsură ce timpul trecea, pe măsură ce viața devenea tot mai

penibilă, iar perspectiva eliberării se îndepărta, inimile oamenilor se pietrificau şi un egoism, meschin şi hulpav, precumpănea asupra tuturor celorlalte sentimente. Pentru doamna Mermoz aceşti trei ani au însemnat o veritabilă asfixie. Izolată complet de Franţa, fără nici un ajutor în juru-i, fără nici o comunicare umană, bolnavă, ea a crezut că va pieri înainte de a afla ce-i cu băiatul ei. Obiectele care, în trista casă din Mainbressy, îi aduceau aminte de el, hăinuţe, jucării prăfuite, neîndemînatice teme de şcolar şi care, la începutul acestei lungi torturi, o susţinuseră ca tot atîtea talismane, erau acum privite sau atinse doar cu o sumbră disperare. Pe unde o fi Jean ? Ce face ? Ce viaţă duce ? Zi şi noapte, aceste întrebări sfredeleau mintea nefericitei, în vreme ce anotimpurile se succedau, neîndurătoare, stropite de sîngele bărbaţilor.

Firește, dacă doamna Mermoz ar fi avut darul de a vedea de la distanţă, ar fi recunoscut, printre elevii liceului din Aurillac, în persoana unui băiat înalt, rezervat, gînditor şi blond, pe propriul său fiu. Bunicul lui Jean apucase invazia prusacă din 1870 şi-şi amintea cum cuprinsese ea jumătate din Franţa. S-a refugiat, deci, tocmai în Auvergne împreună cu soţia, nepotul şi familia celei de a doua fiice. Dezrădăcinat pe neaşteptate şi transplantat într-un pămînt mai aspru, sub un cer mai neguros, Jean Mermoz a profitat, din punct de vedere fizic, de puritatea aerului şi clima acestei regiuni muntoase. În schimb, singurătatea sa sufletească a fost cumplită. Iubea, pe lumea asta, o singură fiinţă : pe mama lui. Or, ea era ca şi moartă pentru el.

În plus, un viu şi permanent contrast îi dădea măsura definitivă a abandonului în care se afla : zi de zi, vedea cum vărul şi verişoara lui, care erau aproape de-o vîrstă cu el, se bucură de tandreţea unei mame îngăduitoare. Bunicilor nici nu le trecea prin minte să intervină. Fata lor avea un bărbat. Existenţa ei era conformă cu moravurile.

Deci, avea tot dreptul să-și răsfețe copiii cît poftește.

Pentru Jean, educația monacală de la Mainbressy continua. Or, el se apropia de adolescență, de vîrsta cînd nevoia de contacte sufletești, de confidențe devine aproape tragică prin acuitatea ei. Sînt tot soiul de imbolduri tulburi, de speranțe, de neliniști confuze și totodată puternice care exaltă și împovărează, rînd pe rînd inima și care se cer spuse, împărtășite...

Jean nu avea pe nimeni. În mod fatal, rezerva sa a devenit timiditate, seriozitatea sa melancolie, iar sensibilitatea înnăscută s-a ascuțit la maximum. Prea mîndru ca să exteriorizeze ce-i în sufletul său, ori să se plîngă, fie și sie însuși, el s-a deprins să-și construiască un univers din propriile sale resurse. De cîte ori însă și cu cîtă intensitate a tînjit, în inima sa, după unicul lui prieten, unicul său camarad, după mama de care fusese atît de brutal despărțit în timpul vacanței mari a anului 1914.

1917... și iat-o apărînd pe neașteptate.

Într-adevăr, în acel an niște acorduri internaționale au făcut posibilă repatrierea unui anumit număr de locuitori din regiunile ocupate, bătrîni, copii, bolnavi. Doamna Mermoz a făcut parte din primul eșalon care, din Ardeni, via Elveția, a ajuns în Franța liberă.

Este de prisos să descriu îndelung sentimentele lui Jean Mermoz și ale mamei sale în momentul sosirii la Aurillac. Jean crescuse, se lățise în umeri, vocea, pe care doamna Mermoz o asculta cu încîntare, era în plină schimbare. Copilul de altădată devenise un adolescent. Trăise, separat de mama sa, trei ani de zile. În timpul acestei interminabile despărțiri nu putuseră comunica în nici un fel. Dar ce importanță avea ! Regăsirea a fost tot atît de firească și simplă ca și cînd n-ar fi trecut decît o singură zi. Gîndurile lor, la fel ca în trecut, au început să fie rostite cu glas tare.

Primirea părinților a fost cordială. Au simțit că rigoarea principiilor profesate de ei fusese depășită de aceea a încercărilor prin care trecuse fiica lor. I-au propus să locuiască împreună. Dar așa ceva era cu neputință pentru doamna Mermoz.

Nu se smulsese de sub tutela de la Mainbressy, nu agonizase luni de-a rîndul, bolnavă de dor și de cea mai cumplită neliniște, ca să-și vadă, din nou, tandrețea încătușată și să accepte o luptă inegală ca să-și păstreze copilul regăsit printr-un adevărat miracol.

Simțea, în fiecare celulă, suferința orelor pierdute, deșarte. Voia să le recupereze, să cunoască fiecare din mișcările lui Jean, fiecare răsuflare. Intuia și la el aceeași nevoie a renașterii în doi. Anii pe care-i mai aveau la dispoziție erau măsurați ; în băiatul înălțuț, cu voce în schimbare, își făcea loc bărbatul.

Și cu toate rugămințile lui Jean, doamna Mermoz a avut tăria să-l părăsească pentru a-și căuta un serviciu.

Pînă la urmă, norocul i-a zîmbit. Una din rudele sale, o doamnă în vîrstă, îl cunoștea foarte bine pe Léon Bourgeois *. Doamna Mermoz l-a întîlnit la locuința acesteia. Bărbatul de stat i-a asigurat un post de infirmieră la spitalul Laënnec și a obținut pentru Jean o bursă de semiintern la liceul Voltaire.

După cîteva zile, mama și fiul erau la Paris.

S-au instalat într-un atelier de pictură de pe Avenue du Maine, la numărul 14.

Era o stradă din cartierul Montparnasse, degajată și liniștită, populată de mici burghezi, de meseriași și de falansterele artiștilor de tot soiul. Modicitatea chiriei — 850

* Om politic francez, născut la Paris (1851—1925), unul din promotorii Societății Națiunilor. Premiul Nobel pentru pace în 1920 (N. T.).

de franci pe an — era, pentru doamna Mermoz, doar relativă. Fiecare lună de muncă la spital îi aducea, mari și lați, 150 de franci. Casa absorbea deci jumătate din salariu. A ales-o, totuși, fără să stea pe gînduri și Jean a aprobat-o integral. În afara faptului că nici ea și nici fiul său n-au strălucit vreodată prin simțul lor practic, această hotărîre era împlinirea unei nevoi, poate inconștiente, dar de o forță irezistibilă.

Atelierul, numai geamuri, plin de lumină, nu se limita la propria-i suprafață. Ca să zic așa, el se reflecta la infinit, în alte ateliere deopotrivă de spațioase, deopotrivă de luminoase și pustii, locuite de pictori și sculptori. Le țineau tovărășie tinerețea, sărăcia, nepăsarea, nesăbuința, speranțele.

După Mainbressy, după internatul de la Hirson, după captivitatea în zona ocupată, după singurătatea sufletească de la Aurillac — într-un cuvînt, după ani și ani de constrîngere, supraveghere, de schimnicie, de temniță și de înstrăinare, Jean Mermoz și mama lui se aflau, dintr-o dată, singuri, stăpîni pe gesturi și sentimente, în cea mai miraculos slobodă dintre lumile posibile : boema pariziană.

Un contrast atît de brusc și de total ar fi putut deveni periculos. La vremea aceea, doamna Mermoz era o femeie încă tînără, iar Jean intra în adolescență. Moravurile tolerante, nonșalanța, violența și libertinajul unor ființe al căror unic cod moral era frumusețea unei linii, a unei tușe de culoare, al unui volum, amestecul de exaltare și dezmăt, de mizerie și reușite spectaculoase, toate acestea se adunau într-un soi de năpraznic vîrtej care ar fi putut dezagrega caractere insuficient călite.

Din fericire, doamna Mermoz și fiul său posedau acea integritate naturală, atît de rară, care-ți permite să trăiești în orice mediu, alegînd instinctiv ceea ce poate oferi mai plăcut și mai bun, fără ca vreodată să te lași alterat de el.

Boema montparnasiană le-a adus cîntecele sale, setea de frumusețe, suflul ei tonifiant, absența oricăror prejudecăți și convenții, dar a făcut-o prin transmisie spirituală, printr-un soi de osmoză. Căci, viețuind printre cele mai turbulente și mai acaparatoare creaturi de pe fața pămîntului, contactul cu ele a fost, pentru doamna Mermoz și Jean, aproape inexistent.

Era de ajuns unul celuilalt. Trăiau unul pentru celălalt.

Mi s-a întîmplat, uneori, să încerc un sentiment cu totul aparte văzînd această tînără mamă și acest băiat mare ducînd o existență strîns unită, țesută parcă din aceeași urzeală. Mi se părea că această înțelegere deplină, această senină interdependență prefac legile naturii și îmi era greu, aproape cu neputință, să admit că n-ar fi beneficiat de o misterioasă derogare. Copilul era într-atît replica mamei, încît zămislirea lui mi se părea a fi numai și numai opera ei. Știu, e aberant ce spun, dar această impresie mi s-ar fi impus în mod sigur dacă i-aș fi cunoscut pe vremea cînd locuiau pe Avenue du Maine.

Iată ce înseamnă puterea iubirii și adevărata legătură de sînge.

Doamna Mermoz mi-a spus adesea :

„A fost cea mai frumoasă perioadă din viața noastră".

În ceea ce o privește, nu încape îndoială. Dacă ne gîndim la viața pe care a dus-o înaintea venirii la Paris, și la alarmele cu care a fost hrănită după aceea, — de la primul zbor al lui Jean pînă la ultimul — sînt lesne de înțeles încîntarea și regretul patetic legate de anii petrecuți în oaza din Montparnasse.

Sînt oare aceste cuvinte tot atît de adevărate și pentru fiul ei ? N-a cunoscut, cumva, în cu totul alte momente sentimentul că a atins apogeul existenței sale, acela de completă împlinire a propriei ființe ?

Fiecare dintre noi are pe acest pămînt o operă de dus la bun sfîrșit, o dragoste de zămislit și de hrănit și-n clipa desăvîrșirii lor ne simțim cel mai aproape de zei.

Pentru doamna Mermoz, această operă, această dragoste era fiul ei. Pentru el — cucerirea elementelor și-a lumilor. Și unul, și altul au atins, timp de cîțiva ani, absolutul. Sînt de invidiat.

Stranie existență pentru băiatul acesta de șaisprezece ani, cu umeri robuști și trăsăturile feții atît de fine încît păreau fragile.

În loc să se lase prins de mirajul capitalei, de capcanele fascinantei sale jungle, Mermoz se repliază, mai mult ca oricînd, în universul său interior, se confundă, pînă la identificare, cu mama lui.

E ca și cînd, presimțind traiectoria destinului său, o voce tainică i-ar fi șoptit în acele ceasuri decisive : „Grăbește-te să înveți, grăbește-te să te cauți pe tine însuți. N-ai prea mult timp înainte-ți. Curînd, vei cunoaște prietenii și iubiri pătimașe, curînd încăierările, vinul și deșerturile toride îți vor hrăni mușchii și sîngele. Vei strînge recolta biruințelor, pe pămînt, în văzduh, peste ape, va veni gloria, vor veni și tributurile ei. Așadar, pătrunde-te cît mai adînc în viața asta studioasă, calmă, intimă de care mai dispui și fă-o cît mai iute."

Pînă la armată, Jean n-a pus strop de alcool în gură și n-a știut ce-i aceea femeia. A sărit peste vîrsta critică — cea care formează, sau deformează pe veci puritatea unei inimi — cu perfectă ingenuitate, de parcă s-ar fi pregătit să intre la mănăstire.

Programul său de viață era dintre cele mai simple : ziua și-o petrecea la liceul Voltaire, iar seara, cînd doamna Mermoz se întorcea de la spital, stătea cu dînsa. El îi povestea ce se întîmplase la școală, ea — despre o meserie pe care o descoperea și care o acapara tot mai mult. Jean

pătrundea, în acest chip, în secretele suferinței omenești, în dramele umile ale vieții spitalicești, descoperea resursele bunătății omenești. Odată cina expediată, lua o carte. Setea sa de lectură era pustiitoare. Mai presus de orice îi plăceau poeții. Repeta versuri pînă la saţietate, pînă la epuizare și adormea murmurîndu-le.

În zilele libere — joia și duminica — nici gînd de plimbare ; desena. Am avut extrema surpriză să descopăr la Rocquigny un carton plin cu nuduri, nete și ferme, degajînd, concomitent cu naivitatea autodidactului, o sensibilitate deosebită pentru formă, un simț înnăscut al liniei.

Îmi amintesc că am întrebat uluit :

— Vasăzică, Jean avea modele ?

Doamna Mermoz a rîs încetișor :

— De unde să fi luat banii necesari ?

— Doar nu le-o fi desenat din imaginație ?

— Nu, firește. Dar prin ferestrele noastre imense se vedea perfect interiorul altor ateliere. Nu se putea ca într-unul din ele, ba la un pictor, ba la un sculptor, să nu fie un model. Ei bine, Jean profita de poza asta gratuită.

La atît s-au limitat relațiile sale cu artiștii.

Nu-i plăceau deloc tumultul, excesele, vitalitatea exuberantă a vecinilor. El era cu poemele lui Samain, Verlaine, Baudelaire, cu meditația, cu extrema sa rezervă, cu timida și totodată ferventa căutare a ființei sale lăuntrice. Nimic nu vestea pe-atunci latura cealaltă a firii sale, violentă, ciclonică, extravertită. Nimic în afară, poate, de o poftă de mîncare insațiabilă, barbară, eroică.

Nu s-ar putea spune că, pe vremea cînd locuiau pe Avenue du Maine, cei doi ar fi dus-o într-o sărăcie lucie, dar situația lor materială se plasa la limita extremă între jena permanentă și mizerie.

Odată chiria plătită, doamnei Mermoz îi rămîneau lunar şaptezeci şi cinci de franci. Sigur, în 1918 preţurile nu erau cele de astăzi şi moneda franceză avea întreaga sa valoare. Dar chiar şi pe-atunci, era mai mult decît greu să faci faţă nevoilor a două persoane cu doi franci şi jumătate pe zi. Mai cu seamă cînd una din ele e un adolescent viguros, în plină creştere. Cea mai mare parte a modestelor resurse de care dispunea doamna Mermoz era înghiţită de hrana lui Jean. Războiul, ajuns în ultima sa fază, impunea restricţii. Cantitatea de pîine pe care o primeau parizienii era strict cartelată. Din fericire, doamna Mermoz avea, în calitatea sa de infirmieră, dreptul la o raţie dublă. O rezerva, exclusiv, pentru fiul său, astfel că, luni şi luni de-a rîndul, ea n-a gustat o fărîmă.

În rest, realiza acel miracol cotidian cu care sînt obişnuite miile de gospodine modeste din Paris. Jean era îmbrăcat cuviincios şi curat ; putea să-şi cumpere cărţi în ediţii populare şi, din cînd în cînd, să iasă la plimbare prin marele oraş avînd cîţiva pitaci în buzunar. Mai mult, nici nu cerea.

Setea de lux, dorinţa de a avea cutare sau cutare lucru nu l-au bîntuit niciodată. Bogăţia era o entitate care nu-l interesa deloc. În acea perioadă s-au definitivat în el, datorită vecinilor de cartier şi a existenţei pe care o ducea, scîrba de convenţional, respectul pentru comorile spiritului, disprețul pentru bunurile materiale, un admirabil simţ al omenescului şi noţiunea justă a demnităţii.

Cînd strîmtorarea împresoară o fiinţă cu cuget sănătos şi pur, ea este cea mai bună dintre şcoli, ca-i dă ierarhia valorilor.

La fel ca şi pîinea, cărbunii erau distribuiţi tot pe cartelă. Doamna Mermoz nu-şi putea permite să comande livrarea acestora la domiciliu, după cum n-avea nici timpul,

nici puterea necesară ca să și-i aducă singură. Treaba asta o făcea Jean cu ajutorul unei cotige. Odată i s-a întîmplat să întîlnească pe doi din colegii săi de liceu. Era, firește, îmbrăcat cu ce avea mai ponosit, mîinile îi erau negre și trăgea cît îl țineau puterile de hulubele cotigei. Le-a zîmbit celor doi și i-a strigat. Ei însă au trecut, nevoind să-l recunoască.

Jean i-a istorisit mamei întîmplarea, dînd din umeri cu un soi de milă de pe acum virilă. Apoi a conchis :

— Niște imbecili. N-au să priceapă niciodată cît mă bucură să te pot ajuta.

Acest dispreț nu ascundea nici o rană a amorului-propriu ; dar ca să ne dăm seama de valoarea unei atît de calme mîndrii, trebuie să ținem seama de vîrsta pe care o avea Mermoz, vîrstă cînd falsa rușine e atotputernică.

În toată această perioadă, Jean a avut un singur prieten, dar și acela un bărbat în toată firea.

Era descoperirea doamnei Mermoz. Fusese însărcinată de serviciile Asistenței publice cu organizarea luptei preventive împotriva tuberculozei pe teritoriul arondismentului al V-lea. Acest cumplit inventar al mizeriei și bolii care o obliga să urce zilnic cîte două sute de etaje, a adus-o într-o dimineață într-un apartament sărăcăcios de pe strada Cardinal-Lemoine. Îi fusese semnalată existența unui rănit grav în război care se zbătea într-un fel de perpetuă agonie.

Cînd a pătruns pentru prima oară în acea locuință, bolnavul, pradă tocmai unei crize acute de sufocare, ne mai crezînd în nimeni și nimic, a izgonit-o cu brutalitate. A doua oară s-a purtat la fel. La a treia vizită, rănitului i s-a făcut rușine și a primit-o pe doamna Mermoz. De atunci n-a mai putut fără ea.

Trăia printr-o adevărată minune. Aorta, plămînii, rinichii, stomacul, totul fusese ruinat ca urmare a unei comoţii care zguduise întregul organism. Suferinţele erau atît de mari încît medicii, care nu mai credeau că nefericitul ar mai avea o şansă de scăpare, îi administrau eter în doze masive pentru a-l linişti.

Văzînd cît suferă şi care-i va fi sfîrşitul, doamna Mermoz l-a transportat la ea acasă. Şi-n timp ce ea alerga prin diverse maghernițe, Jean se îngrijea de bolnav. Între cei doi s-a născut astfel o mare prietenie ce nu avea să se dezmintă niciodată.

În momentul acela, Max Delty avea dublul vîrstei lui Jean Mermoz. Cu toate acestea, raporturile dintre ei nu s-au resimţit defel de pe urma acestei diferenţe. Vorbeau de la egal la egal.

Există în organismul omenesc o ghiară cu care el se agaţă de viaţă şi pe care ştiinţa a fost incapabilă s-o descopere. Condamnat de toată Facultatea de medicină, Max Delty s-a restabilit. Crizele s-au rărit şi a putut chiar să-şi reia meseria care era aceea de cîntăreţ de muzică de operetă.

Şi-a găsit un angajament la Bouffes du Nord şi, graţie salariului de-acolo, meniul atelierului s-a îmbunătăţit.

Jean venea adesea pe jos să-l ia de la teatru şi, tot pe jos, reveneau pînă la Avenue du Maine, discutînd despre artă, cîntece, despre război şi existenţă. Niciodată însă despre aviaţie.

Adevărul este că, pînă la vîrsta de optsprezece ani, Mermoz nu s-a gîndit vreodată să ar putea deveni aviator.

În acele zile de foc ale războiului, cînd ţara întreagă vibra la auzul faptelor de arme ale piloţilor, la numele unui Guynemer, Nungesser, Fonck, dorinţa de a stăpîni o maşină înaripată nu l-a ispitit nicicînd.

Pe vremea lui Avenue du Maine, ambiția, sau mai degrabă visul lui Jean Mermoz era să modeleze chipuri și torsuri din lutul ascultător.

Ca să faci sculptură ai nevoie de o viață materială asigurată. Așa gîndea, în orice caz, Jean Mermoz. Teama aceasta de viitor constituia însăși dovada falsei sale vocații. Cînd avea s-o descopere pe cea adevărată, asemenea griji nu-l vor mai frămînta niciodată.

Pînă una-alta însă, continuînd să aibe o viziune eronată asupra propriului său personaj, Mermoz a decis să candideze la Școala Centrală. Dăduse, în 1918, prima parte a bacalaureatului, secția reală, așa că, în vara următoare, s-a prezentat la examenul definitiv. Admis la scris, respins la oral, acesta a fost verdictul. Un verdict care l-a pus la pămînt.

Mai mult decît atît, ceea ce a urmat a fost o depresiune nervoasă. Dealtfel, ușor de explicat. Mermoz iubea literatura, artele și asimila foarte greu matematicile. Or, cariera pe care credea că ar trebui s-o urmeze reclama, prin excelență, studiul acestora. A încercat, deci, să înlocuiască prin asiduitate, prin îndîrjire, talentul care-i lipsea. Nu mai ieșea nicăieri și era surd la rugăminții mamei care-l implora să se distreze. Își silea corpul, făcut pentru spațiile largi, pentru exercițiile violente, să se curbeze, nemișcat, deasupra unei mese. Criza de creștere își spunea și ea cuvîntul, șubrezind organismul.

Rezultatul acestei constrîngeri, la care se autocondamna, nu s-a lăsat așteptat. Migrene cronice, slăbirea vederii. Nu mai citea decît versurile cele mai „negre" ale lui Baudelaire sau Verlaine. Uneori se plîngea de o extremă oboseală. Curînd avea să dea și un semn primejdios.

Voind cu tot dinadinsul să-l distreze, mama lui l-a dus într-un mic cinematograf de lîngă gara Montparnasse.

Şi-au părăsit locurile împreună, dar la ieşire nu mai era lîngă ea. După cîteva minute de aşteptare s-a pomenit singură în holul în care începuseră să se stingă luminile. Afară, nici urmă de el printre trecători. L-a strigat, l-a căutat, dar zadarnic.

A pornit în goană spre casă. Jean n-avea cheia atelierului. Dar nici aici n-a dat de vreun semn al prezenţei lui prin împrejurimi. Neliniştea s-a abătut asupra ei, brutal. Şi-a amintit de toate manifestările morbide pe care le remarcase la fiul său şi i-a fost groază de invizibilul duşman pe care Jean îl purta într-însul. A pornit-o pe străzi ca o nebună, fără ţintă precisă. Cine i-a călăuzit paşii ? Nici astăzi n-ar şti s-o spună.

A bătut tot cartierul Montparnasse, l-a străbătut pe cel al Invalizilor şi a ajuns pe cheiul Senei. Deodată, în clar-obscurul nopţii, i s-a părut că recunoaşte, pe malul apei, o siluetă familiară. A coborît. Era Jean care se apleca peste unda neagră.

L-a dus acasă fără să-l întrebe ceva şi l-a culcat. A adormit adînc.

A doua zi nu-şi mai amintea nimic despre escapada sa. Dealtfel, n-avea să şi-o amintească vreodată.

Consultat, medicul s-a arătat foarte îngrijorat. Se temea de o meningită evolutivă lentă.

De astă dată, doamna Mermoz, care nu uzase niciodată de autoritatea maternă în relaţiile cu fiul ei, s-a dovedit inflexibilă. I-a interzis să-şi continue studiile în vederea examenelor din octombrie şi l-a expediat la Aurillac, la bunici.

Jean a revenit după patru luni, transformat de aerul curat şi viaţa sănătoasă şi bărbătească dusă la ţară, ieşit complet din adolescenţă. Era calm, era puternic. Sub pielea fină, muşchii jucau armonios. Umerii începuseră să dobîn-

deasca olimpica lor formă. Privirea ţintea drept înainte, ochii rîdeau din nou.

Era un bărbat care se recunoştea ca atare şi care pricepea că mersese pe un drum fals.

— Gata cu şcoala, i-a spus el mamei, nu voi intra niciodată la Şcoala Centrală şi nici inginer n-o să mă fac. Nu-i pentru mine.

De tatonat însă, mai tatona.

Max Delty cunoştea la revista *Journal* pe un secretar de redacţie. Odată, la restaurant, i l-a prezentat pe Jean Mermoz. Lipsit complet de antrenament în materie de băuturi, băiatul a terminat masa bolnav. A fost singurul rezultat al acestei întrevederi.

Cîteva luni s-au scurs aşa în vane căutări a unui serviciu. Inactivitatea şi sentimentul că este o povară pentru mama lui, numită între timp infirmieră-şefă la Pontoise, îl copleşeau din ce în ce mai mult. A hotărît să intre în armată. După ce-şi va face serviciul militar avea să vadă mai limpede.

Dar chiar şi în această etapă, în care i se juca soarta, Mermoz nu s-a gîndit la aviaţie. Oscila între cavalerie şi vînătorii de munte.

Totul s-a decis într-o micuţă cafenea din Pontoise.

Uitîndu-se la Max Delty care-şi bea aperitivul, Jean îi împărtăşea proiectele şi şovăielile.

— De ce n-ai încerca să fii aviator ? l-a întrebat Delty. E arma cea mai liberă şi cu soldele cele mai mari. În plus, am un prieten care ar putea să te ajute.

— De ce nu ? a răspuns Jean Mermoz.

În iunie 1920, la vîrsta de optsprezece ani, semna angajamentul.

Nu odată am discutat cu Mermoz despre sentimentele încercate de el în acel moment.

— Nici unul, mi-a repetat el de fiecare dată. Nici unul, exceptînd dorința de a o scoate cît mai bine la capăt cu serviciul.

— Cum îți explici această indiferență față de aviație, insistam eu, tu, care de la vîrsta de optsprezece ani n-ai mai conceput viața în afara ei ?

— Nu știu, răspundea Mermoz. Zău că nu știu...

Și totuși, știa. Așa cred. Numai că modestia și rezerva sa îl făceau neîndemînatic cînd era vorba să exprime niște sentimente profunde.

Ca să-mi satisfacă exigența, Mermoz ar fi trebuit să-mi destăinuie mai mult decît o aspirație tăinuită, mai mult decît inima sa : el ar fi trebuit să-mi împărtășească sensul întregii sale vieți. Și, împreună cu el, adevărul său.

Am presimțit acest lucru încă din timpul discuțiilor noastre. Dar nu l-am știut pe deplin, n-am avut revelația lui decît după dispariția sa. Ca să scriu această carte am pus sub microscop fiecare din scrisorile lui, am scrutat fiecare demers. Abia atunci mi-am putut da seama că această ignoranță a unei vocații marca prima etapă a unei sublime căutări căreia Mermoz i-a consacrat întreaga sa existență.

Dacă acest lucru nu este înțeles, nimic din această viață nu va fi înțeles. Accesul la adevărata sa sursă nu mai e cu putință. Rămîn perceptibile doar actele exterioare. Fără constanta, dureroasa și incandescenta căutare a propriului său adevăr, Mermoz ar fi rămas doar un mare pilot. Așa însă, el a fost mai mult și mai bine. Indiciul cel mai valabil e însăși atitudinea sa față de aviație în anii adolescenței. Ea arată absoluta disponibilitate a unui suflet care n-are nevoie de nimic altceva decît de propria sa eliberare și care șovăie în a o dobîndi.

Există pe acest pămînt, două rase de oameni. Prima, asfixiant de numeroasă, se mulţumeşte cu satisfacerea cerinţelor elementare ale traiului. Orizonturile îi sînt mărginite de grijile familiare, de preocupările materiale. Uneori, umbra iubirii se conturează şi ea, dar rămîne strict egoistă, redusă la scara de valori a restului.

Cealaltă, deşi supusă şi ea jugului foamei, al plăcerilor carnale şi al nevoii de tandreţe, îşi proiectează ambiţiile mai departe, mai sus. Îi trebuie, ca să se împlinească, şi chiar, ca să respire numai, un climat mai frumos, mai pur, mai spiritualizat. Are nevoie să dilate limitele obişnuitului, să exalte individul dincolo de propria-i fiinţă, să-l supună unei imense forţe nevăzute şi să-l înalţe pînă la ea. Bicisnicia o răneşte, o aduce la deznădejde. Doar inaccesibilul o atrage ca o răscumpărare şi o biruinţă asupra condiţiei umane.

Prin ereditate maternă, prin educaţie, prin întreaga sa fire, Mermoz aparţinea acestui sînge ales, era picătura lui cea mai pură. Ca să trăiască, avea nevoie să evadeze din viaţă.

Pe vremea cînd locuia pe Avenue du Maine n-o ştia încă. Dar refugierea în sine-însuşi, precocea sa meditaţie, dragostea pentru cărţi, pasiunea pentru artă, totul trăda la el nevoia de sublim.

În acest univers nu pătrunseseră nici tunetul motoarelor, nici ultimele descoperiri ale tehnicii. La şaisprezece ani, Jean Mermoz nu era departe de a considera avionul ca pe un soi de automobil perfecţionat. În orice caz, nu-l privea.

Adevărul este că, dacă ar fi avut pe atunci gustul pilotajului, n-ar mai fi fost el. Ar fi fost asemenea atîtor alţi băieţi realişti şi îndrăzneţi, cu ochiul sigur şi inima tare, care dintre toate sporturile îl preferau pe cel mai nou, pe cel mai periculos, pe cel mai glorios.

Pentru a iubi aviația, firea lui Mermoz cerea altceva. A aflat-o într-un tîrziu, cînd, ajungînd în sfîrșit să se cunoască, îmi spunea :

„Tot așa de bine m-aș fi putut face meharist * sau misionar."

Destinul i-a ales drumul cel mai potrivit pentru aspirația sa, cel mai propice pentru a percuta mai lesne imaginația oamenilor. Ceea ce-i trebuia însă înainte de orice era un mod de viață, un instrument pe măsura mușchilor, inimii și sufletului său, un instrument care să-i deschidă pista marelui, nesfîrșitului zbor.

Pentru că n-a înțeles acest adevăr a fost cît pe-aici să se stingă în unda mîloasă a Senei. Tot încă orb și surd a îmbrăcat, la Bourget, uniforma de soldat de aviație.

* Unități mobile, folosind drept vehicol cămila (N. T.)

II
UN PROST SOLDAT

Cînd Mermoz vorbea despre ucenicia de pilot pe care a făcut-o la Istres după cele patru luni de instrucție de la Bourget, chipul său căpăta, de fiecare dată, o expresie de ură și jargonul soldățesc brutal îi modificau, fără să-și dea seama, vorbirea.

Dar nu amintirea încercărilor prin care trecuse, a jignirilor, a nedreptăților stupide dădea atîta duritate trăsăturilor feții și glasului. Mai tîrziu avea să cunoască zile mult mai cumplite. Ceea ce nu-i putea ierta el regimului care domnea, în 1920, peste Școala de aviație de la Istres era faptul că fusese cît pe-aici să-l dezguste de zbor înainte chiar să fi apucat să zboare.

— I-au scîrbit cu zecile, ticăloșii dracului ! spunea el.

Într-adevăr, după terminarea ostilităților, Istres devenise un soi de remiză pentru foștii gradați ai batalioanelor disciplinare și ai celor de infanterie colonială, așa numiții Șturlubatici. Acolo unde ar fi fost nevoie, pentru tinerii aceia naivi și înflăcărați, de monitori de suflete, au fost puși temniceri... Detestau tot ce se abătea de la cea mai vulgară rutină. Aviația le era străină. Păstrau încă în amintire — ca o sfidare — imaginea piloților de război în uniformele lor fanteziste care aveau privilegiul de a se putea spăla înainte de moarte. Le scăpa tot ce era eroic în această meserie. Nu vedeau decît aspectele de natură să le excite invidia

Cum ar fi putut înțelege ei, biete trupuri țintuite de pămînt, spiritul de aventură și pasiunea orizonturilor interzise ? În ochii lor, elevii-piloți nu erau altceva decît niște terchea-berchea ambițioși și detestabili. Ceea ce meritau era o dresură specială. Această dresură, majurii și sergenții batalioanelor disciplinare o practicau nu numai cu frenezie, dar și cu sadism. Singurii care beneficiau de mila lor erau slabii de înger care cedau și, cerînd radierea, renunțau la zbor.

Prin firea și educația sa, Mermoz era mai sensibil decît ceilalți camarazi. De aceea, a suferit în plus. Era însă și mai stoic. De aceea a rezistat mai bine.

L-au pus să care, de colo pînă colo, bolovani, să cureţe munți de cartofi, să golească haznalele, să astupe și să destupe aceleași gropi dar nu l-a îngenuncheat absolut nimic. Venise la Istres ca să învețe pilotajul. Ei bine, va pilota. Într-o zi, se va urca și el într-unul din aparatele acelea pe care le zărea de departe, aliniate în fața hangarelor, la marginea pistei, nesfîrșită întindere sub boltirea cerului, frumos, albastru și crud, scăldat în lumină.

Mermoz nu cunoștea nimic despre mînuirea lor, nu le știa taina, influența. Dar o surdă emoție, un soi de neliniște, făcută din nerăbdare și bucurie, începuse să i se strecoare în suflet de cîte ori le vedea desprinzîndu-se de pămînt. În pauza dintre două corvezi, tăcut și timid, se învîrtea în jurul avioanelor, ascultînd cu nesaț argoul dur și precis al mecanicilor, sau istorisirile piloților. Îi invidia pentru raporturile lor simple, pentru acolada lor profesională. Tunetul motoarelor răsuna în inima sa aidoma dangătului unui clopot gigant. Lumina, spațiul, vîntul, cerul împroșcate printre oameni și aparate stîrneau în tînărul soldat un presentiment confuz care-i tăia răsuflarea. Avea senzația că se află în pragul unei lumi miraculoase.

Voi face parte din ea — acesta i-a fost legămîntul.

Voința i se înăsprea, așa cum i se înăspreau, sub bătaia mistralului, trăsăturile delicate ale feței și de muncile la care erau supuse, mîinile fine.

Nu i-a trecut o clipă prin gînd să intre în rîndul furierilor, conțopiștilor, magazinerilor de efecte, plantoanelor, toți foști elevi-piloți cărora gradații le frînseseră cerbicia. Întreaga sa ființă se răscula împotriva acestor barăci mustind de plictiseală și supunere bleagă, a acestor celule călduțe și a acestor slujbași în uniformă.

De murit însă se murea mult la Istres. Prea mult chiar. Aparatele pe care le căpătau elevii erau sfîrșite, sleite de război, prost refăcute, prost reparate. Era un miracol că zboară. Nu iertau fie și cea mai mică greșeală. Iar uneori nu așteptau nici măcar atît. Din sfărîmăturile acestor mașini, puse în mod criminal la dispoziția lor, trupurile tinerilor uciși erau extrase cu zecile.

Corvoadă la pietre și corvoadă la înmormîntări — iată cam la ce se reducea instrucția ucenicilor de la Istres. Mi-a spus-o chiar Mermoz.

În aceste condiții, Școala de aviație a definitivat rapid ceea ce începuse cura de la Aurillac. Ar fi fost fost foarte greu să recunoști în elevul-pilot Jean Mermoz pe estetul din Avenue du Maine, cu plete romantice și lavalieră neagră care se îmbuiba pînă la exces cu Baudelaire. Dar nu uniforma ponosită și prea strîmtă pentru umerii săi, bocancii scîlciați care-i deformau picioarele, casca sub care ascundea ce-i mai fusese lăsat din vechea frizură constituiau elementele esențiale ale transformării care se operase. Ea era, mai cu seamă, interioară. În tînărul deprins cu visările din atelier și influența exclusivă a mamei se efectua o amplă și profundă simplificare.

S-a încordat pentru bătălia ce avea s-o dea. A înțeles că drumul său prin viață depinde de fermitatea, de îndărătnicia sa. Limbajul i-a devenit mai puțin sofisticat, mai frust. Modul de a gîndi, așișderi. Dormitorul comun, zbieretele gradaților, goliciunea barăcilor, contactul permanent cu nedreptatea, spectacolul repetat al morții, toate acestea au contribuit la împlinirea sa ca bărbat.

Dacă școala de la Istres nu l-a făcut pe Mermoz să piardă nimic din sensibilitatea și capacitatea sa de a se entuziasma, ea le-a conferit blindajul pe care-l cere viața. În plus, l-a învățat ce-i aceea camaraderia și prietenia.

Elevul-pilot Coursault, un băiat vînos, decis și curajos, sosise la Istres cu cîteva zile înaintea lui Mermoz. Din clipa în care l-a văzut, pe terenul de instrucție sau la corvezi, pe acest soldat care arbora, orgolios, un chip fin și hotărît, l-a și simpatizat. El l-a inițiat în metodele școlii, el i-a indicat pe cei mai ciufuți dintre dulăii galonați. Coursault și Mermoz erau de-o vîrstă, aveau același gust leal și impetuos pentru aventură, aceeași nerăbdare și aceeași pungă goală. Sigur, Coursault era mai simplu, Mermoz mai rezervat. Dar legătura lor n-a făcut decît să cîștige de pe urma acestei diferențe. Între ei s-a legat, rapid și puternic, acea prietenie care nu are nevoie de cuvinte, dar care, în prima tinerețe, posedă ceva sacru. O amiciție de acest gen și în condițiile în care se aflau cei doi elevi-piloți nu dublează, ci înzecește forțele. Ea răspunde tuturor necesităților, ea face față tuturor atacurilor.

Imediat, cei doi ostași au pus laolaltă resursele lor pecuniare. Solda era de cinci bani pe zi ; cu această sumă ei trebuiau să satisfacă deprinderile lor de veșnici înfometați pe care conținutul gamelei îi lăsa, mereu, cu mațele chiorăind și să se și distreze. Aceste două probleme n-au fost niciodată rezolvate decît parțial.

În ceea ce privește mîncarea, au recurs la Căminul Ostașului. În schimbul a șase bănuți căpătai aici un sfert de litru, adică o cană reglementară, de cacao, care slujea la înghițitul unei monstruoase cantități de pîine.

La doi, un sfert de litru e puțin !

Atunci au descoperit că o cutie de conserve conține aproape dublu. Au pretins că și-au pierdut cănile și unul dintre ei s-a prezentat la Cămin cu acest recipient deloc regulamentar. Băiat bun, artelnicul l-a umplut ochi. Sfertul de litru revenea acum doar la trei bănuți.

În ceea ce privește distracțiile, ele rămîneau mereu aceleași. În fiecare duminică, în satul Istres, care se afla la cîțiva kilometri de Școala de aviație, avea loc un bal. Coursault și Mermoz se duceau la dans. Purtau, pe rînd, o pereche de ghete galbene, singurul atribut de eleganță vestimentară pe care li-l îngăduise solda.

Ca bani de cheltuială, aveau, în funcție de săptămînă, cînd un franc, cînd un franc și jumătate, sumă ce nu depășea o consumație de căciulă. Ceea ce-i interesa însă mai mult erau fetele și mai puțin băutura. Încă de pe atunci, datorită frumuseții și farmecului său, Mermoz nu prea întîlnea inimi care să i se refuze. A urmat o cascadă de iubiri facile și efemere. Dar a simțit, trezindu-se în el, o cerință fizică la fel de robustă și de exigentă ca și pofta de mîncare. Forța sa musculară, castitatea din adolescență, setea de viață, asprimea traiului militar l-au împins brutal spre o aviditate carnală care n-avea să-l mai părăsească.

Cocoșii satului, geloși pe aviatori, și-au cam ieșit din fire. Coursault și Mermoz au învățat să se folosească de pumni. Erau puternici, sprinteni și le plăceau exercițiile brutale. Au știut să se facă respectați.

Dar nu pentru cacaua de la Căminul Soldatului şi nici pentru frumuseţile brune de la bal venise Mermoz la Istres. Voia să zboare. A spus-o, a răspus-o, a insistat, a cerut în scris, a ieşit la raport. Într-un cuvînt, s-a zbătut atît încît gradaţii au înţeles că nici corvezile cele mai scîrboase, nici sancţiunile, nici accidentele nu-l vor clinti din dorinţa de a zbura. Mermoz a fost admis pe pistă, de data aceasta nu ca să spargă pietre, ci ca să înveţe să piloteze.

A avut norocul să dea peste un instructor care iubea cu înfocare aviaţia. Voluntar în timpul războiului, dar neavînd vîrsta cerută, a mers pînă la falsificarea actelor. La terminarea ostilităţilor, era sergent şi decorat. Atunci a fost descoperită şi escrocheria comisă. A fost degradat şi expediat la Istres. De Mermoz s-a ocupat în mod special. Din păcate, tot soiul de munci penibile, care n-aveau nimic comun cu zborul, întrerupeau mereu antrenamentul. Acesta a durat trei luni.

Pilotaj la sol... zbor la dublă-comandă... şi, în sfîrşit, Mermoz a fost lăsat singur.

Primul zbor al lui Jean Mermoz.

Cînd a decolat, înfofolit în salopetă, cu o faţă de copil studios, cu toţi muşchii încordaţi şi cu tîmplele uşor brobonite de sudoare, nu se gîndea la nimic altceva decît să urmeze întocmai preceptele instructorului, să iasă biruitor din prima încercare. Cînd a revenit, avea aceleaşi gesturi, aceeaşi conştiinciozitate de elev sîrguincios.

Dacă ar fi putut însă măsura tot ceea ce se petrecuse în el în această jumătate de oră, el ar fi fost cel mai uluit. Descoperise, fără s-o ştie, sensul universului şi al propriei sale vieţi.

Ferice de oamenii care găsesc pe neașteptate, prin revelația meseriei, împlinirea dorințelor lor, pînă atunci incerte, și modul de viață pentru care sînt făcuți. Dar și mai fericiți sînt aceia care, bîntuiți de pasiuni contradictorii, găsesc în această meserie propria lor cheie, soluția eu-lui lor, punctul de echilibru între tendințele care pînă atunci îi sfîșiaseră !

Copilăria lui Mermoz i-a inculcat, prin tot ce a însemnat ea, gustul singurătății, dar și suferința de pe urma acesteia. Adolescența i-a fost orientată spre domeniile sacrificiului, ale spiritualizării, ale exaltărilor. În același timp, inima sa avea nevoie de bucurie, iar mușchii de jocuri violente și periculoase. Zborul i-a dat toate acestea. Era singur la bordul avionului său, dar îi țineau tovărășie pămîntul și cerul. Uitase de oameni, de oamenii a căror bicisnicie începuse s-o intuiască. Un vînt de o puritate neștiută luneca printre aripi, mîngîia fuselajul. Nori străvezii îi ieșeau în întîmpinare. Drumurile lumii i se deschideau în față. El era cel care le trasa. Totul nu era decît forță tînără, frumusețe juvenilă, pace adîncă și libertate. Versurile poeților, formele din tablouri, visurile, jocurile, totul se realizase, totul se desăvîrșise.

Și-n miezul unui vuiet, puternic și regulat, ca acela al orgilor și-al oceanului, această liniște, această împăcare, acest vertiginos mister...

A avut sentimentul că, unul după altul, vălurile se sfîșie, că se apropie de un adevăr imanent și că învață să-l slujească.

Culme a norocului, motorul a avut o pană și Mermoz a reușit să aterizeze în zbor planat. Se simțea cu adevărat stăpînul lumii.

„Febra aerului și a aviației m-a subjugat", scria el, în aceeași seară, mamei sale.

Alesese aviația la întîmplare, ca modalitatea cea mai plăcută de a scăpa de serviciul militar. Brusc, ea îi apărea ca fiind drumul către infinit.

Mermoz a fost admis să dea probele pentru obținerea brevetului de pilot.

Avioanele de la Istres se pretau foarte puțin la o asemenea ambiție. La prima tentativă, motorul i s-a oprit chiar la plecare. Accident, de regulă, mortal. El a scăpat doar cu zdrelituri zdravene la un picior și la falcă.

N-a așteptat să se vindece ca lumea și, după douăsprezece zile, decola din nou. După terminarea circuitului, a aterizat la Orange. Un vînt dezlănțuit l-a făcut să capoteze. Putea fi eliminat. L-a salvat încrederea instructorului. I-a fost acordată ultima șansă.

Vremea îi era potrivnică. Furtuni, ploi, vînturi de o violență nemaipomenită făceau decolarea imposibilă. A așteptat, ros de nerăbdare și neliniște. Dacă eșua din nou, din vina aparatului, a condițiilor meteorologice sau a sa, adio speranțe. Conform angajamentului, îl așteptau patru ani de militărie, de întoarceri la dreapta și la stînga și mînuiri de armă.

Într-o dimineață, n-a mai rezistat și, în pofida timpului execrabil, a decolat. Cînd a revenit la sol, cîștigase partida. La 29 ianuarie 1921 primea brevetul de pilot.

În aprilie, caporalul-pilot Jean Mermoz era trimis pe terenul de la Frescaty, de lîngă Metz, la unitate *.

Escadrila...

Astăzi, e greu de imaginat puterea pe care o exercita acest cuvînt asupra unui tînăr pilot pe vremea cînd Jean Mermoz a părăsit școala de la Istres. Pe atunci, escadrila

* Este vorba de escadrila a 7-a din Rgt. 11 de bombardiere (N. A.)

avea prestigiul cutezanței războinice, a libertății în cadrul disciplinei, a gestului individual într-o acțiune de masă, a camaraderiei în văzduh și pe pămînt. Escadrila însemna, deopotrivă, aventura, schimnicia și frenetice escapade.

Această noțiune fabuloasă și adevărată. Mermoz a luat-o cu sine în trenul care-l ducea spre Metz. Terenurile de aviație din acea vreme abundau în povestiri despre Berzele, Iepurii, Balenele, Cangurii... Instructorii și ofițerii, toți foști combatanți, făcuseră parte din aceste prestigioase formații.

„La noi, în escadrilă..." începeau ei...

Și se porneau să viseze cu glas tare.

Iar Mermoz se gîndea :

„În sfîrșit, plec și eu la escadrilă."

La cîteva ore după sosire, această noțiune nu mai însemna absolut nimic.

Cazarmă, dormitoare comune, regulamente. sală de mese, inspecții sîcîietoare, gradați distanți, închiși în ei, suspicioși, un locotenent pe care-l preocupau mai mult nasturii de la veston decît meritele piloților, iată peste ce a dat Mermoz în locul marii fraternități a speranțelor sale. Nu-i rămăsese nici măcar zborul ca mijloc de evadare din această mizerie. Se făcea economie la benzină, la motoare, antrenamentele fuseseră reduse la derizoria durată de două, pînă la trei ore pe lună.

I-au trebuit numai cîteva săptămîni ca să-și descopere veritabila-i chemare, adevăratul eu. De îndată ce a văzut și înțeles ce reprezintă, de fapt. escadrila — iar pentru asta n-a fost nevoie de multe zile — a hotărît s-o părăsească. Inițial, s-a gîndit la Maroc. Pe urmă, întrucît se cereau voluntari pentru Levant, s-a înscris printre aceștia. Prietenul său Coursault, care-l urmase la Metz, s-a grăbit să facă la fel.

Așteptarea plecării — ca și numai ea — i-a dat lui Mermoz tăria să reziste la viața de garnizoană fără să ajungă de la arest la închisoare și de la închisoare la tribunalul militar. Pentru el, Siria reprezenta libertatea, amplul suflu al spațiilor milenare și totodată virgine, urmarea firească a ceea ce descoperise cu prilejul primului său zbor. Cu orice preț, voia să regăsească acel gust al zorilor și al solitudinii radioase, al forței și al poeziei. Avea o imperioasă nevoie de toate acestea, o nevoie căreia nu-i găsea un nume, era ca și cum o parte inexplorată a ființei sale — dar cea mai importantă — și-ar fi cerut dreptul la viață.

Incidentele de serviciu nu făceau decît să-i atîțe nerăbdarea.

Într-o dimineață, tocmai se instalase lîngă șofer în camionul care îi ducea pe piloți pe teren, cînd a apărut un alt caporal care i-a ordonat cu brutalitate să-i cedeze locul, evident mai comod.

— Cu ce drept ? a întrebat Mermoz.

— Sînt caporal mai vechi ca tine la escadrilă.

Mermoz a sărit jos :

— Iar eu, a răcnit el, sînt caporalul Mermoz și-ți stau la dispoziție cu toate cele șaptezeci și cinci de kile ale mele !

Celălalt s-a uitat la umerii adversarului său, la pumnii săi încleștați, la chipul devenit brusc cenușiu de furie, și s-a dus să se instaleze în benă. La întoarcere, însă, a ieșit la raport. Dar norocul a vrut ca Mermoz să fi fost avansat caporal, la Istres, cu numai cîteva zile înainte ca inamicul său să fi primit același grad la Metz. Așa s-a făcut că înfruntarea dintre cei doi n-a avut urmări neplăcute, dar altele se produceau la nesfîrșit, la fel de stupide, la fel de puerile, căpătînd, în plictisul mecanic al cotidianului cazon, dimensiuni cu totul disproporționate.

Cîtă energie, eforturi, isteţime şi încăpăţînare a trebuit să investească Mermoz ca să păstreze, de pildă, cei şapte centimetri de păr admişi de regulament în cazul piloţilor, dar care îl şocau pe comandantul său de escadrilă. Singurul sistem pe care-l găsise acesta ca să reducă din centimetrii legali era să-şi trimită subordonaţii la închisoare, ceea ce-i dădea dreptul să-i tundă chilug. Şi nu de celulă îi era teamă lui Jean, ci de frizer. Această jalnică războială a durat cît a durat şi şederea sa la Metz, adică vreo şase luni, victorios fiind, pînă la urmă, Mermoz.

A fost însă şi un moment cînd comandantul a crezut că, în sfîrşit, partida-i a lui. Mermoz executa unul din rarele zboruri pe care i le îngăduia raţionalizarea benzinei. Evolua pe deasupra terenului cînd, brusc, cei de jos au văzut aparatul coborînd înainte de ora fixată şi aterizînd fără să ţină seama de direcţia vîntului. Comandantul de escadrilă s-a repezit în galop spre carlingă :

— Ce te-a apucat..., a început el vehement.

— Uitaţi-vă şi dvs., domnule locotenent, l-a invitat Mermoz cu glasul său cel mai potolit.

A manevrat comenzile. Nu răspundea nici una.

— Păi atunci... păi atunci... a bîiguit ofiţerul, înseamnă că ai aterizat manevrînd numai din motor ?

— Am făcut şi eu ce-am putut, domnule locotenent.

— Dar e extrem de greu pentru un începător. E foarte... e foarte bine, a recunoscut comandantul.

Era prima confruntare dură din care Mermoz ieşea biruitor.

Dacă i-ar fi fost sortite şi alte încercări şi victorii de acest fel, ele l-ar fi ferit de plictiseală, de înnămolire şi de efectele lor pernicioase, aproape inevitabile. Zbura însă numai trei ore pe lună. Serile de la Metz erau lungi, iar

permisiile mereu refuzate, aceste permisii pe care şi le dorea atît şi pe care le petrecea alături de mama sa la Pontoise, canotînd la nesfîrşit în tovărăşia unor prieteni simpli şi deschişi.

Şi el, şi Coursault erau atît de săraci încît, ca să-şi permită cîte o mică fantezie vestimentară, se vedeau nevoiţi să confecţioneze din şireturi de ghete galoanele de caporal şi să picteze cu cerneală pe gulerul vestoanelor cometa — sigla piloţilor.

Aşa stînd lucrurile, ce alte distracţii îşi putea oferi un băiat fără un sfanţ în buzunar, dar nespus de chipeş ? Acelea ale desfătărilor trupului iar într-un oraş auster ca Metzul, oraş de militari şi burghezi plini de morgă, ale unei desfătări lesnicios obţinute. În bistrourile de mahala, în cinematografele ieftine, în hotelurile sordide, Jean Mermoz a cunoscut o puzderie de femei, cărora le-a uitat chipul, nu le-a ţinut minte numărul, dar despre care n-a vorbit niciodată cu dispreţ.

Ele i-au dăruit, din toată inima, spontan şi generos, uitarea şi plăcerea efemeră. Începea existenţa sa de veşnic trecător.

Prin aceste „cuceriri", Mermoz a venit în contact cu drogurile, mai precis cu unul dintre ele : cocaina. A uzat de el ca de un mijloc de evadare, ca de o uşă deschisă spre o lume în care nu existau nici dormitoare pline de recruţi gălăgioşi, nici inspecţii la echipament, nici maşini de tuns. Timp de cîteva luni, Mermoz a fost un caporal în derivă care, între dubioase încăierări de stradă şi jalnice bătălii cu şefii, îşi afla refugiul într-o cameră mobilată, alături de o fată cocainomană, al cărei culcuş şi paradis artificial le împărţea.

În acelaşi timp, scria mamei sale scrisori de o infinită delicateţe, de o imensă şi profundă tandreţe, scrisori în

care simțul de protecție începea să se manifeste și din care răzbătea o surprinzătoare și precoce maturitate de gîndire. Nici o aluzie la ceasurile sale tulburi. Să nu fi vrut să le destăinuiască doamnei Mermoz ? Doar îi spunea totul. Cred mai curînd că, subjugat de impetuoasa-i tinerețe, conștient de forțele incoruptibile ce le purta în el, nu le acorda nici o importanță.

Oricare ar fi fost însă adevărul, cel care, la 9 septembrie, s-a îmbarcat, în sfîrșit, cu destinația Levantul era o ființă dublă : adolescentul pur de pe Avenue du Maine și caporalul din cartierele rău famate ale Metzului.

Un sfînt nu se naște niciodată protejat de sfințenia sa ca de o platoșe. Un erou nu se desprinde niciodată gata turnat din forma ce i-a fost preparată dinainte. Măreția omului rezidă tocmai în complexitatea lui. Restul sînt clișee ieftine. Numai tristețile, mediocritatea, chiar și mocirla în care a trăit Mermoz la Metz pot da adevăratul lor preț rîndurilor pe care le-a scris înaintea plecării.

„Și acum, măicuța mea, să rămînem doar noi doi, ca să te pot săruta, ca să te mai strîng o dată în brațe. La urma urmelor, la ce bun atîtea cuvinte, atîtea fraze : Te iubesc. O mîngîiere pentru cîinele meu și un gînd bun tuturor amintirilor."

Ancora a fost ridicată.

III
PILOT ÎN LEVANT

Cargoul mixt *Syrie* ducea spre Levant aviatori, infanteriști și catîri. Mermoz și Coursault au primit misiunea să se ocupe de aceștia din urmă pe toată durata călătoriei. Absurda sarcină n-a reușit însă nici să le umbrească bucuria, nici să potolească încăierările cu gradații pifani, încăierări din care au ieșit de fiecare dată victorioși.

Etrava spinteca o mare netedă și violetă. Toamna mediteraneană prelungea vara. Mermoz își petrecea nopțile cuibărit între otgoane, respirînd, pînă și-n somn, aerul tare, impregnat de sare, în timp ce deasupra sa pîlpîiau stelele. Nu împlinise încă douăzeci de ani și nava îl purta spre asaltul lumii și-al lui însuși.

După opt zile, învăpăiat de crepuscul, a apărut Beirutul. Un foarte tînăr personaj, în care se amalgamau bizar mierea poeziei și vigurosul ferment al aventurii, o sensibilitate aproape feminină și cea mai virilă noțiune a existenței, privea cu ochi avizi, de licean și de cuceritor, poarta multicoloră a Orientului.

Cînd a sărit pe chei, Mermoz a avut un gest care-i exprima admirabil și vîrsta, și exaltarea. Averea lui și al lui Coursault se cifra la șase bănuți, el fiind vistiernicul ; a smuls monezile din buzunar și le-a asvîrlit în mare. Apoi, i-a spus prietenului :

— Și-acum, la muncă, bătrîne. Gata cu pileala, gata cu joaca. Începe o viață nouă !

În aceeași seară, însă, la popota subofițerilor piloți unde se duseseră să cineze, Mermoz și Coursault au întîlnit un camarad, Albert Lécrivain, care le-a propus o partidă de ecarté.

— S-a făcut, a zis Coursault, care era foarte tare la acest joc, dar pe o sticlă de șampanie partida.

— Fie și pe o sticlă, a acceptat Lécrivain.

Coursault a cîștigat unsprezece. Mermoz și cu el s-au culcat beți turtă. Jertfirile de sine și hotărîrile ascetice rezistă prost ispitelor care ți se oferă la douăzeci de ani.

Cei doi prieteni n-au stat la Beirut decît trei zile. Maiorul Denain, care comanda aviația din Levant, i-a afectat unei tabere de antrenament instalate la cîțiva kilometri de Saida.

Saida este denumirea actuală a anticului Sidon fenician. Aroma mirodeniilor plutește deasupra dughenelor și arcadelor sale joase, amintind prăzile parfumate pe care galerele din Tyr le purtau odinioară spre țărmuri mediteranee. Peisajul din jur e impregnat de o profundă suavitate, de o nespusă seninătate. Marea, cerul, colinele se contopesc pe nesimțite sub strălucirea soarelui și în mireasma livezilor de portocali. Pasul trecătorilor este acela al epocilor ce n-au cunoscut degradarea adusă de grabă și de agitație.

O singurătate aproape totală înconjura tabăra în care Mermoz urma să se perfecționeze în arta zborului. Pe o rază de douăzeci de kilometri nu exista nici o locuință. Singurii care străbăteau aceste meleaguri erau păstorii, nomazii, culegătorii de portocale și caravanierii. Aici și-a văzut Mermoz întrupîndu-se visul său despre escadrilă.

Nu tu corvezi, nu tu șmotru, nu tu vanitate ierarhică măsurată după lățimea sau culoarea treselor. Disciplina nu avea nimic de suferit, era doar umană și inteligentă. Cama-

raderia se năştea dintr-o meserie frumoasă, periculoasă, practicată în comun. Izolarea, depărtarea, insolitul locurilor în care-i adusese setea lor de aventură, cîntul motoarelor, aşteptarea misiunilor în teritoriile răzvrătite, toate aceste îi uneau pe tinerii piloţi la fel cum făcuse războiul cu cei ce le erau mai vîrstnici abia cu cîţiva ani. Dar în locul lugubrelor luturi din Champagne, a infernului de la Verdun, a noroaielor de la Somme, ei aveau drept fundal al existenţei lor monacale o mare strălucitoare, catifeaua caldă a nopţilor orientale şi mireasma portocalilor.

Mermoz s-a trezit debarcînd într-un soi de paradis. Excelentă, hrana servită la popotă era, prin abundenţa ei, pe măsura formidabilului său apetit. Orele libere şi le petrecea pe plajă, scăldîndu-se, citind, făcînd gimnastică sau antrenîndu-se la boxul francez, sport în care era redutabil.

De-a lungul ţărmului, ca într-o friză a veşniciei, treceau şiruri de cămile, îndreptîndu-se către Saint-Jean d'Acre sau Ierusalim. Arabi călări pe măgăruşi care dispăreau sub poveri, ţineau drumul Damascului, confluenţă a caravanelor din deşertul sirian. Cîntau melopee guturale, acompaniindu-se dintr-o trişcă de trestie.

De cîte ori vedea cîte o femeie, mai încărcată uneori decît asinul, venind lipa-lipa pe jos, Mermoz îl silea pe bărbat să descalece ca s-o instalaze, în locul lui, pe însoţitoarea sa, uluită la culme.

Apoi, cu o satisfacţie ingenuă, se culca îndărăt pe nisip, urmărindu-i pe călători în gînd pînă la Beirut, pe drumul ce-l cunoştea, printr-o vegetaţie somptuoasă şi tandră, hăţiş de palmieri, curmali, peri, rodii, viţă de vie, tufe de mure şi acei portocali înmiresmaţi ale căror fructe uriaşe şi zemoase le devora cu zecile. Încerca să-şi imagineze şi alte drumuri, necunoscute încă, dar care în curînd aveau să-i aparţină.

Ucenicia lui Mermoz era pe sfîrşite. Se apropia ceasul lansării sale pe cerul Levantului.

La sosirea în Siria, Mermoz avea cîteva zeci de ore de zbor. Era un începător. Dosarul său conţinea următoarele note :

Foarte bun elev pe G-3, puţin nervos, dar susceptibil de o mare perfecţiune.

Pe Nieuport, pilot foarte fin, corect, precis şi cu sînge rece, dînd dovadă de mult entuziasm.

În ciuda uscăciunii voite a stilului, Mermoz e schiţat cu exactitate ; nimic scăpărător la el, nimic ostentativ, doar dorinţa înverşunată de a face întotdeauna şi mai bine.

Viziunea sa era cristalizată încă de la terminarea şcolii. Îi spunea lui Coursault :

„Aviaţia nu-i o joacă. Adevăratul ei scop este acela de a-ţi permite să pleci din punctul din care vrei ca să ajungi acolo unde ţi-ai propus. Atîta tot."

Într-una din zilele verii trecute, luam masa la baza de la Avord. Coursault, avansat în sfîrşit ofiţer, după şaptesprezece ani petrecuţi în cadrele aviaţiei militare, nu se instalase încă aşa că m-a poftit la un camarad de-al său, adjutant-mecanic. În mica sufragerie domnea nu ştiu ce atmosferă de forţă simplă care-ţi mergea drept la inimă. Coursault vorbea despre Mermoz, care nu mai era. Povestea cu uşurinţă şi foarte bine. Amintiri din tinereţe, misiuni, încăierări şi năpraznice chiolhanuri, tristeţi, exaltări pure, zboruri victorioase, momente dramatice... O memorie fenomenală îi îngăduia lui Coursault să deruleze astfel, ca pe o succesiune de imagini animate, evenimentele din acei ani îndepărtaţi. O uimitoare bucurie în expresie, un comentariu întotdeauna sincer şi exact le dădeau o halucinantă viaţă.

— Cum pilota Jean la Saida ? l-am întrebat pe Coursault.

A fost singura dată cînd acest vlăjgan, atît de net și hotărît, a șovăit cu răspunsul.

— Știți, a rostit el în sfîrșit cu vizibil efort, trebuie să mărturisesc că în Siria eram un pilot mai fin decît el.

Se vedea limpede că suferea. Nu era vorba de modestie, ci de ceva mult superior. Coursault îi recunoștea lui Mermoz o întîietate absolută în toate : cultură, caracter, magnetism, forță morală și îi făcea un rău aproape fizic admiterea faptului că, la un moment dat, el, Coursault, îl depășise pe Mermoz în meserie.

— Dar iată și diferența, a continuat imediat Coursault. În vreme ce eu n-am mai făcut mari progrese, Jean s-a perfecționat neîncetat, pentru că dorea acest lucru, pentru că nu era nimeni mai îndărătnic ca el cînd se punea problema perfecțiunii. La Nancy, deci după numai optsprezece luni, mă și întrecuse.

La baza de la Saida, Mermoz și-a putut astîmpăra, pentru prima oară, setea sa de spațiu. Benzina nu se mai dădea cu pipeta. Mermoz zbura. Zbura pe deasupra cîmpiilor, a viilor, a munților, a livezilor de portocali, a țărmului. Fiecare plecare, fiecare drum, fiecare aterizare era o învățătură. Testa motorul, comenzile, se deprindea să le descifreze metehnele, să le cunoască limitele, să-și acordeze reflexele cu reacțiile aparatului. Dragostea născută la Istres cîștiga în fiece zi o nouă parcelă a ființei sale.

Tînărul pilot s-a clasat primul dintre toți camarazii de antrenament. Și, în sfîrșit, a primit un avion, un aparat nou-nouț, care să fie numai al lui.

„O jucărică de 350.000 de franci, exulta el. Al meu ! Doar al meu !"

Numai cineva născut să trăiască în șa, primind un pur-sînge, poate resimți, în toate fibrele sale, bucuria aceea, copilărească și totodată solemnă, pe care a cunoscut-o atunci Mermoz. Noul avion era corcolit și răsfățat. A cerut să-i fie revopsit și lăcuit. Se învîrtea într-una în jurul lui, sărea în carlingă, se dădea jos, urca iar, îl admira, îi spunea vorbe dulci, îl mîngîia cu mîinile și cu privirea.

Uneori, însă, un soi de remușcări anticipate tulburau această fericire. Mermoz se gîndea că, în curînd, va fi afectat unei escadrile active, undeva în deșert, și că acest superb aparat inocent îi va servi, deasupra regiunilor nesupuse, la bombardarea și mitralierea triburilor de beduini insurgenți.

„Această vînătoare „civilizatoare", scria el cu cîteva zile înaintea plecării de la Saida, mă dezgustă".

Oricît și-ar fi spus el că beduinii se aflau în război deschis împotriva ocupației franceze, că orice „ghiaur" căzut în mîinile lor era sortit mutilărilor și morții, în inima sa nu putea accepta o misiune distructivă. Nimic nu este mai revelator ca aceste scrupule.

În prag de viață, Mermoz este la vîrsta cînd, de obicei, guvernează instinctele și gustul pentru joc. Îndrăzneala sa e atît de mare încît nici nu-și dă seama de ea. Îi plac sporturile violente, aventurile dure și primejdioase. Pericolul îl exaltă. Corpul și chipul său reclamă victorii. Totul pare să-l predestineze plăcerilor brutale ale războinicului. Or, Jean nu-și dorește așa ceva. Să te abați ca un hultan din cerul însorit, să împrăștii caravane, să semeni teroare în taberele inamice, iată o perspectivă care a smintit multe minți tinere cufundîndu-le într-o beție inconștientă și crudă. Dar Jean Mermoz, abia desprins din adolescență, poseda de pe acum, într-un asemenea grad, sensul grav, sensul patetic al ființei umane, încît nu putea adera la nimic care să însemne nimicirea ei. Începuse să se facă

simțită acea tandrețe, imensă și serioasă, a atletului care, mai mult decît performanțele sale, avea să-i aducă, pretutindeni și mereu, respect și dragoste.

Mi se pare că aud aievea dialogul interior al acestui băiat care n-are nici douăzeci de ani, și care, după ce a rîs, a cîntat, a băut cu prietenii, sau a ieșit, șiroind, din marea caldă, intră în cămăruța zăpușitoare din baraca piloților și se întreabă asupra dreptului său de a-i vîna pe beduini.

„Sînt dușmanii noștri" îi spune un glas.

„Sînt acasă la ei, răspunde altul. Sînt liberi. Sînt mîndri".

Prima voce reia, liniștitoare :

„Sînt niște fanatici, niște sălbatici".

Neîndurătoare, cealaltă zice :

„Adu-ți aminte de negustorul din Saida care te-a primit atît de bine la el și cu care ai băut frățește *arak* și ai fumat din narghilea ; adu-ți aminte de căsătoria din munți, la care ai fost poftit și unde, în cinstea ta, oamenii au dansat dansurile acelea frumoase. Cei pe care ai să-i bombardezi și mitraliezi sînt frații gazdelor tale. Dar trebuie s-o faci, pentru asta ești aici".

Și caporalul Mermoz visează. Prin fața ochilor i se perindă dificultățile și complexitățile acestei lumi. O povară nevăzută apasă pe umerii săi ce nu știu să se încovoaie.

„Măicuța mea dragă, scria el, suferim de același rău... Le-ai simțit și tu, desigur, aceste prăbușiri ale tuturor iluziilor, ale tuturor nădejdilor... Cîte cadavre, cîte sfărîmături în acest hău insondabil care-i sufletul nostru. E nevoie să ne întărim voința ca să ne împiedice să coborîm prea adînc. Aici rezidă, cred eu, secretul liniștii și-al fericirii posibile".

Melancolia a sălășluit întotdeauna în inima lui Mermoz. Cînd l-am cunoscut, trecuse de treizeci de ani. Colindase o lume întreagă, forțase porțile gloriei, cunoscuse viața

în toată splendoarea și mizeria ei. Mult timp am crezut că profunda tristețe pe care, uneori, o lăsa să răzbată este produsul inevitabil al unei vaste experiențe. A trebuit să dispară pentru ca scrisorile lui să mi-o dezvăluie atașată de primii săi pași pe calea marii aventuri. Ea provenea din ereditatea transmisă de o mamă anxioasă, din copilăria însingurată și meditativă și, mai cu seamă, din aspirația lui imposibilă spre perfecțiune și infinit. Am priceput atunci de ce, în clipele de odihnă, zîmbetul său părea că vine din necuprinse depărtări, de ce ochii săi aveau acea scăpărare atît de patetică. Portretul lui Mermoz, indiferent de vîrsta la care ar fi fost pictat, nu va fi niciodată complet dacă neliniștea spirituală nu-și va găsi locul cuvenit.

Între zboruri, exerciții fizice și procese de conștiință, Mermoz și-a încheiat stagiul la baza de antrenament.

Înaintea afectării lor definitive, Mermoz și Coursault au fost detașați, pentru cîteva zile, la aeroportul din Damasc. Au sosit pe seară și n-au fost prezentați nimănui. Cum ploșnițele i-au trezit devreme, cei doi au ieșit din baracă înainte de a se crăpa de ziuă, avînd pe ei, ca unic veșmînt, chiloții de sport. Pe pistă au dat peste un tip, în chiloți și el, dar cu o țăcălie ușor căruntă.

— Vă antrenați, băieți ? a întrebat el.

— Întocmai, tataie, răspunseră cei doi piloți. Și tu ?

— Și eu. Mă luați cu voi ?

— Dacă vrei.

Coursault și Mermoz erau campioni la cros. Au încercat să menajeze suflul tovarășului lor. Dar, după un tur, acesta a abandonat.

— Prefer să vă ofer cîte o cafea, a spus acesta.

Cei trei s-au îndreptat către popotă.

— Un gît de rom ? a propus „tataia" cu ţăcălie.

— Un gît de rom, au acceptat Mermoz şi Coursault.

În momentul acela, popotarul a întrebat :

— Dintr-al dumneavoastră, *domnule Comandant ?*

Cei doi caporali au lăsat să le scape din mîini ceştile aburinde şi şi-au lipit braţele de coapsele goale încremenind în poziţie de drepţi.

— S-a terminat, a suspinat comandorul Berdal, zis „Plisc de Oţel", comandantul grupului de la Damasc. Eram prieteni. Acum, redevin un superior.

Cum să nu fi iubit Mermoz Siria, chiar înainte de a fi cunoscut Palmyra ?

Printre imaginile, strălucitoare sau confuze, pe care le-au depozitat în memoria mea diversele etape, al căror număr nu-l mai pot socoti, cinci sau şase se detaşează cu precizie, plenar, aproape sacre. De fiecare dată cînd mă cufund în contemplarea lor, ele îmi procură o voluptate spirituală prin intermediul căreia am senzaţia că mă apropii de însăşi substanţa intimă a universului. Sosirea mea la Palmyra face parte din acest tezaur nepreţuit.

Veneam de la Damasc, cu un avion militar. Ziua scăpăta cînd aparatul s-a angajat în defileul ce despica lanţul muntos al deşertului. A ieşit din el parcă purtat de razele asfinţitului. În purpura diafană ce părea să ne incendieze din toate părţile, mi-a răsărit în faţă un imens găvan, înconjurat de dune şi de munţi, în mijlocul căruia se înalţa un vast templu. Acest templu era însăşi Palmyra sacre. în incinta formată din coloane sfărîmate, arcade prăbuşite, forme misterioase şi semne tainice venite dintr-o altă epocă, îşi adunase minusculele case albe aidoma unei turme surprinse în căuşul pustiului. În spaţiul acesta gol, arid, zimţuit de jur împrejur, lumina căpăta o viaţă supranaturală. Era unica floare, unicul rod al dezolantelor în-

tinderi. Iar bicisnica așezare omenească, tupilată printre grandioasele ruine, supusă, umil, protecției lor, părea să reunească în ea toate elementele tragice ale vremelnicului și ale veșnicului.

Avionul, pilotat de un sergent scund, vînos, bronzat și vesel, a aterizat într-un soi de pustietate.

Alături de un cort, cu o mansă de vînt în vîrf, un automobil Ford preistoric, atît de cîrpit încît nu mai avea nici o formă, părea un ciudat animal la odihnă. Cînd ne-am instalat în bizarul vehicol, sergentul mi-a spus :

— Iată tot ce-a rămas din escadrila de la Palmyra. Regiunea a devenit foarte calmă. Acum patru ani, însă, lucrurile nu stăteau deloc așa. Am avut aici camarazi grozavi.

Mi-a citat cîteva nume. S-ar fi putut să-l fi pomenit și pe Mermoz. De ce l-aș fi reținut ? În 1926, nu știam nimic despre această existență.

Mermoz a aterizat la Palmyra în seara zilei de 14 decembrie 1921. Cum ora și anotimpul semănau cu cele cînd, din văzduh, am descoperit împărătescul cătun, îmi pot lesne închipui cu cîtă violență a marcat această hieratică majestate o sensibilitate mai tînără decît a mea, mai exaltată, mai aproape de ceruri. Mistica-i scăpărare l-a însoțit, apoi, o viață întreagă. Deșertul îți dă, și așa, sensul divinului. Cînd însă acest deșert a fost cîndva centrul unui puternic imperiu, cînd fărîmele monumentelor dau măsura fastului și prestigiului de odinioară, cînd știi că o regină pasionată și superbă a cîrmuit aici popoare dispărute, poezia veacurilor, a pulberii omenești și a unei umbre magnetice fac mai densă și mai vie înrîurirea nisipurilor și-a pietrelor, ce par animate deodată de stranii vrăji.

Întreaga Palmyra era cuprinsă în antica incintă a unui singur templu, acela al Soarelui ce-și înalța capitelurile

în ruină şi arcadele gata-gata să se prăvale deasupra piperniciteloc locuinţe-beduine. Chiar şi viile şi livezile se aflau înăuntrul acestor gigantice rămăşiţe. Care să fi fost dar dimensiunile oraşului pe vremea cînd el slujea drept capitală reginei Zenobia ? Cînd caravanele se buluceau venind din toate colţurile imperiului ? Cînd cultivatori, preoţi, curteni, scribi dădeau viaţă bulevardelor sale, templelor, cîmpurilor, dughenelor ? Cînd suverana, încă în viaţă, intrase. de pe acum, în legendă ?

Cîteva colonade dispersate, cîţiva pilaştri răsăriţi din nisip. conturul vag al unui palat ruinat, sau cîte un mormînt, toate risipite pe kilometri. dau imaginaţiei o substanţă nebuloasă şi infinită

Nu există chip pe care spaţiul şi singurătatea să-l fi aureolat mai mult decît pe acela al lui Mermoz. Întotdeauna cînd te gîndeşti la el, e nevoie ca, dincolo de trăsăturile lui, să proiectezi un fundal de nisip. ori de ocean, de pădure virgină sau ţancuri vertiginoase. Şi este superb că revelaţia spaţiului şi a solitudinii i-a fost dată în prag de viaţă adultă şi într-un loc unde vehemenţa mută a deşertului se îngemăna cu urmele unei civilizaţii fabuloase.

În momentul în care Mermoz ateriza în capitala moartă a reginei Zenobia. Palmyra era un *bled* * în stare pură. De jur împrejur, pe zeci de kilometri, numai nisip, fără urmă de vegetaţie. Nici un drum, una sau două piste, abia vizibile. pentru cămile. De altfel, caravanele erau rare. Triburi beduine vrăjmaşe cutreierau deşertul. Garnizoana se compunea din treizeci de senegalezi ** şi din-

* Bled. termen arab desemnînd o aşezare complet izolată şi destul de sărăcăcioasă. Într-un sens argotic mai larg : văgăună, cap de ţară. (N. T.).

** Toate coloniile — şi Senegalul era una din ele — erau obligate să furnizeze trupe pentru forţele armate franceze, formînd aşa-numitele regimente coloniale (N.T.).

tr-o companie de meharişti, recrutaţi printre nomazii localnici, de o fidelitate îndoielnică. Figurînd ca post asediat, Palmyra se retranşase în spatele a patru rînduri de reţea de sîrmă ghimpată. Legăturile şi aprovizionarea depindeau integral de avioane. Iar acestea, depindeau la rîndul lor de starea destul de precară a motoarelor din acea vreme şi de starea vremii care, prin furtunile, ploile torenţiale şi simunurile sale, făcea adesea zborul imposibil.

Pe scurt. Mermoz s-a trezit izolat de restul lumii. Chiar din prima zi, toate amănuntele existenţei sale au fost impregnate de acest element cu totul nou. Dormea în cort, pe un pat pliant pe care-l adusese în avion. Mînca doar carne de cămilă presărată cu nisip, care era prezent în toate : în hrană, în băutură, în aerul pe care-l respira. Pentru orice fleac : săpun, hîrtie de scrisori, era nevoie să aştepţi fie venirea unui camarad de la Damasc, fie puţin probabila trecere a unei caravane. Ecourile evenimentelor din Europa, sau chiar din Siria, nu parveneau nicicum în acest fund de lume : ele îşi pierdeau, pe parcurs, şi sensul şi importanţa. Nu mai exista nimic în afara deşertului străjuit de munţi, a templului transformat în furnicar şi a ciclopicelor ruine.

Şi atunci, în garnizoana înaripată care devenise escadrila, s-a stabilit acea regulă de bază a colectivităţilor umane restituite naturii şi depinzînd numai de propriile lor resurse. Convenţiile, gradele nu mai contau. În această subită dezgolire, meritele şi demnitatea fiecăruia au dobîndit rangul pe care, de fapt, îl meritau. Nimic n-ar fi putut să-l fericească mai mult pe Mermoz care a suportat întotdeauna mușcînd zăbala nedreptatea şi falsa clasificare a valorilor.

În zece zile a numărat, cu bucurie, şase misiuni. Fiecare dintre ele putea să-l ducă la moarte. O ştia. Dar bărbaţii foarte tineri au harul înnăscut ca instinctul lor să

refuze ceea ce raţiunea admite. Iar ei nu trăiesc decît prin instinct.

Filosofia escadrilei era dintre cele mai simple : Mermoz o rezuma astfel : „Viaţa trebuie luată aşa cum e".

Şi, în acest sfîrşit de decembrie, problema cea mare pentru el şi camarazii săi era cum să celebreze mai fastuos sărbătorile. Urma, pentru prima oară, să le petreacă departe de mama sa, de prieteni, de această copilărie prelungită, protejată, de care-l mai legau nenumărate fire. În următorii zece ani, n-avea să aibă niciodată prilejul de a petrece sărbătorile de iarnă lîngă ai săi ; Spania, Africa, America îl vor ţine captiv. Dar atunci va fi deprins, călit în meseria sa de vagabond. În Siria, Palmyra cea tainică şi moartă avea să-l însemne, în seara de 24 decembrie 1921, la cîteva zile după împlinirea celor douăzeci de ani, cu adînca pecete a dezrădăcinării.

În ciuda eforturilor conjugate ale membrilor escadrilei, festinul a fost cam anemic. Vremea proastă împiedica aprovizionarea. Ploaia care transformase împrejurimile Damascului într-o imensă băltoacă, nu îngăduia decolarea avioanelor. La Palmyra lipsea pînă şi pîinea. Exista un cuptor, în schimb nici tu făină, nici tu o aşchie de lemn. Descurcăreţii escadrilei au furat nişte făină dintr-un sat inamic, alţii au adunat mărăcini uscaţi, i-au îndesat în cuptor, i-au stropit cu benzină şi au dat foc. Dar vai, ce a ieşit a fost un soi de pap cleios şi scîrbos. Neavînd încotro, s-au aşezat la masă fără pîine. Meniul, rod al unei ingeniozităţi şi al unei perseverenţe infinite, a fost următorul :

Berbec cu sos vinegreta
Pulpă de berbec
Cotlet de berbec.

Drept unic desert, un sfert de sfert de gamelă de basamac. Firește, cîntecele și rîsetele n-au lipsit, dar mulți dintre cei care au plecat să se culce în corturile lor cu burta goală au evocat cu melancolie mesele de-acasă.

Revelionul se anunța și mai prost. Ploua cu nemiluita. Terenul de la Palmyra, atît de uscat de obicei, se prefăcuse într-un adevărat smîrc. „Festinul" de ajun secătuise puținele provizii și amărîta lor rezervă de băuturi. Foametea se instalase pe jumătate.

Pe 31 decembrie, pe la miezul zilei, sub corturile lor șiroind de ploaie, piloții ciuliră deodată urechile. Neîncrezători la început, au trebuit să accepte, totuși, evidența. Prin răpăitul monoton al ploii, un zgomot de motor se apropia de teren. Au țîșnit cu toții din adăposturile lor. Un avion executa manevrele de aterizare. După anumite semne particulare ale aparatului, a fost recunoscut și cel care-l pilota. Era un faimos băutor.

„Cum naiba o fi reușit să decoleze de la Dafnasc pe o vreme ca asta ?" se întrebau cei de jos.

Mai apoi s-a aflat că terenul fiind prea mocirlos, pilotul a rulat pe o pistă improvizată din scînduri așezate de-a dreptul pe noroi. Aici, la Palmyra, terenul, mai exact glodul, era însă gol-goluț. Avionul s-a dat peste cap. Cu toții s-au repezit să-l salveze pe pilot. L-au găsit cu capul în jos, atîrnînd din carlingă. Dar pe cînd se trudeau să-l extragă de acolo, s-au pomenit înjurați de mama focului :

— Bandă de imbecili, zbiera el, tîmpiților ! Gîndiți-vă la sticle. V-am adus o încărcătură întreagă și voi o lăsați să se prăpădească !

A fost atît de convingător, încît spirtoasele au căpătat prioritate ; în timpul ăsta, reținut doar de centura de siguranță, cu umerii în mocirlă, tipul continua să urle :

— Grăbiți-vă, fir-ar să fie, acuși se desface lada iar molanu-i pe cinste !

Lada însă nu s-a desfăcut, camaradul a fost degajat și anul 1922 întîmpinat cum se cuvine.

În acest an Jean Mermoz i-a aparținut Palmyrei. Luarea de contact se operase. Viziunile delirante ale primelor zile se potoliseră. Noțiunea despărțirii, cu alaiul său de regrete anticipate și nerăbdătoarele, confuzele întrebări asupra viitorului îi erau, încă, necunoscute. În această arenă încremenită, peste care juca umbra veacurilor, timpul își pierdea sensul. Mermoz se găsea în acea stare privilegiată pentru adevărata cunoaștere, cînd nu tu pornești în întîmpinarea actelor vieții, ci le lași pe ele să vină spre tine. Făcea parte din Palmyra întocmai ca și nisipul, ruinele, soarele. Palmyra i-a modelat, în schimb, esența sa virilă cea mai bună. Lucrurile s-au petrecut fără să prindă de veste, de la o zi la alta, amestecate cu munca sa cotidiană și obișnuitele sale îndeletniciri. Dar truda și distracțiile acestea erau de o asemenea natură încît a dobîndit o forță interioară și o puritate de care s-au zdrobit toți demonii subtili care l-au asaltat mai tîrziu. În această existență, activă și totodată minerală, fiecare săptămînă și-a adus biruința, bucuria, virtutea.

Mermoz se apucă de atletism. Aleargă, aruncă greutăți. Călărește împreună cu spahiii, încalecă pe cămile împreună cu mehariștii. Umerii se lățesc. Torsul se bombează. Grumazul poartă mai ferm capul cu trăsături fine și plete lungi și ondulate.

Seara, Mermoz și Coursault pescuiesc broaște în ochiurile cu apă stătută ce băltesc între două dune. Și, în timp ce stele oțelii se înalță deasupra oceanului de nisip calcinat, ei pîndesc, tăcuți, strîngînd în mîini un soi de arbaletă cu niște săgeți aidoma harpoanelor, fabricate chiar de ei.

Pentru vînătoare făcuseră rost, cine știe de unde, de un vechi pușcoci cu cocoașe pe care-l încărcau, în loc de alice, cu cabluri de tensionare a aripilor tăiate foarte mărunt. În nopțile cu lună, așteaptă, în dosul rețelelor de sîrmă ghimpată, ivirea vreunei gazele. Știu, în principiu, că depășirea acestor rețele este interzisă după asfințit, dar își zic că norocul veghează asupra lor. Așa s-a făcut că într-o seară cînd Coursault s-a aventurat primul, absorbit în întregime de ușoara deplasare a umbrei unui animal, șase beduini au sărit pe el. Dar în același moment s-au pomenit cu un veritabil ciclon care s-a abătut peste ei. Propulsat de tinerele sale forțe, Mermoz izbește cu pumnii, cu picioarele, cu capul. În cîteva clipe, banda e împrăștiată. Între mîinile lui Coursault, care se căznește să priceapă ce s-a întîmplat, tremură străvechiul pușcoci încărcat cu sîrme tocate mărunt.

De săptămîni de zile escadrila n-a mai primit scrisori. Mijloacele de comunicație între Franța și Siria sînt încă prost organizate. Poșta funcționează doar cu intermitențe. Odată ajunsă la Beirut, corespondența trebuie să parvină la Damasc, iar acolo să aștepte cine știe cît caravana ori avionul.

Mermoz este dintre cei care suferă cel mai mult de pe urma acestei lipse de vești, a acestei tăceri. Pasionata sa tandrețe pentru mamă e în neliniște. La fel ca toți băieții sensibili, Mermoz, pe măsură ce a crescut a inversat rolurile, acum copilul e mama. O conjură să se îngrijească, să evite oboselile la care o expun meseria de infirmieră și inima sa nicicînd secătuită. E bolnavă... Are nevoie de ea... O îndrumă și, din depărtare, îi dăruiește tinerețea sa, vigoarea, credința în viață.

Nici un ecou drept răspuns la atîta iubire. S-ar părea că o prăpastie de netrecut separă Franța de Palmyra.

Dar iată că într-o bună dimineaţă un avion aterizează, rulează către corturi şi pilotul, ridicat în picioare în carlingă, strigă înainte de a coborî :

— Hei, cei din corturi, poşta-a-a-a !

Aparatul e luat cu asalt. Flăcăii aproape se încaieră între ei. În sfîrşit, fiecare îşi are pachetul. Mermoz numără, numără plicurile. Sînt 44 cu totul, cele mai multe purtînd scrisul mamei. Se aşază direct pe jos, lîngă roata unui avion. Unii s-au rezemat de fuselaje, alţii s-au ghemuit sub aripi. Mermoz s-a apucat să citească.

Pilotul care tocmai aterizase îl strigă :

— Auzi, bătrîne, mai e şi chestia asta pentru tine.

Mermoz se uită fără să priceapă prea bine la sticla de coniac pe care i-o întinde camaradul şi face, sîcîit, un gest de refuz.

— Pot să gust ? întreabă pilotul.

Cu capul între mîini, cu fruntea şi obrajii umbriţi de învolburarea părului, Mermoz nu răspunde. Pilotul destupă sticla, trage un gît, şi o trece vecinului. Acesta o duce distrat la buze, fără să-şi desprindă ochii de la scrisoare. Următorul procedează la fel. Sticla colindă din mînă-n mînă. Băieţii beau şi citesc în acelaşi timp. Ceru-i ca de sticlă. Soarele frige. Sînt fericiţi. Cînd sticla ajunge şi la Mermoz e gata golită. Ce-i pasă ! E la a cincisprezecea scrisoare. Beat de tandreţe.

Mermoz descoperă Deyr ez Zõr şi Eufratul. Survolează caravane, survolează pista de veacuri şi meandrele nenumărate ale bătrînului fluviu, supravieţuitor al marilor civilizaţii hrănite de el.

Mermoz explorează Damascul încrustat între munţii săi roşietici şi miraculoasele sale livezi. Damascul arab, inaccesibilul, împărat peste credinţe şi voluptăţi. Damascul

basmelor şi al poemelor, cu dughenile sale, cu moscheile, cu visurile sale patetice şi înflorate.

Din acest oraş care de fiecare dată îl lasă copleşit, Mermoz aduce la Palmyra, la *el acasă*, o recoltă pe care o contemplă cu o bucurie şi o gravitate religioasă de copil. Sînt şaluri, covoare, perne, ţesături pictate. Cu ele îşi decorează locuinţa, cortul adică. Patul de campanie se preface în divan. Pereţii de pînză se acoperă de culori vii. În această chiţimie de 5 metri pătraţi, metamorfozată graţie draperiilor beduine şi ţesăturilor de Damasc, Mermoz se retrage ca să mediteze, să viseze, să regăsească atmosfera studioului de pe Avenue du Maine, naivităţile şi jocurile sale de artist. Îşi închipuie că nu se află în acest colţ pierdut de lume, ci undeva în Montmartre. Iluzia devine completă în ziua în care primeşte două pachete cu cărţi trimise de maică-sa. Predomină, firește, volumele de versuri.

Formatul e minuscul. Ediţii ieftine. Copertele sînt presărate cu floricele. Am văzut cîteva din ele în locuinţa din Rocquigny a doamnei Mermoz.

— Nu eram bogată, mi-a spus ea, şi atunci luam ce era mai ieftin şi cîntărea mai puţin.

Am văzut şi ţesăturile care împodobiseră cortul lui Mermoz la Palmyra. Subzista în aceste draperii uşor decolorate, în aceste cărţi niţel obosite o anume ingenuitate, o prospeţime liceană, o boemă adolescentină, ceva emoţionant, autentic, simplu, ceva ce Mermoz a păstrat întotdeauna. Toate acestea mă ajută să-l văd, pe acest băiat robust de douăzeci de ani, întins pe patul său divan sub cortul smălţuit de arabescuri islamice, citind cu glas tare, între două zboruri deasupra deşertului, versuri din Musset, Baudelaire sau *Viaţă de boem* *. Din cînd în cînd, îşi saltă capul, aruncă o privire peste vreuna din comorile aduse

* Roman plin de scene amuzante şi picareşti aparţinînd scriitorului francez Henri Murger (1822—1861). (N.T.).

de pe ţărmul Eufratului sau din dughenele Damascului, şi scoate un suspin de fericire. Deprinde farmecul singurătăţii.

Deşertul veghează însă. Fără nici un avertisment, ciclonul izbucneşte din seninul cerului şi din nemişcarea pămîntului. Nu se poate spune dacă se abate asupra taberei sau o azvîrle în sus. Trîmbe de nisip fumegă pînă la firmamentul devenit brusc negru. Un vînt de o violenţă sălbatecă despică, sfîşie, muşcă, smulge. Corturile se zgîlţîie, se năruie, zboară. Oamenii orbesc. Înspăimîntate, dobitoacele se culcă. O turbare galbenă bîntuie universul. Adăpostul lui Mermoz e crăpat în două, despicat ca de un paloş uriaş. Podoabele din el sînt învertejite de uragan, răscolite, împrăştiate.

„Viaţa, îşi spune Mermoz, trebuie luată aşa cum vine, zilele rele se duc, le iau locul cele bune".

Avea dreptate. Căci iată că peste fruntea lui se şi apleacă umbra Şeherezadei şi a celor *O mie şi una de nopţi*.

La trei kilometri de bază existau cîteva morminte. Unul dintre ele era al reginei Zenobia ; o grotă adiacentă adăpostea cîteva izvoare de ape termale şi sulfuroase, celebre încă din antichitate pentru proprietăţile lor binefăcătoare.

Nu odată, împins de exaltarea-i caracteristică, Mermoz dormise în cavoul suveranei. Admirase frescele. Îşi interzisese, după cum interzisese şi camarazilor, să ia cu sine drept amintire cel mai neînsemnat obiect. Adesea se scăldase în izvoare.

Aceasta o putea face zilnic, exceptînd vinerea care era rezervată căpeteniilor localnice. Dar tocmai această interdicţie le stîrnise curiozitatea lui şi lui Coursault.

Într-o vineri cei doi prieteni s-au îndreptat aşadar spre izvoarele reginei Zenobia.

Cavoul îi întîmpină cu o tăcere desăvîrșită. Pătrund sub pămînt prin intrarea pe care o foloseau de regulă, se dezbracă și plonjează în apa caldă care destinde și fortifică. Cînd sînt pe punctul de a ieși, Mermoz ciulește urechea și-i face semn lui Coursault să tacă. Niște glasuri răzbat de dincolo de peretele ce părea să astupe grota. O iau în sus, pe curentul de apă sulfuroasă ; pe măsură ce înaintează, peretele devine tot mai scund și, brusc, printr-o crăpătură, zăresc un superb corp de femeie.

Ținîndu-și răsuflarea, lipiți de piatra poroasă, cei doi privesc. În penumbră, iată că se conturează încă o nuditate. Cele două femei își vorbesc, iar Mermoz și Coursault știu destulă arabă ca să priceapă că una dintre ele e servitoarea și cealaltă stăpîna, soție a unui șeic beduin. Cu siguranță, străjeri și sclavi veghează prin apropiere. Niciodată un șef nu și-ar lăsa soția să meargă undeva neprotejată. Și dacă ar surprinde un „ghiaur" contemplîndu-i chipul fără văl, interzis privirilor bărbătești, l-ar ucide fără cruțare. Iar aici, nu-i vorba numai de față ! Fascinat, Mermoz nu clintește. Deodată, tînăra se răsucește, oferind ochiului trăsăturile sale copilărești. Capul cu păr ondulat, încastrat în fisură, e aproape lipit de al său. Gura i se întredeschide. Dacă țipă, cei ce-au comis sacrilegiul sînt sortiți unei morți sigure.

Nemișcat, Mermoz privește, privește întruna. Se scurg cîteva secunde. Nu se aude în grotă decît murmurul izvorului. În loc să strige, tînăra surîde. Abia atunci Mermoz se retrage.

Va reveni adesea vinerea, la căderea serii, la cavoul reginei Zenobia. Întotdeauna singur.

Și astfel, Mermoz a cunoscut din deșert izolarea, meditația, ciclonul și cele mai fermecătoare imagini. Dar car-

nea sa, pielea sa nu fuseseră încă marcate de adevărata amprentă a pustiului. Nu-i simțise ucigașa răsuflare. În clepsidra Palmyrei, clipa aceasta nu era departe.

O primăvară scurtă și violentă se instăpînise peste dune. Pretutindeni unde clipea un ochi de apă, răzbătea o vegetație pipernicită și efemeră. Triburile beduine se puseseră în mișcare, căutînd noi locuri de pășunat. Coborau dinspre Eufrat către Palmyra. Efervescența războinică se răspîndea, cîștiga teren.

În răstimpul celor trei luni, Mermoz izbutise să se impună superiorilor săi. Înțeleseseră că pot conta, mai mult decît pe oricare altul, pe acest băiat serios a cărui unică bucurie era să fie în aer. Era desemnat pentru cele mai primejdioase misiuni, pe vremea cea mai proastă. Mermoz devenea tot mai stăpîn pe meserie. Lăsînd orgoliul deoparte, știa că, din prima sa zi de pilotaj, nu avusese nici o secundă de slăbiciune. Era stăpîn pe nervi și poseda un calm pe care-l considera garanția esențială a siguranței sale. Și, deși avea conștiința faptului că, față de alți piloți mai vechi, era încă „boboc", simțea că depășise stadiul uceniciei.

În prima săptămînă a lui martie 1922, însoțit de un locotenent observator, primise misiunea să lanseze un mesaj lestat destinat garnizoanei din Homs și să depisteze cu aceeași ocazie un *djich* * semnalat în zonă.

La întoarcere, timpul s-a stricat. Ploaie, cețuri, nori... Pierzînd drumul, Mermoz a continuat să zboare timp de patru ceasuri, pînă la epuizarea completă a carburantului și să aterizeze, în plin deșert, la 180 de kilometri de Palmyra.

---

* Formație de războinici nomazi (N.T.).

În apropierea locului de aterizare campau două triburi nomade, unul ostil, celălalt favorabil francezilor. Aviatorii au cerut protecţia acestuia din urmă. Locotenentul a plecat pe o cămilă la Palmyra, urmînd să trimită de acolo carburantul necesar. Mermoz a rămas lîngă aparat.

Doi beduini înarmaţi i-au ţinut tovărăşie ca să-l apere de vecinii care voiau să distrugă „tayera" *. Mermoz dormea sub aripi, mînca „kuskus" **, şi-i învăţa franţuzeşte pe noii săi amici. Neavînd ceas, meşterise un soi de cadran ca să ţină socoteala orelor. Au fost destul de lungi. Aventura a durat patru zile şi o încăierare risca să izbucnească în orice moment. În dimineaţa celei de a cincea zi, coloana de ajutor şi-a făcut apariţia. Era formată din mecanicul lui Mermoz, o călăuză, cîţiva meharişti şi cămilele de povară încărcate cu carburant.

Plinul a fost făcut, Mermoz şi mecanicul au decolat salutîndu-i voios pe beduinii prieteni, siguri că vor ajunge la Palmyra în mai puţin de două ceasuri.

Avionul aborda munţii care vegheau asupra capitalei reginei Zenobia, pasagerii întrezăreau aproape reverberaţia oazei şi a ruinelor, cînd regimul motorului a început să scadă, iar acesta să degaje o căldură suspectă. Brusc au ţîşnit flăcările. Mermoz a tăiat imediat contactul, s-a angajat în glisadă şi a izbutit să stingă incendiul. Se afla la o altitudine de 1.800 de metri. Cu elicea în drapel, a planat, a reperat un posibil teren şi a aterizat corect pe un soi de şa între două piscuri.

Primul lucru pe care l-a făcut a fost să-şi liniştească mecanicul îngrozit de-a binelea :

— Nu sîntem departe de escadrilă, i-a spus el. Ai cuvîntul meu că te scot de aici.

---

* Avion, în limba arabă (N.T.)

** Mîncare locală pregătită din boabe de ovăz, carne de berbec şi legume, cu un sos foarte picant (N.T.)

Apoi a examinat aparatul. Ireparabil. Nici măcar apa din radiator nu mai putea fi folosită. Se evaporase din pricina flăcărilor. Mermoz şi-a făcut socotelile : dacă ar fi aterizat în plin deşert, pe un teren plat, avioanele pornite de la Palmyra în căutarea sa, l-ar fi putut găsi. Dar care ochi omeneşc ar fi fost capabil să descopere minuscula pată a avionului în acest masiv muntos, în acest haos de stînci golaşe ?

A rămîne pe loc însemna să se condamne la moarte prin sete. Deci, vor trebui să ajungă la oază pe propriile lor picioare. Calculînd distanţa parcursă în zbor, de la punctul lor de plecare, Mermoz a estimat că s-ar găsi la aproximativ o sută de kilometri de escadrilă. O sută de kilometri — asta cu condiţia să nu rătăcească drumul — într-un teren complet lipsit de apă şi aflat în plină rebeliune.

— Merge, i-a zis el mecanicului. Ajungem. La drum.

Era trei după amiază. Soarele, năpraznic, făcea sudoarea să ţîşnească din trupurile lor. Începea cumplita operă a deshidratării. Cînd ziua s-a stins, cei doi s-au oprit. Ca să se orienteze, Mermoz avea nevoie de răsăritul stelelor. Hotărîse să coboare cît mai tîrziu la şes ca să evite riscul de a fi capturat de beduini. Ştia ce soartă îl aşteaptă în cazul în care ar cădea în mîinile unui trib ostil. Pe tema asta, popota escadrilei zumzăia de poveşti cumplite şi adevărate.

Aceea, de pildă, a locotenentului-pilot Luciani şi a sergentului mitralior Giovacchini care-l însoţea, o dramă cumplită concentrînd în ea toată oroarea războiului larvar din deşert. Echipajul s-a văzut nevoit să aterizeze în preajma Eufratului, drept în mijlocul unor triburi răsculate. Capturaţi de un grup de nomazi ostili, cei doi au fost torturaţi cu sălbăticie. În calitatea sa de şef, locotenentul a avut

parte de un tratament de o cruzime specială. Mai trăia cînd i-a fost spintecat pieptul ca să i se smulgă inima. Sergentul, ciuruit de pumnale, a fost abandonat pe nisip, crezîndu-se că-i mort. Şi-a revenit în simţiri odată cu căderea nopţii şi a izbutit să se tîrască pînă la un post francez. Îndelungi îngrijiri şi o constituţie de excepţie au făcut miracolul posibil : omul a fost salvat. La cîteva luni după aceea, o companie de meharişti a pus mîna pe torţionari. Au fost deferiţi curţii marţiale. Sergentul a compărut ca martor.

— Pe care din inculpaţi îi recunoaşteţi ? l-a întrebat preşedintele.

— Pe acesta şi pe acesta, a răspuns sergentul corsican.

Şi, în timp ce-i desemna, i-a doborît pe amîndoi cu cîte un foc de revolver.

Mermoz mi-a povestit această tragedie într-o zi pe cînd dejunam pe Champs-Elysées. Nu ştiu dacă această istorie a precedat sau a fost ulterioară aventurii sale din munţii Palmyrei, dar au existat destule altele la fel de adevărate pe care le ştia în ceasul cînd îşi trăgea sufletul, aşteptînd ivirea stelelor, în tăcerea nisipurilor şi a nopţii.

În sfîrşit, ele au apărut. Mermoz s-a căţărat pe un ţanc şi şi-a trasat itinerarul după harta cerească. Urmat de mecanic au mărşăluit toată noaptea. Cînd s-a crăpat de ziuă, soarele le-a devenit călăuză. Abia atunci a început adevărata luptă. Împotriva pietrelor care se rostogoleau sub picioare, a ocolişurilor la care-i obliga stîncăria, a zăpuşelii ce sporea din oră-n oră, o oboselii care turna plumb în picioare şi le rupea şalele. Dar, mai ales, împotriva setei. Nici pic de salivă în gură, sau, cînd era, părea că-i de smoală. Cleşti de foc strîngeau gîtlejul. Transpiraţia desăvîrşea istovirea corpurilor secătuite de vlagă, scorojite.

Mermoz continua marşul cu pasul său măsurat de atlet, reconfortîndu-l pe mecanic, cercetînd împrejurimile. Ziua s-a stins. Nu scăpaseră încă dintre munţi. Şi tot printre ei se aflau după o nouă noapte de mers.

Efortul furnizat de Mermoz devenise un automatism. Ceea ce numim voinţă plutea undeva în afara lui. Ea trăgea după sine corpul. Mecanicul îl urma.

În zori, cei doi au atins buza lanţului muntos, dar Palmyra nu se zărea. Instinctul i-a suflat lui Mermoz că n-o să mai reziste multă vreme. Picioarele nu-l mai ascultau. Nisipul plăsmuia fantome. Umflată monstruos, limba îi umplea gura. Trebuia să aleagă calea cea mai scurtă, oricît de mare ar fi fost riscul de a da peste vreun grup de beduini răsculaţi.

Ajuns la şes, Mermoz a reperat o pistă (mai tîrziu avea să afle că era cea care lega Deyr ez Zor de Palmyra) şi s-a îndreptat către ea. Mecanicul, nemaiputînd înainta, Mermoz l-a tîrît pînă la drumul caravanelor. Acolo nefericitul n-a mai rezistat şi s-a prăbuşit. După ce a zgîlţîit în zadar masa inertă a coechipierului său, Mermoz l-a săltat în cîrcă şi a pornit mai departe. Curînd însă a început să se împleticească.

„Dacă izbutesc să mai merg, e o şansă în plus şi pentru el şi pentru mine...“ i-a trecut, vag, prin minte ca şi cînd ar fi fost vorba de cu totul altcineva.

L-a lăsat pe mecanic şi a continuat. După cîteva ore se prăbuşea, la rîndu-i, de-a curmezişul pistei. Străbătuse, fără o picătură de apă, patruzeci de kilometri în plin munte şi douăzeci prin pustiu. Calculul său s-a dovedit exact; căzuse în imediata apropiere a Palmyrei. A fost găsit, zăcînd în nesimţire, de către o patrulă de meharişti, comandată de un adjutant breton, care-şi făcea obişnuitul rond.

Avea buzele vinete, iar limba, umflată îngrozitor, nu mai încăpea în gură.

În timp ce cîțiva ostași porneau, în galopul cămilelor, să-l salveze pe mecanic, Mermoz era transportat la escadrilă. Și-a recăpătat cunoștința abia pe seară, dar asta ca să cadă într-un somn care a durat două zile. Cînd s-a trezit, primul lucru pe care l-a cerut a fost să zboare. De acum, trata cu moartea de la egal la egal.

Primise acolada cea mare.

Aventura lui Mermoz îl adusese pînă la pragul pe care nu-l treci niciodată de două ori. O ușoară greșeală de calcul, o slăbiciune fizică sau psihică survenită cu numai cîteva ore mai devreme și mehariștii ar fi adus la Palmyra — admițînd că l-ar fi găsit — doar cadavrul său. Mermoz s-a convins că posedă sîngele rece, intuiția și rezistența necesare ca să înfrunte chiar și situații disperate. Cînd, odată trezit din somn, a resimțit aceeași dorință de a zbura, a avut, cu siguranță, sentimentul că adevărata sa căsătorie cu aviația se săvîrșise pe deplin. Știa acum ce înseamnă suflarea morții. Dar prefera să moară zburînd, decît să trăiască fără zbor.

Intuise, încă de pe vremea uceniciei de la Istres, care îi este destinul. După halucinantul marș peste munți și prin deșert, această intuiție se transformase în acel soi de convingere profundă, intimă, pe care o dobîndești o dată pentru totdeauna și la care nu te mai gîndești apoi niciodată. Simțul eroic se născuse în Mermoz în acea zi.

Aici se conturează elementele unei probleme pe care o ridică, în cazul destinelor aparte, aspirația la glorie sau, dimpotrivă, refuzul acesteia, ambele stări fiind proprii unor anumite caractere. De ce, s-ar putea întreba unii, să atribuim o asemenea importanță unei pene ? Fără ea, ar fi fost

Mermoz un pilot mai puţin bun ? Meritele sale n-ar fi rămas aceleaşi ? Şi dacă un accident soldat cu bine contribuie atîta la glorie, nu cumva există şi alţi aviatori care au trecut prin situaţii asemănătoare, ba poate chiar mai primejdioase, mai cumplite şi totuşi au izbutit să scape ? Este oare drept ca cineva să profite mai mult de pe urma unui eveniment nefericit decît de o serie de succese, dar fără elemente dramatice şi să se vorbească despre el altfel decît despre ceilalţi camarazi, aflaţi în aceeaşi oală ?

Nu ştiu dacă e drept sau nu. Ştiu însă că numai marile încercări, marile căderi, marile reuşite şi marile şanse fac mare un om. E clar că o viaţă hrănită cu ele nu poate fi considerată drept o succesiune de întîmplări fericite. Trăsnetul nu cade niciodată în acelaşi loc. Ca să se repete e nevoie de ceva care să-l atragă. Primejdia şi triumful nu încoronează decît frunţile alese ; Mermoz aparţinea acestui nobil sînge. Aterizînd în munţii Palmyrei din Siria, bechia avionului său a tras începutul unei lungi brazde epice.

Reacţia celor de la escadrilă a fost unanimă. Nu mă refer la felicitările primite din partea căpitanului său, nici la acelea ale comandantului Denain, mai-marele peste forţele aeriene din Levant, prezentate cu prilejul unei vizite de inspecţie. Nu mă refer nici măcar la propunerea pentru o citare pe ordin de zi, propunere care s-a pierdut în maldărul de hîrţoage întocmite de comandantul de escadrilă. Cel mai important a fost atitudinea camarazilor săi şi a ofiţerilor.

Modul în care s-a smuls din ghearele morţii, istorisirea mecanicului, firescul deşteptării, dorinţa de a zbura imediat, i-au adus acel respect fără ştaif, greu de exprimat

prin cuvinte, acea inflexiune specială în prietenie care reprezintă recompensa maximă ce poate fi primită de un om de la tovarăşii săi.

Reacţia şefilor n-a întîrziat nici ea : în locul vechiului Bréguet pierdut în munţi şi incendiat de o coloană trimisă în acest scop, i-a fost încredinţat un aparat nou-nouţ, modelul cel mai recent, primul avion sanitar din deşert.

— Acum nu mai am ce să-mi doresc, a declarat Mermoz.

Ca să fie înţeleasă natura bucuriei sale, să ne amintim de temerile pe care le avusese la gîndul că, într-o zi, va fi obligat să bombardeze triburile dizidente.

În loc de a incendia, a nimici, a ucide, mîna sa sigură şi conştiinţa de om şi pilot îl desemnaseră să salveze răniţi şi bolnavi pierduţi între dune.

Zboară în ajutorul celor doborîţi de febră, a mutilaţilor pentru care intervenţia rapidă a unui medic sau chirurg reprezintă o chestiune de viaţă şi de moarte. Ce miracol pentru aceşti nefericiţi care, vlăguiţi, sîngerînzi, au fost scuturaţi zile de-a rîndul în spinarea unei cămile, să vadă apărînd pe acest mesager al sănătăţii, al speranţei, în sclipitorul său avion. Mermoz a devenit un brancardier înaripat.

Imposibil să nu te gîndeşti la adolescenţa lui, impregnată de povestiri de spital şi de inepuizabila caritate a doamnei Mermoz, infirmieră la Laënnec ; acum, cînd el zbura pe deasupra deşertului către sălile de operaţie, ea îşi petrecea zilele la dispensarul din Pontoise care-i fusese încredinţat.

Printre nenumăratele scrisori pe care i le-a trimis Mermoz în această perioadă, puţine cuvinte sînt la fel de emoţionante ca cele de mai jos :

„Bolnavul era complet sfîrşit şi cît a durat drumul medicul i-a făcut întruna injecţii. La 1.200 de metri altitudine. *Doar tu lipseai, draga mea măicuţă.*"

Încă de pe atunci, Mermoz nu se „tocmea" cînd era vorba de muncă. Din clipa în care a primit avionul său sanitar, eforturile sale n-au mai cunoscut limite. A aterizat peste tot unde era cu putinţă să fie aşezate roţile unui aparat ca să-i încarce pe cei care aveau nevoie de ajutorul său. Zboară deasupra Eufratului. Aterizează la Damasc. Este la Beirut. Revine la Palmyra ca să plece din nou. Sînt săptămîni cînd parcurge mii de kilometri ceea ce cu avioanele din acea vreme reprezenta, pentru un tînăr pilot, o fantastică cheltuială de energie fizică şi nervoasă. Puţin îi pasă. Mai mult, se îmbată cu propria-i oboseală. E mîndru să poată închina unei opere umanitare forţa tînără a muşchilor săi şi proaspăta ştiinţă a zborului. Deci, zboară şi salvează. Impetuozitatea sa vitală şi nevoia de a ajuta sînt admirabil împletite.

Dar orice exaltare trebuie plătită şi, mai cu seamă, aceea care impune, într-un climat cumplit, uzura organismului.

În iulie, două uragane de nisip devastează complet escadrila. Piloţii vieţuiesc sub pămînt, într-o răcoare — extrem de relativă — de +48° la umbră. La întoarcerea dintr-o evacuare sanitară, pe cînd se pregătea să aterizeze, Mermoz a simţit că se pierde. O ameţeală cumplită, picioare care se-nmoaie, pielea în flăcări. „Măciuca-n moalele capului", la ale cărei lovituri rezistase timp de nouă luni, îl doborîse acum. Abia i-au ajuns puterile să se rostogolească din carlingă şi să se tîrîie pînă la pat. Timp de trei zile a zăcut inconştient într-un adăpost subteran în

vreme ce afară simunul umplea deşertul de urgia sa galbenă. Cîtva timp, după ieşirea din comă, Mermoz n-a mai fost acelaşi. Trupul, supus unui antrenament riguros, îşi redobîndea rapid vigoarea. Sistemul nervos fusese însă, în mod sigur, zdruncinat. Cu o bruscă şi dureroasă acuitate, Mermoz a realizat dintr-o dată că Palmyra constă, de fapt, în cîteva hectare de teren limitate de patru şiruri de sîrmă ghimpată şi două sute de kilometri de deşert. Că viaţa sa sentimentală se rezuma la scrisorile sosite sau cele care urmau să vină. Că scurgerea timpului devenea perceptibilă numai datorită trompetului care suna cele patru momente ale zilei. În rest, pustietate fără ecouri. Zgomotele universului se pierdeau înăbuşite de nisipuri. Cu creierul gol, cu mintea împăienjenită, se scutura de apatie doar cînd trebuia să zboare, ca apoi să recadă într-o stare de totală inerţie. Căldura infernală (la prînz termometrul atingea 70°), hrana şi apa dubioase, lipsa unui confort elementar, şi el şi camarazii transformaţi, de aceste condiţii de existenţă, în nişte dulăi arţăgoşi, totul concura pentru ca depresiunea morală a lui Mermoz să devină de nesuportat.

Trăia, ca să spunem aşa, într-un permanent punct de rupere. De două ori, acest punct-limită a fost depăşit. Primul caz mi-a fost relatat de Coursault, al doilea chiar de Mermoz.

Plecat într-o misiune, avînd o pană, absent vreme îndelungată din pricina motorului care se cerea reparat, Coursault n-a revenit la Palmyra decît după cîteva săptămîni. A adus cu sine, conform tradiţiei, o încărcătură serioasă de băuturi. După ce în tovărăşia cîtorva camarazi, şi-a sărbătorit cum se cuvine întoarcerea la escadrilă, el

și cu Mermoz au părăsit popota. Cei doi prieteni voiau să celebreze numai între ei bucuria revederii.

Era o noapte cu lună plină. Deșertul și ruinele se confundau într-o strălucire în care omul nu-și mai avea locul. Beți amîndoi, țineau ficcare cîte o sticlă plină de coniac.

— Încotro ? a întrebat Coursault.

— La capătul pămîntului, a răspuns Mermoz.

Capătul pămîntului însemna cele patru rînduri de sîrmă ghimpată. Un pușcaș senegalez, eben african, stătea de sentinelă. Urlete lugubre de cîini răzbăteau dinspre bordeiele beduine răspîndite printre ruinele Templului Soarelui.

Mermoz bea și vorbea, vorbea și bea. N-avea decît douăzeci de ani. Era beat de alcool, de oboseală, de deșert, de singurătate. S-a pornit să plîngă, să geamă, aidoma cotarlelor din Templul Soarelui. Același lucru l-a făcut și Coursault. Și amîndoi au rămas să scîncească acolo pînă la primele săgeți de foc ale implacabilului soare ce se înalță peste pămîntul pustiu.

Coursault a trebuit să plece. Mermoz a rămas singur, fără un tovarăș de nădejde, să lupte împotriva miasmelor nisipurilor și a caniculei. Și-a amintit atunci de cocaină și cum, la Metz, îl ajutase să scape din tentaculele plictisului. În Siria, acest drog era o marfă curentă. Și-a procurat-o și, timp de o săptămînă, a prizat regulat. Dar zeii, odată aleși, sînt geloși. Ei nu îngăduie nimic în afara propriului lor cult. Pilotînd, Mermoz a remarcat că reflexele nu-l mai ascultă. O nesupunere abia perceptibilă, dar pentru el a fost de ajuns ; la douăzeci de ani, ca și în ajunul morții, gesturile legate de zbor erau pentru el sacre. De cum a aterizat la Palmyra, s-a repezit să arunce ce-i mai rămăsese din pudra albă după o dună, dincolo

de terenul de zbor. Obișnuința se crease însă și sistemul nervos fusese intoxicat. A doua zi, Mermoz suferea din pricina lipsei drogului. Și, deși știa că ceea ce face este absurd, a revenit la dună.

— În patru labe, ca un animal, mi-a povestit el, am scotocit, am scormonit nisipul în nădejdea stupidă că voi regăsi cîteva grăuncioare de stupefiant. De atunci, nu m-am mai atins niciodată de așa ceva.

Am dezvăluit aici această confidență pentru că, înainte de orice, vreau să arăt ascensiunea lui Jean Mermoz către propriul său adevăr. El este inseparabil de lupta pe care și-a impus-o ; șapte ani mai tîrziu, gestul său mitologic de a bloca, cu propriii săi umeri, avionul ce risca să se prăvale într-o prăpastie din Anzi n-ar avea întreaga sa semnificație dacă, din toate etapele parcurse, n-ar domina, superb, animalica scormoneală din nisipul Palmyrei.

Același nisip, același deșert care, pentru o clipă, îl dezbinaseră pe Mermoz, i-au redat, prin biruința repurtată asupra lor, o noțiune mai justă a propriei sale forțe, o mai mare severitate față de el însuși. Nimic nu călește mai vîrtos voința — pentru cel menit să înfrîngă — decît slăbiciunile și abandonurile ; creuzetul ei sînt tocmai voluptoasele lor tentații. Cînd Mermoz s-a ridicat în picioare, după inutilele sale căutări și a înțeles degradarea pe care o comporta acest act, a renunțat pe loc la orice evadări artificiale. În clipa aceea a știut că salvarea nu poate veni decît de la el. S-a simțit mai sigur și mai pur.

Și-a redobîndit pacea interioară, în pofida arșiței care nu se domolea și a muncii vlăguitoare.

A renunțat la băutură, a sporit exercițiile sportive, și-a impus să citească și mai mult. S-a străduit să uite de sine ca să poată participa la umilele existențe din jurul său.

Intr-o dimineață a surprins un tînăr ostaș înlăcrimat. Chestionîndu-l cu blîndețe a aflat că nefericitul urmează să fie repatriat fiind tuberculos, că e inapt de muncă și că plînge gîndindu-se la viitorul care-l așteaptă acasă. L-a îmbărbătat zi de zi, iar cînd băiatul a plecat i-a dat o scrisoare pentru maică-sa. Aceasta l-a primit pe bolnavul de la Palmyra exact așa cum se așteptase Jean. Ostașul i-a scris, dînd doamnei Mermoz numele de „Providență". Mulțumindu-i, Mermoz spunea :

„E o bucurie atît de sănătoasă să poți face un pic de bine. E singurul lucru de care nu se poate să ne dispensăm în viață. E o fericire atît de lesne de obținut. Un om lovit de soartă are dreptul la devotamentul celor mai norocoși decît el."

Era o perioadă cînd Mermoz se simțea fericit. În sfîrșit, fusese înaintat sergent, cu solda plătită retroactiv pe un an de zile astfel că a putut trăi nespusa bucurie de a trimite cîteva mii de franci mamei sale. A fost citat pe ordin de zi. La aniversarea morții lui Guynemer *, a fost desemnat să primească fanionul escadrilei din Palmyra. Comandanții săi îi solicitau avizul — lui și numai lui — de cîte ori era vorba de un zbor primejdios. Îl dădea, roșind, dar ca pe un ordin, pe un ton, firesc, de comandă. Ofițerii îl urmau fără să se formalizeze. La douăzeci de ani se anunța forța unui caracter ieșit din comun.

Faptul de a fi cunoscut gustul morții și pe acela al decăderii și de a le fi dominat i-a dat lui Mermoz o tărie aparte. Prăbușirile fizice datorate epuizării l-au mai pus de cîteva ori la pămînt, dar de fiecare dată s-a restabilit

* Georges Guynemer, as al aviației franceze din timpul primului război mondial, a fost doborît în 1917, avînd la activ 54 de victorii aeriene (N.T.)

rapid și fără complicații neurologice. Devora eternul berbec în cantități pantagruelice și ciorchini întregi de curmale. Dimineața, la deșteptare, înghițea șase ouă. Cu toate acestea, era numai mușchi și tendoane.

Gusta, cu atît mai bine, atunci cînd se ivea prilejul, plăcerile orașelor de care viguroasa sa tinerețe era privată. Evacuările sanitare îl conduceau adesea la Damasc. De obicei, se înapoia imediat după terminarea misiunii. De două sau trei ori, comandantul său, care-l iubea și dorea să-i ofere posibilitatea unei destinderi, i-a ordonat să petreacă, în capitală, cîteva zile. Prînzurile de căpcăun și escapadele în cartierele rău famate se țineau atunci lanț, fără să-i afecteze nici sănătatea, nici prospețimea sufletească, nici echilibrul.

Dimineața se ducea la piață, vrăjit de culorile și trepidația de acolo. Era însoțit de o maimuțică, pe nume Boubou, mascota uneia din escadrilele cantonate la Damasc. Era o mare expertă în materie de ouă, și iată cum și-au dat seama : ouăle cumpărate de popotari de la piață erau în bună parte de nemîncat, pe cînd cele șterpelite de Boubou și ascunse de ea într-un pod cu fîn se dovedeau, întotdeauna, excelente. Mermoz a avut ideea să ia cu el maimuțica și cei mai pezevenghi dintre negustori tremurau în fața flerului acesteia.

La 24 decembrie, Mermoz se afla la Damasc. Adusese cu avionul două cazuri urgente și ar fi putut să petreacă noaptea în marele oraș, luîndu-și revanșa pentru Ajunul famelic de anul trecut. Nici gînd de așa ceva. Aprovizionarea Palmyrei, chiar dacă se înregistraseră oarecari progrese, continua să fie precară. Mermoz a burdușit avionul cu tot ce i-a îngăduit punga să cumpere și și-a reluat zborul. În ziua aceea se prezenta la escadrilă un spectacol de revistă al cărui autor era.

Mermoz era un camarad perfect, fără să fie darnic cu prietenia. Amabil cu toată lumea şi gata oricînd să facă un serviciu, îşi desfereca greu inima. Rezerva aceasta se datora timidităţii, unei profunde vieţi interioare şi sentimentului că darul prieteniei trebuie să rămînă întreg şi nu suportă mărunţirea.

Am întîlnit cîţiva oameni pentru care cuvîntul „prieten" era sacru. Mi-am întemeiat şi eu o bună parte din existenţă pe această noţiune. Dar n-am întîlnit pe nimeni care s-o fi implantat cu atîta sfinţenie în suflet ca Mermoz. Printre multe altele este şi asta una din minunatele lecţii pe care a dat-o prezenţa sa pe pămînt.

La Palmyra, Mermoz a avut doi prieteni ; unul vechi, dacă putem folosi acest termen, pe Coursault, cu care împărţea totul : rufăria, banii, uniformele, plăcerile şi tristeţile, şi altul nou : Etienne.

Este meschin şi pueril să cauţi o ierarhie atunci cînd e vorba de sentimente profunde. Cînd un om are inima îndeajuns de mare ca să iubească de mai multe ori sau mai multe fiinţe, prietenia nu cunoaşte grade de comparaţie, mai cu seamă la cineva ca Mermoz a cărui natură nu putea admite, în ordinea afecţiunilor, nimic care să nu fi fost total. E jocul acesta al nuanţelor care diferenţiază sentimentele mai bine decît intensitatea lor. Văzută din acest unghi, am putea spune că Etienne i-a inspirat lui Mermoz o tandreţe de o calmă perfecţiune.

Cei doi tineri s-au cunoscut la Palmyra. Etienne era şi mai rezervat, şi mai secret decît Mermoz. Ceea ce la Jean era atenuat de frumuseţea sa, de blîndeţea şi farmecul său, căpăta la Etienne o formă aproape dezagreabilă. În ochii tuturor, băiatul trecea drept un urs.

Era de statură mijlocie, cu chipul ascuțit, împroșcat de pistrui și cu înfățișare ascetică. Gesturile erau lente, delicate, vorbea puțin, dar foarte exact în exprimare, cu un ușor accent rural din Champagne. Singura lui asemănare cu Mermoz era părul, pe care-l avea lung și ondulat. O vreme s-au observat în tăcere, ca deodată, fără ca cineva să fi putut descifra evoluția sentimentelor lor, să se constate că între ei domnește o înțelegere perfectă. Nu și-au manifestat niciodată această afecțiune. Dar cînd erau împreună, formau un bloc. Mermoz îl proteja pe Etienne, iar acesta îi închinase o adorație oarbă, îndărătnică, gravată odată pentru totdeauna ca și trăsăturile sale de țăran. La fel avea să fie, mai apoi, în Franța, în Africa, în America. Patru continente poartă urmele acestei prietenii.

Zboruri, primejdii, puritate, prietenie... Mermoz a deprins la Palmyra tot ce-i era necesar pentru viață. Cunoscuse vraja pe care o știu numai ființele alese care au dăruit deșertului o parte din existența lor. Demonul nisipurilor și al solitudinii se furișase în însăși substanța sufletului său. Lungile zile petrecute sub soarele copleșitor, noaptea lunară, inumană cînd gemuse lîngă îngrăditura de sîrmă ghimpată, ținînd isonul cîinilor beduinilor, simunul galben și dens care smulgea corturile reprezentau tot atîtea farmece inexplicabile. Își cunoscuse, fără s-o știe, propriul său adevăr. Măsura acestui privilegiu n-a avut-o decît în momentul în care a trebuit să se gîndească la plecare. Venise anul 1923. Odată terminate cele optsprezece luni de Siria, urma să se reîntoarcă în Franța. I-a scris doamnei Mermoz:

„Mai ales, măicuța mea dragă, să nu spui că sînt egoist. Te iubesc din tot sufletul și îmi lipsești. Nu mai e

nevoie să ţi-o spun. O ştii şi singură. Dar temperamentul meu independent, aş zice chiar sălbatec, e în perfectă armonie cu această imensă singurătate, ea însăşi teribil de sălbatecă. De aici provine ceea ce aş putea numi seninătatea mea. Uneori, am impresia că m-am schimbat. În ce sens ? Asta n-aş putea-o încă spune."

Mermoz împlinise douăzeci şi unu de ani. Ce va face în Franţa după isprăvirea permisiei şi a ultimelor luni de serviciu ? Nu-şi dorea, pentru nimic în lume, să rămînă în armată. Era imperios atras de aviaţia civilă. Dar, după ce o forţase pe mama lui să suporte o despărţire atît de îndelungată, cum s-o osîndească la una pe viaţă ? Şi, în acelaşi timp, cum să renunţe la o meserie care apucase să-i intre în sînge ?

„Îmi va fi greu să părăsesc aviaţia, spunea el. Am impresia că am practicat-o dintotdeauna. Se potriveşte atît de bine firii mele, încît găsesc în ea sentimentul unei depline siguranţe. Dar te am şi pe tine. Îmi eşti mai dragă ca orice pe lumea asta şi nu ştiu ce aş face ca să-ţi dăruiesc fericirea şi liniştea pe care le meriţi şi de care ai atîta nevoie."

Astfel glăsuia iubirea lui Mermoz pentru mama sa. Dar cealaltă dragoste, cea pe care i-o dezvăluise infernul de la Istres şi binecuvîntarea Palmyrei se dovedea implacabilă. Alegerea se făcuse de la sine.

La 12 ianuarie, Mermoz părăsea Palmyra, luîndu-şi de la ea un rămas-bun în care lăsa o parte însemnată din propria-i fiinţă. Presimţea că petrecuse acolo zile ce nu se mai repetă într-o viaţă de om.

După cîţiva ani, Mermoz afla că lîngă Templul Soarelui fusese construit un hotel. Şi-a simţit ochii aburindu-se de lacrimi şi a rostit, aşa ca să audă doar el :

„N-aş mai putea reveni niciodată acolo".

Cartea a doua
LINIA

I
LA PĂMÎNT

La sfîrșitul lui februarie, Mermoz și Coursault au fost îmbarcați pe nava *Lotus*. Singura grijă care-i preocupa era aceea de a stoarce toate plăcerile posibile din cele trei luni de permisie.

Siria îi expedia acasă cu buzunarele pline, bărbați în toată puterea cuvîntului, avînd orgolioasa conștiință a primejdiilor învinse și a faptului că tot ce au avut de făcut, au făcut bine. Întoarcerea căpăta aura obișnuită tuturor revederilor după o absență prelungită. Franța le apărea nouă, tandră, cu brațele larg deschise. Acum era rîndul ei și nu al deșertului să zămislească miraje.

Cei doi prieteni erau superb echipați pentru această reîntîlnire. Divorțul dintre regulament și uniforma lor era complet, unica sursă de inspirație fiind propria lor fantezie. Veston bleu-deschis cu revere, cravată în dungi, chipiu de cavalerie, azur pe fond roșu, cizme și centură cu diagonală ofițerești, cravașă la subțioară, un trecut deja glorios și douăzeci și unu de ani — nu era oare de ajuns ca să te simți buricul pămîntului ?

Singura escală, cea de la Alexandria, s-a acordat perfect cu această stare de spirit. Egiptenii treceau tocmai printr-o criză de anglofobie acută și amiciția lor seculară pentru Franța friza exaltarea. Cei doi piloți au fost primiți ca niște triumfători, sărbătoriți delirant la restaurante, spectacole, pe străzi, în cartierele cu dame. Pînă și zarafii,

pe care nimic nu-i înduioşează, le-au vîndut lirele sterline cu cinzeci de centime sub cursul curent.

Lotus a ridicat ancora. Pe punte, Mermoz şi Coursault priveau cum se topeşte în zare pămîntul Orientului. N-a apucat bine să dispară din ochii lor şi un frison cumplit l-a zgîlţîit pe Mermoz. A recunoscut pe dată şocul acesta subit. Celebra „lovitură de măciucă".

— Mă duc să mă culc, a spus el. Mîine n-o să mai am nimic.

La Marsilia, l-au debarcat pe o brancardă. Printr-un fenomen bizar, dar destul de frecvent, boala care, în Orient, trecuse pe alături atingîndu-l doar, acum că-i părăsise ţărmurile, se abătuse asupra lui cu o virulenţă nemaipomenită.

Cît a durat traversarea Mediteranei a rămas, în stare de inconştienţă şi numai tresăririle trupului pradă a unei febre pustiitoare, semnalau că mai e în viaţă. Cînd Jean i-a fost adus la Pontoise, doamna Mermoz s-a trezit cu un soi de muribund. Se poate lesne imagina groaza care a cuprins-o pe această femeie nervoasă, bolnavă, extenuată de nopţile de gardă, ce trăise doi ani cu obsesia întoarcerii fiului ei. Se temuse că va muri de bucuria revederii ; a fost cît pe-aci să fie ucisă de spaimă la vederea acestei palori cadaverice, a acestei cumplite descărnări.

După numai zece zile avea de înfruntat un căpcăun care rîdea în hohote şi plesnea de vitalitate. Constituţii ca cea a lui Mermoz nu pendulează prea mult între viaţă şi moarte. Cu o stupefacţie plină de încîntare, maică-sa urmărea performanţele nesăţioasei sale pofte de mîncare.

Curînd acest hău avea să înceteze să fie unicul obiect al stupefacţiei sale. Fiul care luase drumul Orientului şi cel care se întorsese de acolo nu erau identici. Nu-şi prea recunoştea feciorul în acest atlet de bronz a cărui slăbiciune făcea să iasă şi mai bine în evidenţă umerii eroici

şi chiar, dacă părul lung, acest păr pe care nici unul din tartorii cazărmii nu reuşise să-l taie, rămăsese acelaşi, el adumbrea acum o expresie cu totul diferită. O îndrăzneală calculată, o siguranţă de bărbat împlinit, o nerăbdare reţinută, o fermitate de şef, iată ce învăţa, treptat, treptat să citească doamna Mermoz pe fruntea bombată, largă şi înaltă şi pe buzele încă uşor copilăreşti. Iar în ochi, o lucire fixă şi îndepărtată, venită parcă dinăuntrul fiinţei şi polarizată de un astru nevăzut, lucire care-o speria.

În acele momente, fără să-şi spună mai nimic, a fost hotărît între ei că Jean nu va avea altă meserie decît aviaţia.

Cu toată vehemenţa unei duble resuscitări, Mermoz şi-a înfipt în viaţă dinţii săi albi. Era bogat. Adusese din Siria şaptesprezece mii de franci, iar Coursault cincisprezece mii. Pentru a nu ştiu cîta oară au pus din nou fondurile lor în comun, împărţindu-le în trei părţi egale, fiecare dintre ele urmînd să asigure plăcerile lunii în curs. Cu chipiile azurii pe fond roşu pe-o ureche şi cravaşele la subţioară, cei doi au pornit la asaltul bucuriilor.

Chiolhanuri, femei, încăierări... Aidoma permisionarilor veniţi, în urmă cu cîţiva ani, de pe front, aveau acelaşi sentiment că li se datorează totul. Cunoscuseră oare civilii care-i înconjurau simunul şi penele de motor, limba umflată de sete şi urletele cîinilor printre ruinele scăldate de clarul de lună ale Templului Soarelui ?

În expediţiile lor, Mermoz şi Coursault se completau de minune. Timiditatea care-l împiedica pe Jean să facă primii paşi atunci cînd era vorba de o femeie, Coursault o ignora cu desăvîrşire. Abordajul îl făcea el ; farmecul şi frumuseţea lui Mermoz acţionau după. La bătaie, însă, îi pierea orice rezervă. Forţa sa nativă, antrenamentul, cu-

noașterea boxului francez îl făceau redutabil. Vînzătorii unui ziar de dreapta au aflat-o pe pielea lor cînd, cu prilejul unei gîlcevi izbucnite în Montmartre, Mermoz a lungit pe șase dintre ei pe trotuar.

Poate că doamna Mermoz ar fi izbutit prin simpla sa prezență (era mult prea indulgentă față de fiul său ca să procedeze altfel) să-i temperoze ardorile bahice, dar imperativele meseriei, organizarea unor noi centre de Asistență publică o țineau departe de Pontoise. Cînd prima tranșă din bugetul lor a fost epuizată — cu mult înaintea datei prevăzute — Coursault a plecat să-și tragă sufletul la ai săi, la Fénières, iar Mermoz la bunici, în casa copilăriei sale de la Mainbressy.

S-au regăsit la Pontoise la 1 mai. Venise și doamna Mermoz ca să-și pregătească plecarea la Lille, unde fusese numită infirmieră-șefă a unui pavilion de turberculoși dintr-un spital proaspăt inaugurat. Înfloreau liliacul și lăcrămioarele, undele Oisei păreau repoleite de primăvară. Cei doi amici au atacat cu nerăbdare cea de a doua lor tranșă financiară.

Între două crize cumplite, calmate cu eter, Max Delty, prietenul din adolescență al lui Jean, participa la festinurile lor. Cînd gărzile i-o permiteau, doamna Mermoz li se asocia, cu un simț al tinereții și o înțelegere admirabile.

Bugetul prevăzut pentru cel de al doilea exercițiu al permisiei a fost epuizat mai repede chiar decît primul. Cei doi s-au pomenit într-o seară la Paris fără o lețcaie, avînd în cîrcă și două pipițe. Din fericire, doamna Mermoz urma să plece în aceeași seară la Lille și, ca atare, casa de la Pontoise era liberă. Jean și Coursault îmbarcară efemerele lor cuceriri pentru o partidă la țară, treabă care le-a încîntat. Noaptea tîrziu, după lungi plimbări pe jos și cu barca, perechile se întoarseră acasă. Mobilele și lucrurile erau încă la locul lor, mutatul urmînd să se facă abia

peste cîteva săptămîni. Tuturor le era foame şi sete. Mermoz s-a dus după proviziile şi sticlele ce mai rămăseseră la bucătărie. Agapa s-a terminat printr-o beţie generală.

Singurul pat, ce-i drept mare, se găsea în odaia doamnei Mermoz. Cei patru s-au culcat de-a valma, adormind imediat. Înainte însă de a se dezbrăca. Coursault a vrut să intre în baie, dar s-a pomenit că uşa-i încuiată.

— Pesemne că mama a luat cheia din greşeală, l-a liniştit Jean.

Coursault s-a trezit primul. Şi-a aruncat o privire înceţoşată peste odaie, şi-a amintit cele petrecute în ajun şi a zîmbit. Dar zîmbetul i-a îngheţat brusc pe buze : uşa de la baie era întredeschisă. I-a dat un ghiont lui Mermoz care nici n-a clintit. A fost nevoie de alte trei sau patru ca să-l aducă, în sfîrşit, la trezie.

— Jean, baia e deschisă, a şoptit Coursault.

Mermoz şi-a tras pe frunte claia de păr şi s-a oţărît :

— Eşti beat criţă, lasă-mă să dorm.

Era pe punctul de a se cufunda din nou în somn cînd o zgîlţîitură l-a aşezat în fund ; nişte paşi teribil de familiari urcau scara. Au trecut cîteva secunde şi, în prag, a apărut maică-sa.

Avea o bonetă şi un şorţ albe, iar în mîini un platou pe care abureau patru ceşti de cacao cu patru cornuri calde alături. Saltul de crap al lui Mermoz şi-al lui Coursault le trezise pe cele două dive care-şi frecau acum pleoapele. Între timp, cu tonul cel mai serios din lume, doamna Mermoz spunea :

— Sînt noua femeie de serviciu, domnule Jean ; mama dumneavoastră mi-a poruncit să am grijă de dumneavoastră.

Mermoz le-a înhăţat de ceafă pe sărmanele fete năucite şi a tunat :

— Afară cu voi, afară imediat !

Doamna Mermoz s-a întors către fereastră, cutremurată de un rîs greu de stăpînit.

În acecaşi casă, Mermoz instalase o cameră care era copia fidelă a cortului său de la Palmyra. Aceleaşi draperii, aceleaşi perne, aceleaşi covoare. Avea pentru această încăpere o adoraţie mistică. Treptele care duceau spre ea, le urca numai în genunchi.

Ultima treime a rezervei lor siriene a fost epuizată de Mermoz şi Coursault cu mult înainte de terminarea permisiei, aşa că, în iunie, cînd s-au prezentat la regimentul 21 de bombardiere de la Nancy tot ce mai aveau era o monedă de doi bani. În faţa grilajului cazărmii, Mermoz a expediat-o printr-o sfîrlă şi a spus :

„O luăm de la capăt".

Gestul era acelaşi ca la Beirut, dar în repetarea lui apăruse un element nou, stînjenitor. Sfidarea luase locul credinţei. O dezinvoltură brutală se substituie exaltării ce-l stăpînise atunci cînd debarcase în Orient. Trei luni de viaţă dezlănţuită întunecaseră întrucîtva reflexele Palmyrei. Spiritul nu mai avea rolul esenţial. Exigenţele fizice, comprimate timp de optsprezece luni într-un corp atît de viguros, îşi luaseră o revanşă mult prea rapidă. O experienţă din care Mermoz ieşise derutat, tocmai pentru că era făcut să trăiască mereu stăpîn pe sine însuşi. Derutat şi anesteziat parcă. Într-atît încît acceptase ceva care în Siria i se păruse cu neputinţă şi anume să rămînă, mai departe, în cadrele armatei. Venise la Nancy cu intenţia să se pregătească pentru şcoala de la Versailles şi să devină ofiţer-pilot.

Norocul său — şi acela al aviaţiei franceze — a vrut ca regimul de la escadrila a 3-a la care a fost afectat să-i reînvie cele mai triste amintiri de la Istres şi Metz.

Mai întîi, a fost despărţit de Coursault, numit la o altă escadrilă a regimentului. Apoi i-a fost interzis să mai poarte superba sa uniformă-fantezi la care, credea el, avea tot dreptul după cele petrecute în Siria. Galoanele au reînceput să-l apese pe tînărul care le uitase importanţa în timpul unui serviciu liber şi nobil şi a unei permisii trepidante. Fără îndoială, în pofida noii sale ardori, Mermoz s-ar fi acomodat cu disciplina, firesc mai dură în Franţa, aşa cum s-a acomodat şi cu hrana insuficientă şi mediocră de la Nancy, nejustificată, de astă dată, de dificultăţile Saharei ; ar fi înţeles că misiunile deasupra deşertului şi viaţa seniorială de la Palmyra trebuie înlocuite cu adunările în careu, serviciile de gardă şi instruirea tinerilor recruţi. Iar zborul, cel de noapte mai cu seamă, nou pentru el, l-ar fi împăcat cu aceste mizerii trecătoare.

Ceea ce nu putea suporta însă era persecuţia continuă, meschină, îndîrjită. Cu aşa ceva a avut de-a face imediat.

Locotenentul care-l luase în primire, văzîndu-i statura, l-a numit instructor de educaţie fizică la noii recruţi. Mermoz s-a apucat de treabă cu maximum de conştiinciozitate. Într-o dimineaţă, locotenentul a venit să inspecteze exerciţiile. Era foarte cald şi Mermoz îşi scoase vestonul, rămînînd cu pieptul gol. Locotenentul a oprit exerciţiul şi, plasîndu-se în faţa lui Mermoz, a indicat cîteva mişcări, pronunţînd în acelaşi timp şi un mic discurs despre binefacerile culturii fizice. Ca un făcut, ofiţerul era scund, slăbănog, cu umerii asimetrici. În spatele lui, repetînd cu o fidelitate riguros militară toate mişcările lui, se înălţa un tînăr Hercule cu musculatură magnifică. Un hohot nestăpînit de rîs a zgîlţîit întregul pluton. Ofiţerul s-a răsucit pe călcîie, a priceput... Din momentul acela l-a detestat pe Mermoz şi, ca să folosim un termen de specialitate, l-a luat în colimator.

La ce bun înşirăm aici episoadele acestei lupte sordide ? Ele le repetă pe cele de la Metz. Dar la Nancy, Mermoz nu mai era un boboc. Sentimentul propriei sale valori, faptele sale de arme, fraternitatea din deşert (unde-i Palmyra ? avea să exclame el fără încetare cu o dureroasă părere de rău) îi făceau de nesuportat aceste neîncetate şicane. A cerut să fie afectat unei unităţi din Maroc. A fost refuzat întrucît lăsarea sa la vatră era prea apropiată.

Aşa stăteau lucrurile cînd unul din prietenii săi care lucra la cancelaria escadrilei i-a comunicat aprecierile şefului său, locotenentul, trecute în dosarul personal, aprecieri ce se pot rezuma la următoarele : „Subofiţer lipsit de inteligenţă, fără cultură, bun numai să piloteze."

O apreciere de acest gen anula toate şansele unui candidat la şcoala de ofiţeri. Mermoz a cerut comunicarea acestor note. Locotenentul a refuzat. Atunci, Mermoz a făcut apel la căpitanul comandant al escadrilei. Acesta, om cu simţul echităţii, i-a confruntat pe cei doi, a anulat aprecierile şi l-a pedepsit pe locotenent cu arest la domiciliu. Era însă prea tîrziu. Mermoz simţea pentru armată un dezgust definitiv. Amintirea Palmyrei nu ajungea pentru atîta răbdare şi putere de abdicare. În refuz ca şi în acţiune, voinţa sa era la fel de fermă. Nici pledoariile căpitanului, nici cele ale colonelului comandant al regimentului — acesta din urmă fusese impresionat de logica şi stilul unei conferinţe ţinute de Mermoz — n-au avut ecou. A renunţat la şcoala de la Versailles şi a cerut mutarea la o altă unitate. La sfîrşitul lui august, se prezenta la regimentul 1 vînătoare de la Thionville.

Impresia pe care a avut-o la sosire a fost aceea a unei eliberări. Experienţa dobîndită la Nancy îl învăţase să nu

fie mofturos şi apoi mai era generozitatea şi înclinaţia lui firească de a avea încredere în viaţă şi oameni. Din spusele piloţilor care l-au întîmpinat, rezulta că la 1 vînătoare domnea camaraderia şi că se zbura mult şi bine. În plus, dacă aici nu-l avea pe Coursault, l-a regăsit în schimb pe Etienne, tovarăşul său de la Palmyra, adevărată parte a fiinţei sale. Şi-a făcut şi alţi doi prieteni, pe Guillaumet, pilot ajuns de pe acum la o clasă uimitoare, un tînăr cu chipul deschis şi calm, şi pe Henri Fournier, vînjos, sarcastic, ostaş fantast, nerespectînd pe nimeni şi nimic, îndrăgind doar farsele şi plăcerile mesei. Mermoz a fost cît pe-aci să se ia cu el la bătaie cînd s-a prezentat la postul de gardă — prefera să se folosească de pumni decît de galoanele de sergent — dar totul s-a terminat de minune, la popotă, în jurul a cîtorva sticle.

Într-un cuvînt, Mermoz gîndea că ultimele sale opt luni de armată vor trece lesne. Or, un factor de ordin general şi altul, de ordin particular cu totul inadmisibil pentru că ţinea de viaţa sa personală, au transformat pentru el Thionville-ul în ocnă.

Subofiţerii piloţi, confirmaţi de stagiul lor, de ştiinţa de a zbura şi de curajul lor, erau rari la regiment şi, ca atare, îmboldiţi să ceară reangajarea. Mermoz apucase să ceară Companiei de navigaţie aeriană Latécoère un post de pilot civil. Răspunsul primit de la Toulouse îl îndreptăţea să spere că, în momentul eliberării, va fi angajat fără să trebuiască să aştepte prea mult. Dar chiar dacă n-ar fi avut această perspectivă, Mermoz tot n-ar fi semnat o reangajare ; pentru el, „reînhămarea“ echivala cu o sinucidere. S-ar putea să fi spus acest lucru cam prea tare ; cert e că atitudinea şefilor săi s-a modificat din acel moment, atît faţă de el, cît şi faţă de toţi cei care procedaseră identic. Micile îngăduinţi care fac suportabilă

disciplina cazonă i-au fost, de aici încolo, refuzate, în schimb corvezile au curs : gărzi, instruirea recruților, inspecții, marșuri forțate...

Dacă nici un element nou n-ar fi intervenit, cred totuși că Mermoz ar fi traversat torentul de șicane fără să le pună prea tare la inimă. Era tăbăcit ; trecuse prin Istres, Metz, Nancy fără o sancțiune. Veteran al hărțuielilor cazone, și-ar fi terminat serviciul într-o imunitate relativă. Însă ura unui ofițer a schimbat totul.

Mermoz cucerise favorurile unei femei de moravuri ușoare, care făcuse o veritabilă pasiune pentru el. Chipeșul sergent pilot nu acorda acestei legături o importanță mai mare decît celor pe care le întreținea, simultan, la Paris și la Lille și care s-au destrămat pentru că, scriindu-le în aceeași zi celor două iubite, încurcase plicurile, ceea ce l-a făcut, mai apoi, să rîdă în hohote. Locotenentul N..., din aceeași escadrilă nutrea însă pentru persoana în cauză sentimente foarte aprinse. Într-o seară, cînd Mermoz cobora din trenul de Paris, unde fusese în permisie, însoțit de tînăra în chestiune, a fost surprins de locotenentul N... Să fi fost vorba de o iubire rănită ? De o vanitate ierarhică ? Nimeni n-ar ști s-o spună, dar din acea zi ofițerul respectiv a manifestat față de Mermoz o îndîrjire nedemnă.

Singurul lucru care-l putea împiedica pe sergentul-pilot să iasă în oraș și, deci, să-și întîlnească metresa era o sancțiune severă. Și Mermoz, care pînă atunci n-avusese nici o zi de consemn, nu mai ieșea, practic, de la închisoare. Motivele ? Un șef de rea credință le poate lesne găsi în miile de amănunte ale regulamentelor. Iată cîteva mostre dintre cele utilizate de locotenentul N...

„N-a desemnat la ora fixată pe caporalul de corvoadă."

„Ținută necorespunzătoare în fața recruților."

„Fular. guler ridicat, mîini în buzunare."

„Insuficient pregătit la teoria regulamentului."

„N-a făcut raportul despre o pană pe un formular reglementar."

Cînd apărea o mică intermitență în seria zilelor de pedeapsă, Mermoz era desemnat pentru serviciul de gardă, iar aceste seri cădeau regulat fie în ajunul unei învoiri generale, fie al unei sărbători. Astfel încît, și Crăciunul și Anul nou, singurele dăți — în decursul multor ani — cînd ar fi putut petrece sărbătorile, fiind în Franța, alături de mama sa, el le-a întîmpinat în corpul de gardă de la Thionville.

Ce-i, așadar, de mirare, că a devenit dur, că s-a veștejit sufletește ? Că o sensibilitate atît de vie ca a sa, atît de permeabilă, a căpătat, ca să se apere, culorile și tonul mediului înconjurător ? Că reflexele firești s-au ascuns sub un soi de carapace de brutalitate și vulgaritate ?

Orice manifestare militară i-a devenit odioasă. Cu un an în urmă, în Siria, fusese mîndru cînd îl desemnaseră să preia fanionul escadrilei la comemorarea morții lui Guynemer. La Thionville, sărbătorirea aceleiași comemorări i-a sugerat doar aceste cuvinte :

„Ce corvoadă și ce bătaie de cap în plus."

Se fălea că a devenit cinic și că nu-i mai pasă de nimic. Nu-l mai atingea nimic. Nu-l mai înduioșa nimic.

Avea, în decursul unei zile, doar o oră, poate o oră și jumătate cînd se simțea descătușat : timpul cît zbura. A învățat pe avioanele de vînătoare, extrem de maniabile, propulsate de motoare de o periculoasă putere, acrobația aeriană. După pilotajul aparatelor de observație și al greoaicelor bombardiere a deprins meseria de voltijor celest. S-a perfecționat. S-a completat. Neantul fetid care alcătuia restul vieții sale l-a făcut să iubească aviația cu

o dragoste mai dură, mai întreagă, mai patetică. Era singura rază de lumină într-o existență îmbîcsită de dispreț și silă, atît de străină de firea sa.

Pentru cineva care a apucat să-l cunoască pe Mermoz este de-a dreptul dureros să citească asemenea cuvinte : „N-am cunoscut ura, dar acum știu ce înseamnă."

În tot ce spunea sau scria în acea epocă se regăsesc notele de dezgust ale unei cătane scîrbite. Unde e stilul strălucitor și pur din vremea Palmyrei ?

O singură dată reapare în corespondența lui tonul superb al adevăratei sale ființe. E vorba de aniversarea doamnei Mermoz și Jean îi adresează următoarele rînduri : „Scumpă măicuță, te iubesc din tot sufletul meu și tot ce ți-aș putea dori e cuprins în aceste cuvinte. Gîndurile mele sînt ale tale și, deci, le cunoști mai bine ca mine. Ceea ce îmi urezi tu, în inima ta, reformulez și eu, în sufletul meu pentru tine."

Acest izvor de tandrețe, oricît ar fi fost el de inalterabil, nu putea calma însă revolta care, cu fiece zi, făcea să fiarbă tot mai aprig sîngele lui Mermoz. Era tînăr, era puternic. Exceptînd munca, răbdarea nu constituise niciodată principala sa calitate. Bruștele sale accese de furie erau celebre printre camarazii săi, accese care prefăceau dintr-o dată ființa cea mai blîndă într-un bătăuș periculos.

El, brancardierul aerian de la Palmyra, el, învingătorul deșertului sirian, a trebuit să suporte, săptămînă după săptămînă, lună după lună, necurmatele umilinți, pierderea libertății, a demnității de om ! Și asta numai și numai pentru că a avut ghinionul să placă unei femei rîvnite de un alt bărbat și că acest bărbat purta pe mîneca vestonului două galoane.

Printr-un joc firesc al sentimentelor, Mermoz a vrut să-și ataşeze obiectul acestei competiții neloiale. De fapt, puțin îi păsa de metresa lui, dar era gata să rişte orice

numai să n-o cedeze locotenentului N... Acesta îl băga la arest ? Ei și, sărea gardul. Nopțile amoroase se potențau prin voluptatea răzbunării. Văzînd primejdiile pe care le înfruntă pentru ea tînărul pilot, juna în chestiune a luat temeritățile lui drept pasiune, ceea ce a făcut-o pe a ei să se aprindă și mai vîrtos. Prin mijloace lesnicioase într-un mic orășel, Mermoz a făcut în așa fel încît ofițerul să afle cît de vast e imperiul senzual al subordonatului său. Prigoana a devenit și mai crîncenă.

Prins în acest angrenaj infernal, Mermoz, exasperat de atîta ranchiună și nedreptate, a început să urască armata, ba chiar și Franța.

— Grozavă Republică ! striga el. Libertate, egalitate, fraternitate... La dracu' aceste cuvinte care nu există ! Eu unul sînt anarhist.

Și adăuga :

— Zău dacă merita să-mi risc pielea și să muncesc cît patru în Siria.

Această renegare dă măsura stării morale în care se afla Mermoz. Doisprezece ani mai tîrziu strîngea pumnii gîndindu-se la această perioadă din viața sa.

— E o adevărată minune, mi-a mărturisit el, că nu i-am pocit mutra lui N..., că n-am dezertat și că am scăpat de Tribunalul militar.

Acest noroc l-a datorat colonelului Oudemont, comandantul regimentului 1 vînătoare. Mermoz avusese cu locotenentul său o explicație care, deși verbală, putea să-l trimită în fața judecătorilor militari. Colonelul a fost acela care a blocat cazul. Adus în fața tribunalului, el s-ar fi soldat cu siguranță pentru Mermoz cu pierderea gradului, radierea din aviație și, fără îndoială, cu trimiterea la un batalion disciplinar. Dacă Oudemont ar fi fost, așa cum se

întîmplă, numai un simplu automat, sclav al regulamentului, soarta lui Mermoz ar fi fost să spargă bolovani de-a lungul pistelor africane sub paza temnicerilor şi apoi să se dea definitiv la fund.

Cînd un om s-a aflat pe marginea unei asemenea prăpăstii şi cînd acest om se numeşte Jean Mermoz, îi va rămîne întotdeauna un sentiment de tristeţe faţă de viaţă şi o mare îngăduinţă faţă de dezmoşteniţii incurabili ai soartei.

La începutul anului 1924, „anul contingentului", Mermoz şi-a dat la curăţat unicul său costum civil şi la pingelit cele două perechi de pantofi. La 10 martie a fost martor la căsătoria lui Coursault, care, avînd acum o familie, a hotărît să se reangajeze. Apoi a plecat în concediu şi nu s-a întors la Thionville decît pentru formele de lăsare la vatră. Atunci a pilotat pentru ultima oară avionul său de vînătoare, dedîndu-se la nişte acrobaţii nebuneşti.

Cînd ieşea de la postul de gardă, îmbrăcat în costumul său care data din 1919, a auzit troznetul unei capotări. Caporalul care-i succedase se sfărîmase cu avionul.

La gară îl aştepta femeia. Au luat, împreună, drumul Parisului.

Din clipa în care risipise, cu magnificienţă, paralele aduse din Siria, Mermoz trăise din solda sa de subofiţer şi din primele de zbor, care, aici, în Franţa, erau sensibil mai mici decît cele din Orient. Ce cîştiga împărţise cu maică-sa (care cheltuia cea mai mare parte a derizoriului său salariu pentru îmbunătăţirea hranei bolnavilor de la Lille), chit că, din timp în timp, îi cerea cîte un mandat poştal de douăzeci sau treizeci de franci. Dar oricît de crîncene ar fi fost, uneori, crizele sale financiare, timp de patru ani

cunoscuse siguranţa materială a armatei, certitudinea elementară a mesei şi patului. Înainte de asta fusese un copil. Pe scurt, avea despre dificultăţile brutale, viscerale ale existenţei, cele care ţin de pîinea cea de toate zilele, o noţiune indirectă, prin terţe persoane : mama, prietenii. Noţiune superficială, destul de abstractă mai ales la o fiinţă tînără, îndrăzneaţă şi sănătoasă, care, în mod inevitabil, îşi spune că : „Alţii s-ar putea s-o păţească, eu însă nu."

Iată de ce problema viitorului nu l-a îngrijorat cîtuşi de puţin, deşi toată averea lui se rezuma la o sută cincizeci de franci, un vechi costum albastru şi două perechi de pantofi. De cum a ajuns la Paris, prima sa grijă a fost să-şi cumpere o pălărie, imensă şi neagră, de artist — visase la ea încă de pe vremea cînd locuia pe Avenue du Maine — pe care a aşezat-o, mîndru nevoie mare, peste pletele, deja lungi, dar pe care intenţiona să le lase să crească şi mai mult, şi o lavalieră. Pe dată s-a simţit minunat de liber şi sigur de ziua de mîine.

Ştia pe de rost termenii răspunsului Companiei Latécoère, primit la Thionville. Era înscris printre primii candidaţi la postul de pilot. Iar dacă această societate avea să-l uite, existau şi altele, sau se înfiinţau : Air-Union care exploata ruta Paris-Londra, Farman care asigura legătura cu Berlinul, Franco-Română care-şi întindea reţeaua pînă la Bucureşti. Şi chiar dacă, în pofida calităţilor sale, a rezistenţei, a siguranţei ca pilot, a ştiinţei de navigator nu-şi va găsi post la vreuna din ele, se putea angaja, acum cînd cunoştea tainele acrobaţiei, ca pilot de încercare la oricare constructor de avioane.

Chestiunea asta nu era de discutat ; trebuia doar ca cei interesaţi să afle că e la dispoziţia lor. Atunci va pilota avioane noi, sau se va înălţa către ceruri noi, fără uniformă, fără gradaţi, fără aresturi.

Așa vedea Mermoz lucrurile și, luînd un anvar de aviație, și-a propus serviciile tuturor directorilor de linii comerciale, tuturor constructorilor aeronautici.

Aceste scrisori care închideau în ele spații și orizonturi plecau însă din abjectul hotel în care Mermoz și prietena lui își stabiliseră domiciliul. Sărăcia îi constrînsese la o mizeră odăiță, fără aer și lumină, dînd spre un șoi de puț fetid, la o cană ciobită și un lavoar șchiop, la promiscuitatea cea mai infectă, la cearceafuri dubioase. De fapt, această ambianță sordidă se potrivea de minune cu tipul lor de legătură. Fata din Thionville nici nu fusese deprinsă cu alt fel de locuințe. Mermoz nu avea pentru ea nici un sentiment serios. Singura atracție pe care o exercitase asupra lui, pe vremea cînd constituia mica rivalității cu locotenentul N..., dispăruse în clipa cînd părăsiseră Thionville-ul.

Mai redobîndea un oarecare preț în ochii săi la balurile de cartier unde se duceau duminica, baluri la care diverși șmecheraș încercau s-o seducă prin mersul lor legănat și tatuajele de pe corp. Atunci tînărul cu ampla sa pălărie neagră și veșnica lavalieră de care-și bătea joc golanii își amintea brusc de cafturile din dormitoarele cazărmilor sau cartierele cu dame și-și arăta teribila sa eficacitate de pugilist. Cînd se bătea, Mermoz se bătea însă pentru el și nicidecum pentru metresa lui. Îi păsa atît de puțin de ea încît n-a întrebat-o vreodată de ce, către ceasurile prînzului, punctuală ca o funcționară, se farda cu grijă și dispărea pînă la trei dimineața. N-avea destui bani ca s-o întrețină, n-avea deci nici un drept asupra ei și nici nu dorea să aibă. Împărțea cu ea patul zicîndu-și:

„Mîine voi avea un post și totul se va termina."

Dar acești „mîine" se înșirau unul după altul fără să aducă vreun răspuns. Diva își bătea joc cu grosolănie de așteptările sale, de „viziunile" lui. În plus, era de o gelo-

zie feroce. Într-o noapte, Mermoz s-a întors după ea. A fost întîmpinat cu cele mai spurcate înjurături, furia s-a năpustit asupra lui să-l zgîrie, să-l muște. A trîntit-o cu un dos de palmă și a șters-o.

Îi mai rămăseseră cîțiva franci. I-a folosit nu ca să achite camera din hotelul de pe rue Réaumur unde eșuase, mai mizerabil decît cel pe care tocmai îl părăsise, ci ca să cumpere timbre. A scris, din nou, tuturor celor care îl puteau angaja ca pilot. Dar chiar și în aceste clipe disperate lui Mermoz nici nu i-a trecut prin minte că ar putea renunța la meseria lui și să caute o alta. Pentru el, o altă existență decît cea de zburător era de neconceput. Cînd a pornit să-și caute de lucru, a fost numai ca să poată aștepta. Firește, nu și-a închipuit că așteptarea va dura atîta. Dar chiar dacă ar fi fost de zece ori mai lungă și încă n-ar fi abandonat. Aviația era pentru el singurul mod de a trăi, unica sferă în care putea respira. Acestea erau dimensiunile afirmării sau ale ravagiilor unei vocații pe care, pînă la vîrsta de optsprezece ani, n-o presimțise în nici un fel.

Această perioadă din viață Mermoz a traversat-o ca un halucinat, ca un iluminat, ca un vizionar care din fundul prăpastiei în care e sfîșiat zărește Astrul, invizibil tuturor celorlalți.

Mermoz n-a fost niciodată ispitit să-și găsească o îndeletnicire stabilă. A preferat posturile pasagere, fără viitor, prost plătite, umile. A fost muncitor necalificat la o societate de motoare, figurant, a spălat garaje, și-a curbat umerii de luptător olimpic prin birouri împuțite copiind adrese plătite cu cincisprezece franci mia de plicuri. O singură dată soarta i-a zîmbit. A pilotat un vechi Sopwith rămas de pe timpul războiului pentru o societate cinematografică, cufundînd-o în Sena (și făcînd zob aparatul) pe Suzanne Grandet, vedeta filmului „Fiica Văzduhului". Aceste momente au fost ca o nouă provizie de oxigen.

Fără pîine, fără adăpost, păşea mai departe către steaua lui.

O vară înăbuşitoare toropise Parisul. Soarele pîrlea pălăria cea mare a lui Mermoz. Lipsind foarfeca frizerului, părul crescuse mai mult decît ar fi vrut el să-l lase. Costumul flutura pe un corp redus numai la oase. Îi era foame, o foame chinuitoare. În unele zile, redutabila sa poftă de mîncare trebuia să fie astîmpărată doar cu o cafea cu lapte. Au fost şi zile cînd singura hrană era apa cişmelelor publice. Nu mai îndrăznea să-şi arunce privirea asupra vitrinelor brutarilor, ale măcelarilor, să se uite la savantele construcţii de bunătăţi de după geamurile băcăniilor. Simţea cum i se învîrte capul. A cunoscut ceasuri petrecute în cîte un bistro, în faţa unei consumaţii lungite la nesfîrşit, pentru că nu ştia încotro să se ducă. A cunoscut aziluri de noapte, a dormit în casele aflate în demolare, pe diverse şantiere. A fost tovarăşul săracilor, al epavelor, al celor fără căpătîi.

Într-un cuvînt, tot ceea ce un om ar trebui să îndure măcar o dată în viaţă ca să nu uite niciodată apoi mizeria semenilor, Mermoz a trăit în cel de al douăzeci şi treilea an al său, avînd şase sute de ore de pilotaj.

Singurul său prieten de la Paris era Max Delty. Cînd acesta din urmă dobîndea un angajament pasager într-un teatru de cartier sau cînd Mermoz găsea o slujbă pentru cîteva zile, se reuneau într-un restaurant avînd ca specialitate carnea de cal, excelentă dealtminteri, şi-şi ofereau adevărate ospeţe de biftecuri crude. Din nenorocîre, necruţătoarea boală pe care Max Delty o adusese de pe front îl slăbea neîncetat. Medicii, care se minunau de fiecare dată cînd îl vedeau în viaţă în ciuda pronosticurilor lor, nu se pricepeau să-i aline chinul altfel decît cu doze masive de eter. Nefericitul consuma cu litrii. Uneori Jean, care-l

îngrijea cînd crizele erau mai cumplite, i se alătura, refugiindu-se în universul viziunilor bizare. Atunci, rănitul de pe front și tînărul pilot șomer rămîneau lungiți unul lîngă altul într-un soi de letargie nefirească.

Cînd avea destui bani, Jean pleca la Lille s-o vadă pe maică-sa. Își peria pînă la urzeală costumul și pălăria și, ca s-o păcălească pe doamna Mermoz, se străduia, în pofida contracțiilor stomacului său, să mănînce puțin ca și cum ar fi venit de la Paris ghiftuit. Maică-sa nu se lăsa dusă de nas și cu multă timiditate îi vorbea de o „situație" pe care i-ar fi putut-o găsi niște prieteni. La asta, Jean dădea din umeri și pleca rîzînd.

Rîsul lui nu era o prefăcătorie. În toate aceste luni tragice, exceptînd rarele momente de depresiune, Mermoz a fost vesel. Pare-se că bucuria de a se simți deseătușat din ferecătura militară l-a făcut să accepte cu voie-bună toate asalturile sărăciei. Iar suferințele pe care mizeria i le impunea, ce mai contau ele după setea din deșert și umilirile de la Thionville ? Etapele, bune sau rele, pe care Mermoz le străbătuse în procesul lui de formare ca bărbat îi slujeau acum în lupta pentru dobîndirea propriului său adevăr.

„Voi zbura, voi zbura, voi fi pilot, voi fi pilot" își repeta el în fiece dimineață.

Dacă obsesia aerului se făcea prea presantă, făcea rost de cîțiva gologani, lua tramvaiul și se ducea pe unul din terenurile de zbor din preajma Parisului, la Villacoublay sau Guyancourt, unde, cu o privire înamorată și critică, urmărea exercițiile. Își îmbiba, pur și simplu, simțurile cu mirosul ulciului de ricin, cel care face să freamăte atît de intens nările oricărui zburător, cu zgomotul motoarelor, cu volutele aparatelor pe cer, cu decolările și aterizările.

Uneori zărea cîte un director de întreprindere aeronautică, de companie aeriană, sau cîte un instructor mai important.

— N-aveţi nevoie de un pilot ? întreba el.

Cel interpelat scruta un moment chipul acesta vibrant şi fin de înfometat, pletele răvăşite, ţinuta de pictoraş de la începutul veacului şi îi întorcea spatele ca şi cînd ar fi avut de-a face cu un nebun.

Deloc descurajat, Mermoz revenea la Paris, aruncînd pe drum ocheade midinetelor care-i zîmbeau şi repetînd întruna în sinea sa : „Voi zbura, voi zbura, voi zbura."

Trecea regulat pe la hotelul de pe rue Réaumur, unde nu mai stătea nemaiavînd resursele necesare, dar pe care-l indicase ca adresă în toate cererile sale de serviciu. Într-o dimineaţă a găsit un plic cu următorul antet : „Liniile Latécoère. Toulouse."

Era o convocare la director. Fusese adresată la Lille, doamnei Mermoz, şi retransmisă la Paris prin grija acesteia. Parcele aleseseră mîinile ei ca intermediare. Iată textul acestei scrisori :

LINIILE AERIENE LATÉCOÈRE
Franţa — Algeria — Maroc — Algeria
Companie Generală Aeronautică
S.A. cu capital de 8.000.000 fr.
Sediul Social :
79, Avenue Marceau, Paris (16-lea)
Sediul serv. Exploatare şi Aerodrom
Toulouse, şoseaua Revel
LAT/T 3636. Bx : AD
Toulouse, 28 septembrie 1924

Domnului Mermoz,
la Doamna Mermoz,
Infirmieră-Şefă,
Hôpital de la Charité,
Lille (Nord).

PERSONAL PILOŢI

Domnule,

Ca urmare a scrisorii dvs. din 27 crt., avem onoarea să vă informăm că sîntem dispuşi să vă angajăm în calitate de pilot pe Liniile noastre Aeriene după testări satisfăcătoare pe care le veţi efectua la Toulouse şi pe Liniile noastre.

În consecinţă, vă rugăm să vă prezentaţi la Direcţia de Exploatare, şoseaua Revel, Toulouse-Montaudran, avînd asupra dvs. brevetul de pilot pentru transporturile publice, livretul de zbor şi un paşaport pentru Spania.

Binevoiţi a primi, Domnule, cele mai distinse salutări.

/ P.-G. LATÉCOÈRE
Directorul Exploatării
(Indescifrabil).

Mermoz a fugit la aeroportul Bourget pentru vizita medicală. Cei patru medici de serviciu, după ce l-au supus la toate examenele, l-au felicitat pentru constituţia sa. Avea 5,4 litri capacitate toracică şi i s-a spus că poate înfrunta cele mai mari altitudini permise omului.

Apoi, a atacat brevetul pentru transporturile publice. A obţinut 18 puncte din cele 20 posibile. Putea lua drumul Toulouse-ului.

Biletul de tren costa însă 75 de franci. 20 i-a cerut mamei ; ceilalţi i-a cîştigat scriind patru mii de adrese pe plicuri.

Într-o seară de noiembrie a anului 1936, cu o lună înainte ca Mermoz să fi pornit în ultimul său zbor, mă aflam în vasta sa garsonieră din faţa parcului Montsouris în care visase să-şi adăpostească, în sfîrşit, destinul său de veşnic hoinar. Pregăteam pe atunci, împreună cu fratele meu,

primele numere ale unei reviste pe care o fondasem. Îl rugasem pe Mermoz să ne scrie un material despre cele mai critice momente ale vieţii sale. Mă aşteptam să se refere la amintiri de pilotaj. Cînd colo, mi-a povestit viaţa sa de semi-vagabond. Îmi amintesc, cu o dureroasă precizie, şi de istorisirea lui şi de atmosfera ce ne înconjura.

Mermoz ne invitase la el pe mine, pe fratele meu şi pe Jean-Gérard Fleury, un reporter uluitor şi un prieten foarte drag, proaspăt posesor, graţie lui Mermoz, al brevetului de pilot. Aşezat la masa de lucru, cu chipul său mitologic şi fratern iluminat de zîmbetul ce ni-l dăruia, Jean şi-a cernut amintirile cu glas scăzut şi blînd. Vorbea fără fals orgoliu şi fără falsă ruşine. Cinstit, ca tot ce făcea. Cînd a evocat legătura sa cu faţa din Thionville şi ceasurile de eter cu Max Delty, mi-a propus :

— Poţi să le povesteşti şi pe astea, nu mă jeneză, să ştii.

— N-are rost, i-am răspuns, nu încă.

Mă gîndeam atunci la cartea pe care urma s-o scriem împreună, consacrată vieţii sale. Rezervam pentru acel moment publicarea anumitor episoade care abia în acest context îşi puteau găsi valoarea şi sensul, care doar aşa puteau sluji adevărurile despre un destin şi de pildă a ceea ce înseamnă autentica măreţie omenească.

Acest moment a sosit. Am completat, aşa cum mi-a fost îngăduit, acest ultim episod narat de Mermoz, episod ce poate fi citit şi în cartea în care, după moartea sa, au fost reunite povestirile şi spusele sale.

Era necesar — am această convingere — pentru ca în pragul unei vieţi noi să poată fi trasă linia unui bilanţ riguros.

Băiatul înfometat care porneşte către Toulouse n-a împlinit încă douăzeci şi trei de ani. În pofida pălăriei, a ple-

telor, a lavalierei, din tot ce-a fost viața lui pe cînd stătea pe Avenue du Maine nu i-au rămas decît comorile invizibile ale poeziei. Nici din Palmyra n-a rămas decît impalpabila substanță a purității. În schimb, chiolhanurile din timpul permisiei, grosolăniile cazone, nedreptatea comandanților, legătura sa sordidă, azilurile de noapte, tragica lipsă de bani, adresele de pe plicuri, iată stigmatele pe care le duce cu sine la Toulouse și care-i întunecă radioasa bucurie. Va fi nevoie de ani îndelungați ca să șteargă aceste urme și să devină ceea ce fusese atunci cînd a păşit în viață. Iar drumul său, jalonat de performanțe, de triumfuri și de miracole va fi nu numai acela al cuceririi lumii, ci și al propriei sale recuceriri. De acum încolo acest drum nu va cunoaște sinuozități. De acum încolo el intră în linia sa dreaptă.

II
OMUL CU ŢIGARĂ

În 1918, Pierre Latécoère furniza armatei avioane de tip Salmson. Meridionalul acesta n-avea cine ştie ce cunoştinţe în materie de aeronautică. Era un om de afaceri. De afaceri mari. Toţi cei care mi-au vorbit despre el au făcut-o fără prea multă simpatie. Către sfîrşitul vieţii sale, Mermoz îl judeca, şi el, cu asprime. Latécoère a jucat, indiscutabil, un rol însemnat în campania pe care în ultimii săi ani, a dus-o Mermoz împotriva magnaţilor financiari. Dar şi colaboratorii săi, ca şi adversarii, ca şi piloţii (Mermoz fiind primul) recunoşteau că în privinţa posibilităţilor aviaţiei poştale şi comerciale, omul acesta a fost de o clarviziune genială.

Ostilităţile nu se terminaseră încă, tranşeele sfîrtecau în continuare Europa, tunul mai bătea cadenţa atacurilor şi a contra-atacurilor, cînd Latécoère a conceput planul unei linii aeriene care să meargă din Franţa pînă în America de Sud. Trebuie să ne amintim de starea aparatelor din acea vreme, de raza lor de acţiune derizorie, de fragilitatea şi insecuritatea lor ca să acordăm valoarea meritată acestei viziuni aparţinînd unui industriaş cît se poate de realist. O viziune himerică, de anticipaţie ştiinţifică.

Latécoère s-a grăbit să toarne în forme şi etape concrete ambiţiile sale. La început n-a fost vorba decît de primul tronson al imensei reţele : Franţa — Maroc. Plecarea de la Toulouse (unde-şi avea atelierele) şi aterizarea la Casablanca. Latécoère se pricepea să se poarte cu

funcţionarii şi serviciile administrative. A scos-o rapid la capăt. Statul i-a acordat sprijin, o concesie, o subvenţie. Latécoère şi-a fundat societatea şi l-a angajat pe Didier Daurat ca director al serviciului de exploatare.

Cei doi şi-au împărţit sarcinile. Tot ce ţinea de administraţie, pieţe, negocieri, profituri îl privea pe Latécoère. Rolul lui Daurat a fost acela de a construi linia, de a o organiza şi de a-i da impulsul vital. Ca demiurg, omul acesta s-a dovedit făr' de seamăn.

În timpul războiului comandase, cu sînge rece şi intransigenţă, o escadrilă. Descoperise cît se poate stoarce din fiinţa omenească atunci cînd e confruntată cu primejdia, şi prin ce metode, exaltîndu-i eficacitatea, o poţi face să se uite pe sine însăşi. Elaborase o metodă de conducere făcută din duritate cu un uşor adaos de tristeţe. Părerea lui despre oameni era pesimistă, fără a-i socoti incurabili.

„Lăsaţi-i în legea lor şi n-o să iasă nimic bun de aici, îşi spunea el. Daţi-le un scop colectiv, plasaţi acest scop, prin însăşi exigenţa manifestată, la o înălţime aproape inaccesibilă, circumscrieţi-le toate eforturile într-o concurenţă, într-o emulaţie necontenită şi veţi obţine din moliia plămadă omenească o substanţă de calitate".

Unii conducători îşi impun voinţa prin dragostea pe care o inspiră, prin căldura frăţească şi molipsitoare cu care-şi învăluie subordonaţii care sînt, în acelaşi timp, camarazii lor. Alţii, dimpotrivă, au ales solitudinea. Ei nu antrenează după sine ; ei dirijează. Inimile şi nervii nu intervin în felul lor de a se comporta ; numai voinţa şi spiritul. N-au nevoie să fie iubiţi, sau, cel puţin, n-o arată. Vor să fie ascultaţi, iar ceea ce fac să fie monumental. Didier Daurat aparţinea integral acestui tip uman.

L-am întîlnit pentru prima oară în 1929 la Toulouse. La acea dată, linia Franţa — America de Sud atinsese

plenitudinea pe care o cunoaște o operă cînd geneza ei se împletește cu desăvîrșirea și cînd reușita ei mai poartă însemnele eroice ale efortului inițial. Daurat guverna un domeniu gigantic și un grup uman incomparabil. Și unul, și celălalt fuseseră forjați de el. Pe terenul de la Montaudran am văzut un bărbat mai curînd scund, îndesat, cu o formidabilă textură musculară. Capul era masiv, cărnos. Un păr negru cobora destul de jos peste frunte. Gesturile și cuvintele, la fel de rare și unele ca și altele, creau, prin stîngăcia lor, poate dorită, o impresie de reținere, de concentrare interioară. Pornită de sub două sprîncene groase, privirea rece, netă, insistentă ținea la distanță. O simplitate absolută. Veșminte neutre cărora, vizibil, cel ce le purta nu le conferise vreodată o cît de mică importanță. Din acest bloc vîrtos și avar în mișcări, taciturn, cenușiu, cu ochii decolorați și ficși se degaja o senzație excepțională de forță, tenacitate, de siguanță în drepturile sale, ca și în îndatoriri.

Era nevoie de un asemenea caracter pentru ca planul conceput în 1918 de Latécoère să fie dus la bun sfîrșit. Nu exista nimic din ceea ce constituie astăzi baza elementară a unei exploatări aeronautice. Nici T.F.F. Nici meteo. Nici terenuri auxiliare. Avioane construite în timpul războiului și pentru război, avînd un unic motor și acela nesigur. O zonă extrem de periculoasă de survolat, constituită aproape în exclusivitate din munți și faleze Un climat prea puțin cunoscut, bîntuit de furtuni și căderi barometrice. Pilotul lupta împotriva atîtor obstacole, gol ca să zicem așa, în carlinga lui deschisă. Totul depindea de valoarea lui, iar aceasta, la rîndul ei, depindea, ca întotdeauna cînd e vorba de o acțiune colectivă, de cel aflat la conducere, de spiritul care anima opera.

Daurat a avut, din primul moment, o autoritate absolută asupra celor patru care constituiau prima echipă. Vannier, Dombray, Delrieux și Moraglia erau piloți de război. Daurat a știut să-i facă să înțeleagă sau să creadă (ce importanță pot avea nuanțele de logică atunci cînd e vorba de un crez) că misiunea lor de pace e la fel de frumoasă, de valabilă, de importantă. Oricare ar fi fost vremea, trebuiau să treacă. *Trebuiau* să învingă și, cu aparate insuficiente, să asigure prezentul, să pregătească viitorul.

La 1 septembrie 1919, linia poștală Toulouse-Casablanca era deschisă. Daurat instalase prima bornă pe drumul către Santiago de Chile. Scopul acestei cărți nu este acela de a expune cum, din săptămînal, curierul aerian a devenit cotidian și nici cu cîte străduanii și acrobații a fost plătită regularitatea lui. Dar pentru a înțelege evoluția lui Jean Mermoz este necesară cunoașterea, fie chiar și succintă, a condițiilor morale pe care, după cinci ani de prezență continuă pe teren, de vigilență neostoită, de inflexibilă exigență față de sine-însuși și față de toți, — fie ei mecanici, piloți, șefi de aeroporturi, inspectori — Didier Daurat știuse să le impună. Curierul devenise o religie. Piloții din primul eșalon, plămădiți de Daurat, au transmis celor veniți mai apoi, pasiunea lor. Aceștia au fost : Lethellier, Poulain, Hamm, Thomas, Enderlin, Bédrignan, Rozès, Deley, Lécrivain. Îi unea o camaraderie fermă și reținută, după chipul și asemănarea patronului. Alsacian, Enderlin doborîse, în slujba kaizerului, patrusprezece avioane franceze. În slujba Franței, Thomas avea la activ același număr de victime. Daurat l-a numit pe Enderlin pilot-șef. Calitățile sale îl desemnau pentru acest post și nimeni nu a protestat. Fiecare era preocupat, numai și numai, de cum să ducă la bun-sfîrșit o sarcină grea, care se putea rezuma cam așa : oricare ar fi fost vremea, poșta trebuia dusă și adusă la orele prescrise.

Piloții știau că Daurat nu tolerează nici cea mai mică slăbiciune. Și, lucru rar, îi erau recunoscători. El le cerea aproape imposibilul, dar tocmai prin asta le făcea imposibilul firesc și-i înălța deasupra lor înșiși. Din pricina lui se simțeau trăind pe un plan superior. Felicita rar, mustra des. Și acești oameni dîrji, chiar dacă mîrîiau uneori împotriva unei observații prea biciuitoare, se topeau pur și simplu la o aprobare neglijent aruncată. Între ei îi spuneau Dédé (reunind inițialele de la Didier și Daurat) dar cînd i se adresau, deși erau de o vîrstă și făcuseră pe front același lucru, îi spuneau, fără efort și nici slugărnicie : „Domnule Daurat".

Era pentru ei un stăpîn ciufut, extrem de aspru, cu care nu puteai discuta și de care le era frică, dar iubeau teama ce le-o inspira. Ceea ce zidise el, zidiseră și ei în același timp și nu era pilot pe lumea asta care să nu-l admire.

Daurat nu-i lăsa pe oamenii săi să se înmoaie de pe urma succeselor. Întreținea la ei o febrilitate de debutanți perpetui. În felul acesta munca își păstra un soi de prospețime, de inedit. Ochiul infailibil al directorului serviciului de exploatare detecta cea mai neînsemnată urmă de oboseală, de descurajare. Nu admitea așa ceva și pilotul respectiv era înlocuit pe loc. Căpăta un post la sol. Pentru zbor, Daurat voia ființe de elită. Stătea în puterea lui să-i facă pe acești oameni să dea ceea ce nici ei nu sperașeră să poată stoarce din curajul și tăria lor. Tria și retria neîncetat personalul navigant. Cei care rămîneau însă erau dintr-un aliaj ce nu-și avea seamăn.

În cinci ani, Daurat a epuizat recrutarea printre piloții de război. Atunci și-a aruncat năvodul la cei mai tineri. Printre cei pescuiți astfel s-a aflat și Mermoz.

A debarcat la Toulouse în dimineaţa zilei de 13 octombrie. După ce a consultat orologiul din gară şi a constatat că are timp berechet, a luat-o pe jos, pe şoseaua spre Revel, cale de şapte kilometri pînă la aeroportul de la Montaudran. Mersul prin aerul proaspăt a sporit şi mai mult tumultul din sufletul său. Păşea spre victorie. Lunile de cazarmă la Nancy, la Thionville şi chiar cele petrecute pe caldarîmurile Parisului nu i-au diminuat nici flacăra speranţei şi nici mîndria. Jurase că, orice s-ar întîmpla, va fi pilot şi liber. Îşi respectase greul legămînt. Înainta, cu paşi largi, către hangare, către un aeroport, către avionul ce-i va fi încredinţat. Avea în buzunar scrisoarea prin care era poftit să vină la muncă, dar şi citaţiile prin ordin de zi, împreună cu carnetul său de zbor. Cînd vor vedea ce a făcut în Siria, cînd îi vor totaliza orele de pilotaj, cînd îi vor cunoaşte isprăvile, evacuările sanitare...

Şi Mermoz surîdea cu surîsul său naiv şi blînd.

Surîdea şi cînd un funcţionar l-a condus pînă la biroul lui Daurat. Dar odată trecut pragul, zîmbetul s-a stins. Se găsea într-o încăpere mare, cenuşie şi austeră. Drept mobilier, cîteva scaune modeste, o imensă hartă a Spaniei barată de haşuri colorate, o masă care dispărea sub vrafurile de hîrtii. În dosul ei şedea, greoi, cu fălcile încleştate, cu fruntea brăzdată de riduri adînci, un bărbat care aţintise asupra lui Mermoz o privire grea, dură, în aparenţă indiferentă. Mermoz i-o înfruntă, dar instinctiv, toţi muşchii i se contractară. Daurat examină îndelung umerii şi pectoralii, uscăţivi, dar atletici, chipul cu trăsături care respirau, fiecare în parte, lealitatea, curajul şi delicateţea, ochii ingenui, inteligenţi şi orgolioşi. Apoi, scuturînd scrumul veşnicei sale ţigări din tutun negru şi ordinar, Daurat a mormăit :

— Frumoase plete... Cap de artist... dar nu de muncitor...

— Dar am venit să fiu pilot, spuse Mermoz.

I-a întins lui Daurat carnetul de zbor şi citările. Daurat le-a frunzărit.

— Mda... mda... a mîrîit el dispreţuitor.

— Sînt, totuşi, şase sute de ore de zbor.

— Nu înseamnă nimic, i-a răspuns Daurat. O să începi ca mecanic. Du-te la şeful de atelier să-ţi dea o salopetă.

Tonul nu permitea replică. Totuşi, Mermoz a întrebat:

— Dar... cînd voi putea pilota, domnule Director ?

Daurat şi-a săltat niţel sprîncenele groase ca să-l observe pe Mermoz cu o curiozitate rece.

— Aici, a rostit el într-un tîrziu, nu se pun întrebări. Ai să vezi şi singur cînd vei zbura... Dacă vei zbura.

Daurat şi-a aprins ţigara şi s-a aplecat peste hîrtii. Cu paşi înceţi, Mermoz s-a îndreptat spre ateliere.

Se căznea să-şi definească sentimentele, fără s-o poată face cu certitudine. Ar fi trebuit să încerce o cumplită decepţie. Şi totuşi, luase cu el din posacul birou impresia unei stupori la care se adăuga însă şi aceea a unei încrederi încă nedefinite. Bărbatul îndesat, dispreţuitor, care-l primise aproape jignitor, nu semăna în nici un fel cu gradaţii, cu ofiţerii pe care-i detesta. Avea în privirea sa inflexibilă ceva care făcea bine, ceva care dădea căldură şi viaţă.

Această căldură, această viaţă, Mermoz le-a simţit prezente în jurul său, pe terenul de zbor, în birouri, în magazii, în hangare. Aici se împlinea o muncă aspră, dar iubită. Mermoz i-a aspirat zgomotele, mirosurile.

La ateliere a dat peste doi băieţi care tocmai sosiseră, în aceeaşi zi cu el şi animaţi de aceleaşi ambiţii. Unul era extrem de subţirel, cu un aer bolnăvicios. Celălalt, blond, trandafiriu, solid, rîdea întruna cu dinţii săi albi, cu obra-

jii săi proaspeţi, cu ochii săi albaştri, cu întregul său chip radios. Semăna cu un puşti căruia nu-i e frică de nimic şi vorbea într-un argou dumnezeiesc. Era, deja, prieten cu toată lumea.

— Mă numesc Dubourdieu, spuse primul.

— Iar eu, Reine Marcel, făcu cel de-al doilea. Tu ?

— Jean Mermoz.

După ce mecanicul-şef i-a convocat pentru a doua zi dimineaţă, la orele şase şi jumătate, cei trei viitori mari piloţi au luat tramvaiul care urma să-i ducă la Toulouse. Au tras la un hotel căruia îi spunea „La Marele Balcon." Aşa cerea tradiţia aeroportului de la Montaudran : noii piloţi se opreau întotdeauna la „Marele Balcon".

Era, de fapt, o modestă pensiune de familie ţinută de trei doamne bătrîne. Primii pionieri ai liniei au fost atraşi aici de ieftinătatea mesei şi a locuinţei. Următorii au fost seduşi de drăgălăşenia şi bunătatea gazdelor, rapid cunoscute printre hangare. Consemnul trecea de la o echipă la alta. Pe măsură ce „bătrînii" îşi stabileau pasagerele lor domicilii la Barcelona, Alicante, Tanger sau Casablanca, noii veniţi umpleau golurile. Curînd, cele trei doamne n-au mai avut alţi pensionari în afara aviatorilor. „Marele Balcon" a devenit pepiniera Liniei. Nu se vorbea decît de motoare, carlingi, performanţe, escale, peripeţii. Dacă proprietăresele nu pricepeau mare lucru din toate aceste discuţii pasionate, în schimb se ataşaseră de cei care le purtau. În casa celor trei surori se născuse o familie turbulentă, vagabondă, plină de viaţă. În ceea ce le priveşte, nu se clintiseră niciodată din oraşul lor. Tinerii piloţi ai Liniei deschiseseră larg „Marelui Balcon" fereastra spre spaţii infinite. Odată cu ei, în pensiunea de familie au pătruns aerul mării, ceţurile, furtunile, vînturile fierbinţi ale Africii.

Bătrînele doamne urmăreau cu o credincioasă aducere aminte pe cei plecaţi. Numele acestora continuau să trăiască în sufrageria comună. Uneori, tonul cu care erau pronunţate devenea grav. Erau ale celor morţi. Atunci, bătrînele doamne lăcrimau. Alteori, cei pe care-i primiseră săraci, zdrenţăroşi, avînd, ca unică avere pe lume, o valiză amărîtă din carton, reapăreau iluştri, bogaţi în recorduri, victorii şi bani.

Şi astăzi încă, chiar şi dincolo de Anzii Cordilieri, cei vechi pomenesc cu înduioşare de domnişoarele de la „Marele Balcon". La apogeul gloriei sale, Mermoz, de cîte ori trecea pentru cîteva zile prin Toulouse, trăgea invariabil la ele.

În primele zile ale uceniciei sale, bătrînele doamne i-au fost de mare ajutor. Primea un salariu de 650 franci pe lună. Costumul pe care-l avea era pe ducă. Pantofii se desfăceau pe la toate cusăturile. Corpul său, îndelung subalimentat, era bîntuit de o foame neostoită. După ce s-au consultat între ele, proprietăresele i-au închiriat cu cinci franci pe zi o cameră socotită şapte şi i-au fixat pensiunea cotidiană la şase franci. Servitoarei i s-a îngăduit să-i spele rufăria. Ca şi camarazii săi, dar poate într-o măsură mai mare, stîrnea, fără voie, atenţii şi tandreţe prin felul lui de a fi, uşor timid şi plin de blîndeţe, prin chipul său pur. Mermoz avea nevoie de această solicitudine. Începuturile erau grele la Montaudran.

Cînd, a doua zi după întrevederea sa cu Daurat, Mermoz s-a prezentat la mecanicul-şef, acesta l-a pus, la fel ca pe Reine şi Dubourdieu, la spălatul cilindrilor. Şi-n ziua respectivă, şi-n următoarele asta le-a fost treaba : să frece cu potasă piesele.

Unul sau două zboruri de antrenament i-au mai redat ceva speranţe. După şase luni de îndeletniciri care n-aveau nimic comun cu aviaţia, după mizerie şi foamete,

şi-a regăsit instantaneu toate reflexele. În ziua în care mecanicul-şef i-a spus : „ajunge cu cilindrii" a fost sigur că i se va da un avion.

Aş, de unde ; a fost trecut la secţia de asamblare. A demontat şi montat motoare. Le-a cunoscut piesă cu piesă. A învăţat o groază de amănunte mecanice, necunoscute lui şi necesare, la acea vreme, meserici de pilot de linie. S-a înarmat împotriva accidentelor viitoare. A devenit prietenul muncitorilor, maiştrilor, inginerilor. A asistat, etapă după etapă, la geneza unui avion, din clipa concepţiei lui şi pînă la desăvîrşire. Uzina utiliza circa o mie de oameni şi fabrica aparate militare gata echipate, avioane civile şi motoare. Mermoz, care nu înceta să reflecteze la tot ce vedea, s-a familiarizat cu ritmurile unei vaste industrii şi cu o serie de probleme care depăşeau cu mult meseria lui de mecanic şi de pilot. În acelaşi timp, prin discuţii, mici evenimente cotidiene, prin simpla osmoză, spiritul Liniei, religia curierului se infiltrau în el. Ceas cu ceas. Zi de zi. Insensibil. Precum o contaminare.

Nimic nu-l putea distrage de la această obsesie. O regăsea, chiar şi la „Marele Balcon" la clienţii acestuia. Iar pentru ieşiri în oraş, nu avea destule parale.

Fiecare franc trebuia chibzuit. Corespondenţa sa din acea perioadă cu maică-sa era consacrată, în principal, grijilor de ordin material. Socotea, de pildă, că luna viitoare va putea să-şi cumpere o pereche de pantofi. Îi cerea doamnei Mermoz să-i trimită rufăria veche, chiar şi cea mai zdrenţuită, ca s-o aibă la lucru şi, primind nişte şosete noi, se neliniştea la gîndul că biata de ea n-o va scoate la capăt cu banii pînă la sfîrşitul lunii. Costumul nu şi-l uza deloc ; la aerodrom, nu ieşea din salopetă. În felul acesta reuşea să reziste cu simbria lui de 150 de franci pe săptămînă. Se înţelegea, aşadar, cu cîtă nerăb-

dare — şi de ordin moral, dar şi material — aştepta calificarea ca pilot de linie.

Pe terenul de zbor de la Montaudran, sau în jurul mesei la „Marele Balcon", „veteranii" îşi povesteau călătoriile, penele, aterizările în oraşe cu nume sonore : Murcia, Valencia, Malaga, Alicante. Pe următorul tronson al Liniei, alte escale care se anunţau : Agadir, Villa-Cisneros, Saint-Louis, în Senegal. Închipuirea se înfierbînta, se vorbea deja despre America de Sud, de Bahía, de Rio, de Montevideo, de Buenos Aires. Ca să ajungă la aceste spaţii, la această magie, la aventură, la viaţa liberă rămînea doar o etapă de străbătut : să zboare sub ochii lui Didier Daurat.

Într-o seară, ca din întîmplare, directorul serviciului de exploatare a trecut prin atelierul în care Reine, Dubourdieu, Mermoz şi alţi patru „boboci", în salopete pătate şi cu mîinile pline de unsoare trudeau la montarea unui motor. Fără să se oprească din mers, abia ştergîndu-i cu privirea sa grea, Daurat a mormăit :

— Mîine, toţi şapte... pe pistă... la şase şi jumătate.

Băieţii s-au oprit din treabă, cu braţele deodată moi. Înţeleseseră. În zori îi aştepta încercarea cea mare. S-au culcat devreme şi au dormit prost.

Coborînd din primul tramvai, care zăngănise trei sferturi de oră între oraş şi Montaudran, au găsit pe teren un soi de areopag. Toţi „veteranii" Liniei, care din raţiuni de curier se aflau la Toulouse, veniseră să asiste la proba debutanţilor. În veste de piele, în combinezoane de zbor, cu mîinile în buzunare şi jucînd pe loc ca să se încălzească, îi măsurau cu un ochi critic pe cei şapte candidaţi. Daurat, cu pălăria înfundată pe ceafă şi cu ţigara stinsă între buze, a ieşit din birou, a expediat cîteva ordine şi a venit pe pistă.

— Hai, repede, a făcut el.

O probă... alta...

— Slab, a mormăit Daurat... eliminat.

Apoi, fără să modifice tonul :

— Ei bine, Mermoz, e rîndul dumitale.

Mermoz s-a simţit străbătut de un fior, un fior pe care l-a cunoscut întotdeauna înaintea marilor încercări. N-a lăsat să se întrevadă însă nimic. A sărit, cu o mişcare suplă, în carlingă, şi-a ajustat centura de siguranţă, casca, şi-a proptit bine umerii săi largi de spătarul capitonat cu piele. Calmul i-a revenit pe dată şi, odată cu el, un sentiment de sfidare. Puţin i-a păsat lui Daurat de orele sale de zbor, de misiunile din Siria, de antrenamentul său acrobatic ? Ei bine, o să vadă el acum...

A decolat lin, a executat un lung palier la joasă altitudine apoi, brusc, a urcat în şandelă. Tot ce învăţase de la Istres pînă la Thionville, toate resursele sale, toate îndrăznelile le folosea acum ca să oblige bătrînul avion la acrobaţii uluitoare. Cînd a secătuit secretele artei sale, a făcut din aterizare o capodoperă. Un „S" prelungit şi armonios în zbor planat... o glisadă pe stînga, una pe dreapta şi aparatul a atins solul în cercul alb desenat în mijlocul terenului pentru exerciţiile de precizie. Apoi, a rulat pînă la capătul pistei, s-a lăsat să lunece din carlingă şi a aşteptat complimentele lui Daurat. L-a căutat însă mult şi bine cu ochii printre piloţii prezenţi, fără să dea de el.

— Unde-i directorul ? a întrebat el cu glas stins.

Rozès, unul din veteranii Liniei, meridional celebru pentru accentul şi verva sa, i-a răspuns :

— Puştiule, poţi să-ţi strîngi catrafusele.

— Cum ? De ce ? a bîlbîit Mermoz.

În momentul acela, Didier Daurat şi-a făcut apariţia dintr-un hangar. Mermoz s-a repezit spre el. Chipul masiv al directorului era indiscifrabil.

— Eşti mulţumit de dumneata ? l-a chestionat Daurat, scoţîndu-şi ţigara din gură.

— Dar... dar desigur, domnule director, a răspuns Mermoz.

— Ei bine, eu nu. N-avem nevoie de acrobaţi aici. Du-te la circ.

Mermoz a privit îndelung acele buze dispreţuitoare, mîinile care scuturau scrumul şi s-a simţit năpădit de o furie cumplită împotriva atîtor nedreptăţi. N-avea ce să-şi reproşeze. Ştia că pilotase admirabil. Şi uite că era insultat din nou. N-o să rămînă o clipă în plus pe acest teren. N-o să-i mai adreseze o vorbă acestui şef care nu pricepea nimic. O să...

Şi-a smuls casca de piele de pe cap, s-a năpustit spre atelier, şi-a strîns la repezeală boarfele. N-avea un sfanţ, dar furia îi era atît de mare că nu lăsa loc pentru nici un alt sentiment.

— O să i-o zic... o să i-o zic înainte de plecare, bîlbîia el cu buzele tremurînde.

O tuse scurtă şi înăbuşită l-a făcut să se întoarcă. Daurat era acolo, scoţînd din buzunar un pachet mototolit de ţigări „Caporal".

— Vasăzică, pleci ? a întrebat el.

— Da ! Da ! a strigat Mermoz.

Daurat s-a pornit să tuşească şi, între două mormăieli, Mermoz a auzit :

— Hîm... indisciplinat... hîm... ţîfnos... hîm... mulţumit de el... hîm... fireşte...

— Da, da ! a strigat Mermoz pentru a doua oară, da, sînt mulţumit de mine, da, am pilotat bine !

— Mai şi răspunzi ?

— M-aţi întrebat doar, nu ?

— Hîm... caracter prost... hîm... nici nu se putea altfel. *O să te dresăm.*

— Dar... dar... (glasul lui Mermoz devenise dintr-o dată șoaptă) cum așa... devreme ce mă dați afară ?

Privirea lui Daurat s-a mai oprit odată asupra chipului frumos și înflăcărat, asupra umerilor încordați, asupra acestei forțe magnifice :

— Te întorci pe pistă, a rostit el. Urci ușor pînă la două sute de metri. Virezi scurt. Revii cu fața la teren. Iei aterizajul de departe. Treabă de lucrător. Înțelegi ? De lu-cră-tor.

Treaba asta Daurat n-a mai stat s-o privească.

După mulți ani, cînd Mermoz mi-a istorisit această întîmplare, l-am întrebat pe Daurat :

— De ce n-ați mai asistat la cel de al doilea zbor, comandat de dumneavoastră ?

Daurat a zîmbit ușor, în colțul gurii, singurul zîmbet pe care părea să i-l îngăduie buzele sale dure și strînse.

— N-aveam nevoie. Mi-am dat seama imediat de clasa lui Mermoz.

— Și atunci, de ce să-i fi impus acele clipe de suferință?

— Pentru că, a răspuns fără grabă Daurat, pilotase ca un vanitos, ca un individualist. Ca Linia să meargă așa cum doream să meargă, așa ceva nu trebuia să existe. Linia era suma unor eforturi, nu o trambulină. Fiecare pilot trebuia să știe lucrul acesta de la bun început. Altminteri...

Și a scuturat scrumul țigării sale stinse.

Mermoz era mai apt decît oricine să se contopească într-o operă grandioasă. Ca să trăiască, avea nevoie de un țel suprem. Regula de fier pe care Daurat l-a făcut s-o simtă, l-a ajutat mult. Ea a precipitat o evoluție care se

afla încă în germen. Ea a turnat într-o formă închegată aspirațiile sale confuze. Școala era aspră. Mermoz și-a găsit pe dată în ea bucuria.

În timp ce camarazii săi soseau pe teren pe la mijlocul dimineții, el se afla acolo, invariabil, de la ceasurile opt. Pentru asta, era nevoit să se scoale în zori, or Mermoz adorase întotdeauna să doarmă. În felul acesta, însă, avea mai multe prilejuri de a zbura decît ceilalți : încercarea aparatelor, depanări, scurte zboruri de însoțire. Daurat îl urmărea, nu spunea nimic, cîntărea. Mermoz se molipsise de virusul Liniei.

Toulouse era plin de încîntătoare siluete feminine. Mermoz era un bărbat superb. Ocheadele și zîmbetele se țineau lanț. El însă întorcea capul, el care manifestase întotdeauna un gust atît de pronunțat pentru desfătările trupului. Cîteodată, camarazii săi de la „Marele Balcon" își puneau laolaltă resursele ca să-i tragă un chef sau să petreacă o noapte cu niscaiva fete vesele.

— Vii și tu, Mermoz ? întrebau ei.

— În seara asta, nu, răspundea cu un zîmbet timid și totodată hotărît flăcăul vînjos cu părul buclat.

Înainte de a încredința unui pilot un post definitiv, Daurat pretindea din partea acestuia efectuarea unui zbor de recunoaștere pînă la Casablanca și retur. Pe data de 29 noiembrie, Mermoz a survolat Pirineii în ambele sensuri, aterizînd la Barcelona, Alicante, Malaga, Gibraltar, Larache și Rabat. Deasupra strîmtorii a văzut înălțîndu-se soarele dintr-o mare de nouri de o splendoare pe care n-o cunoscuse nici măcar în Siria. Forțase etapele și revenea acum din cursă istovit și fericit. Perdeaua viitorului se trăsese, lăsînd să străbată o orbitoare lumină. Viața pe care o chemase atît de intens, avea, acum, s-o trăiască.

Cînd și-a consolat mama că și anul acesta o va lăsa singură, a făcut-o cu mîndrie.

„Pentru mine, îi scria el, Crăciunul și Anul Nou vor fi două zile obișnuite, pentru că, în mod sigur, nu voi fi liber. Cîte urări voi duce cu mine spre Spania, spre Casablanca !"

Mormoz primise afectarea : Barcelona.

III
LECȚIA SPANIOLĂ

1925... Tolănită în prosperitatea-i, Barcelona trăia tumultos, fără griji. Comerțul, industria, plăcerile imprimau capitalei catalane mișcare, bogăție, frumusețe, viciu. Toate acestea se etalau la soare alături, firesc. Pe *Ramblas* se îmbulzea o mulțime vioaie, amabilă și nepăsătoare. În vechiul oraș, la umbra mănăstirilor și a palatelor din jurul catedralei, tăcerea era adîncă. În port acostau vase venite de pe toate mările. În fața hotelului Colon din piața Cataloniei se zburătăceau nenumărați porumbei. Din pragul lupanarelor din *barrio chino,* * prostituatele surîdeau cu buzele lor fleșcăite și fardate.

La Barcelona, Jean Mermoz a locuit un an întreg. Înclin să cred că orice călător, dispunînd de timp și dotat cu spirit de observație, ar fi izbutit să cunoască mai bine orașul în numai două săptămîni decît el după o ședere atît de îndelungată. O explicație a acestei ciudățenii ar fi munca. Dar și lipsa curiozității, a interesului, într-un cuvînt, indiferența.

Cît timp a trăit în Spania, Mermoz a cunoscut o singură preocupare exclusivă, mistuitoare : noua sa meserie.

Rațiunile însă pe care le invoca, față de sine însuși și față de ceilalți, ca să motiveze îndîrjirea cu care muncea și extraordinarea sa dăruire zborului, erau, dacă nu false, în orice caz secundare.

---

* Cartierul chinezesc, cartier rău famat al Barcelonei (N.T.).

A spus şi a crezut că trudea ca să-şi asigure situaţia de tînăr pilot al unei companii de mare viitor. A spus şi a crezut că acumulează orele de oboseală şi de primejdii din pricina primelor pe care le reprezintă şi ca să-şi sporească salariul. Era, fără îndoială, adevărat, dar nu şi esenţial. Aceste avantaje materiale erau numai consecinţele tangibile ale unei exigenţe de cu totul alt ordin, o exigenţă primordială.

De cînd părăsise Siria, adică de aproape doi ani — iar la această vîrstă doi ani contează teribil — Mermoz trăise fără iubire. Fără acea iubire spirituală, pură, pentru care era făcut.

Viaţa i se risipise de pe o zi pe alta, tot mai săracă, în timp ce avea o nevoie vitală s-o adune, s-o ţintească şi să o închine unei certitudini care să-l depăşească, să-l smulgă din robia pămînteană. În Avenue du Maine avusese de partea lui poezia, desenul, speranţa, studioasă şi proaspătă, a adolescenţei. La Istres, în pofida şmotrului cazon, fusese revelaţia camaraderiei şi a văzduhului. Apoi, a cunoscut Saida şi Palmyra şi aici a înflorit. Şi brusc, într-o succesiune infernală, luni de-a rîndul, ocna cazărmilor, acerba persecuţie a unui ofiţer, hotelurile mizerabile, azilurile de noapte. Sigur, scînteia spiritualităţii nu s-a stins niciodată în sufletul lui Mermoz. Ar fi fost, de altfel, cu neputinţă, ea făcînd parte integrantă din el. Dar cînd această pîlpîire a izbucnit la lumina zilei cu violenţa cea mai exhaustivă, Jean nu a recunoscut-o şi i-a dat tot soiul de denumiri vulgare.

Rana provocată sensibilităţii sale fusese mai cumplită şi mai adîncă, iar suferinţele generate de ea mai intense decît îşi închipuise chiar el.

În situaţiile date, timiditatea şi modestia lui se asociaseră în faţa spectacolului oferit de atîtea hidoşenii şi nu i-a venit să creadă îndeajuns de repede că e altfel decît

oamenii pe care-i cunoscuse. Poftele lor le-a atribuit lui însuși.

Cineva însă văzuse limpede în locul său : Didier Daurat.

În timp ce Mermoz umbla încolo și încoace pe terenul de la Montaudran, discuta sau zbura, Daurat îl observa. Instinctul său de descoperitor de oameni simțise ce hrană cerea acest tors de luptător grec, acest profil vibrant, acești ochi în căutarea infinitului. Trimițîndu-l în Spania, era hotărît să nu-l menajeze. Un asemenea debutant trebuia — altminteri însemna că se înșelase complet în privința piloților săi — trebuia, deci, supus de la bun început celui mai dur efort.

Daurat intuise nevoia lui Mermoz : aceea de a dilata tot mai mult limitele omenești, de a răscumpăra prin sacrificiul trupului infirmitățile moștenite. Și, în timp ce un Mermoz înșelat, tras pe sfoară, neîncrezător hotăra, ca pavăză împotriva deziluziilor, să nu mai fie un visător și un idealist, mistificînd sensul actelor sale și calculîndu-le în bani mărunți, Daurat le cîntărea la adevărata lor greutate, înțelegînd că cel mai mare pilot al liniei sale e pe punctul de a se forma.

La sosirea la Barcelona, Mermoz s-a instalat la „Nueva Pension Frascati" de pe strada Cortes. Era pensiunea cea mai ieftină din oraș. Se plătea 27 de franci ziua. Mermoz, care constatase cu satisfacție că salariul său de bază lunar urcase brusc la trei mii de franci, ar fi putut să se instaleze mai bine. Îl despărțeau însă numai cîteva săptămîni de timpul cînd cunoscuse ultimul stadiu al mizeriei. În plus, maică-sa continua să fie strîmtorată. De aceea, și-a interzis orice cheltuială inutilă. A fost încîntat că-și poate trimite scrisorile în Franța folosind un compartiment special al avionului poștal și evitînd astfel taxele de timbru. I-au trebuit zile întregi de gîndire ca să-și comande un

costum sport. A calculat că cel pe care-l retușase la Toulouse îi va sluji la zbor, iar cel de culoare închisă, dacă i se va adăuga o vestă, va face figură destul de onorabilă pentru ieșiri. Și-a făgăduit să economisească între o mie și o mie cinci sute de franci pe lună. Cuvîntul a fost respectat. Acestea au fost primele reflexe ale noii sale situații.

Apoi, poșta aeriană l-a acaparat.

Un avion plecat în zori de la Toulouse aducea această poștă pe la ceasurile zece pe aeroportul de la Barcelona, situat la vreo treizeci de kilometri de oraș. Gata cu mult timp înainte, Mermoz, o prelua imediat. După escala de la Alicante, trebuia s-o depună la Malaga, de unde un al treilea pilot o îndrepta către Maroc. Mermoz rămînea peste noapte la Malaga, iar a doua zi dimineața pornea cu corespondența venită de la Casablanca spre Barcelona. O zi odihnă, apoi din nou naveta.

Orarul trebuia respectat cu orice preț. Ceața cea mai densă, furtuna cea mai dezlănțuită nu puteau împiedica plecarea și nici măcar s-o amîne. N-apuca să se stingă tunetul motorului avionului care aterizase că cel al următoarei ștafete era de acum la regim maxim. Odată sacii transportați în mare viteză, aparatul decola.

Or, aparatele destinate acestei sarcini necruțătoare erau de același tip, adesea din aceeași serie, din același lemn și metal ca și cele care, în 1919, inauguraseră Linia. Slujeau de cinci ani și mai bine. Erau în stare de zbor numai grație veritabilelor recorduri de îngrijire și pricepere, realizate în fiecare zi de mecanici de elită. Iar de ajuns ajungeau unde trebuie datorită miraculoasei îndemînări și îndărătnicii ale piloților. Avioanele Bréguet 14, provenite din stocurile armatei aveau carlinga complet descoperită. Un minuscul parbriz îl proteja pe pilot de intemperii. În dosul lui se îndesau sacii poștali, iar uneori, ghemuiți pe acești saci, cu

genunchii la gură, cîțiva pasageri temerari. T.F.F.-ul lipsea în continuare. La fel și buletinul meteo. Și tot un singur și instabil motor.

Mermoz cunoștea bine tipul Bréguet 14. Pilotase pe el la Metz și în Siria. Dar niciodată nu zburase pe aparate atît de vechi, atît de cîrpăcite și, mai ales, în asemenea condiții. În taberele de antrenament se zbura puțin, terenul era cunoscut, iar timpul obligatoriu frumos. Chiar și în Orient, misiunile imperativ urgente fuseseră rare. Pilotul își alegea cerul. I se pusese la dispoziție, pentru evacuările sanitare, un avion nou-nouț, iar cea mai lungă distanță nu depășise 300—400 kilometri.

În Spania lucrurile se prezentau cu totul altfel. De la Barcelona la Malaga erau mai bine de o mie de kilometri, adică șapte ore și jumătate de zbor neîntrerupt. Asta în condiții meteorologice normale. Pe vreme rea, dumnezeu cu mila. Mermoz și-a început naveta în plină iarnă, în momentul cel mai păcătos al anului. Avea de survolat coasta mediteraneană pînă la Alicante, apoi zona muntoasă, pustie, care separa acest ultim oraș de Malaga. O eroare de cap-compas pe vreme cețoasă era periculoasă. O pană putea fi mortală.

Chiar de la început, ploaia, grindina, furtunile au barat constant ruta lui Mermoz. Decola pe o vreme mizerabilă și cît ținea drumul vijelia îl zgîlțiia. Orele treceau într-o luptă neîncetată. Ocolurile prea mari erau interzise din pricina proviziei insuficiente de carburant. Puterea ascensională a aparatelor nu îngăduia să se treacă pe deasupra zonelor de nebulozitate activă. Trebuia atacat de-a dreptul și luptat, ca să zicem așa, corp la corp. Mermoz, cu capul prins în casca de piele, nelăsînd să se vadă decît profilul său de pajură, cu pieptul dilatat de vîntul nesăbuit, întotdeauna nervos și stăpînindu-și întotdeauna nervii, corija salturile

avionului, scruta instrumentele de bord, se apleca în afară încercînd să străpungă cu privirea ceţurile şi să deslu-şească linia ţărmului care-i slujea de călăuză.

Muncea fără oprire, fără răgaz, neacordînd îndurare nici avionului, nici sie însuşi. Voia ca în fiecare clipă să se simtă stăpîn peste maşină şi s-o utilizeze la parametrii optimi ai posibilităţilor sale. Chiar şi în momentele de acalmie, nu-i îngăduia să zboare oricum. În fiece clipă îi pretindea să funcţioneze mai bine, să taie mai iute văzduhul. Mai degrabă el era cel care susţinea avionul şi nu invers. N-a abandonat, pînă la ultimul zbor, metoda aceasta atletică.

Cînd s-a apucat s-o practice, în Spania, ea a fost cauza unei istoviri fizice şi nervoase, a unei depresiuni necunoscute celorlalţi camarazi ai săi. Le compensa pe amîndouă, odată ajuns la destinaţie, mîncînd şi dormind. Drept remediu îi slujea mai cu seamă somnul, acel somn al fiinţelor tinere şi sănătoase, cînd corpul se reface aidoma unei plante.

Curînd însă a trebuit să-l sacrifice pentru necesităţile Liniei. Unul din piloţi a plecat în concediu de odihnă. Altul a fost nevoit să alerge la căpătîiul tatălui său, aflat pe moarte. Sarcinile lor s-au adăugat celor — şi aşa grele — care-i reveneau lui Mermoz. Cele două zile de repaos la care avea, în principiu, dreptul au fost suprimate de la sine. Adesea, sosea la Barcelona, mai exact pe aeroportul Prat de Llobregat, ca să plece un ceas mai tîrziu, fără să fi văzut oraşul altfel decît din aer. Acum, parcursul său se întindea pînă la Toulouse. Trecea, într-un sens sau altul, Pirineii, continua pînă la Malaga, se prăbuşea pe un pat de campanie, iar în zori lua din nou mânşa în mînă. Aproape că nu se mai desprindea din scaunul său de pilot. Comenzile îi apăreau ca nişte prelungiri firești ale membrelor.

Oboseala devenise o a doua natură. Era atît de impregnat de ea, încît nici nu se mai mira. Vremea devenea din ce în ce mai urîtă. Vijeliile succedau furtunilor. Cele şapte, opt şi, uneori, zece ore de zbor zilnic se descompuneau în şocuri, izbituri, salturi şi plonjoane subite. Aparatul, uşor şi fragil, dansa ca un dop pe o mare dezlănţuită, pîrîind din toate încheieturile. Mermoz, cu sentimentul că nu-i decît un biet pai, continua să lupte, se încorda, stăpînea insecta metalică şi-şi croia drum prin văzduhul cuprins de turbare.

Nu o dată, aterizînd împotriva oricărei logici, exact acolo unde prescria mersul inflexibil al Liniei şi voinţa omului de la Montaudran, în hainele lui neglijente şi cu veşnica-i ţigară, stinsă şi iar aprinsă, Mermoz a exclamat cu o uimire, umilă şi orgolioasă totodată :

„Nu mi-am închipuit că se poate zbura în asemenea condiţii !"

Şi, fără să-şi fi dat seama că, de fapt, nu făcuse altceva decît să împlinească cea mai imperioasă dintre exigenţele sale, pleca să se îndoape şi să doarmă, pentru ca a doua zi s-o ia de la capăt.

În această luptă, penele impuse de starea deplorabilă a motoarelor se prezentau ca nişte pauze nesperate. Şi le amintea cu plăcere. Într-o seară, la 120 kilometri de Barcelona, a fost nevoit să taie gazele şi să aterizeze pe un capăt de plajă. Avea, la bord, doi pasageri. Nici o zgîrietură la nimeni. Noaptea au petrecut-o împreună, lîngă aparat, aşteptînd depanarea. Unul dintre călători era englez. Nu se deplasa niciodată fără o sticlă de whisky, din cel bun. A împărţit-o cu tovarăşii săi. Mermoz, care de obicei n-avea nici timp, nici chef să bea alcool, a profitat din plin de această danie.

La drept vorbind, distracţiile erau rare. Ele constau în principal, atunci cînd rămînea o zi, două la Barcelona, din observarea moravurilor pensiunii sale de familie. Patronul era italian, nevastă-sa franţuzoaică, bucătarul elveţian, cameristele portugheze sau nemţoaice, iar clienţii englezi, francezi, italieni, unguri şi chiar spanioli. În rarele momente de destindere, cînd personalul Liniei era complet, Mermoz se amuza cu trei noi prieteni. Nu erau piloţi. Aceştia din urmă se întîlneau rar, exceptînd pistele, şi atunci doar pentru cîteva minute, răstimp în care poşta era trânsbordată de la un avion la altul, ori seara, în barăcile aeroporturilor, striviţi de oboseală. Mermoz cunoscuse la pensiune un inginer chimist spaniol, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, un tînăr francez, reprezentant al unei mărci de automobile, şi un desenator scoţian. Băieţii erau veseli şi inventivi. Cînd Mermoz li se alătura, tinereţea lui, bucuria de a fi în viaţă, nevoia lui de descătuşare fizică, după tot efortul depus, simplă şi puerilă, se dezlănţuiau dintr-un foc. Atunci, glumele, farsele, trîntele comice, concertele burleşti, numerele de acrobaţie umpleau cu tumultul lor paşnicul salon de la „Nueva Pensïon Frascati".

La Malaga, distracţiile lui Mermoz erau de altă natură. Acolo îl atrăgeau marea şi plaja. Înota, se scufunda, vîslea, făcea atletism. Dregea, în acest chip, uzura corpului şi constrîngerea spiritului. Nevoia era extrem de mare. Acalmiile durau puţin.

Primăvara, piloţii cei mai vechi ai Liniei au fost scoşi de pe aerodroamele Spaniei şi dirijaţi spre Maroc. Linia Casablanca-Dakar, următorul episod al viziunii lui Latécère, urma să fie deschisă peste cîteva luni. Mermoz ceruse să facă parte din personalul ei navigant. Daurat n-a aprobat. Pe de o parte, socotea că pentru disciplina impusă de Linie Mermoz e încă prea individualist, prea ţanţoş, insu-

ficient de suplu, iar pe de alta voia să păstreze pe tronsonul de linie văduvit de cei mai buni dintre oamenii săi măcar un pilot pe care să se poată bizui integral.

Meseria de poștaș, Mermoz a făcut-o cu toată tragerea de inimă sub rafalele de ploaie, prin vîrtejurile de arșiță.

Soarele de vară îl izbea cu măciuci fierbinți în ceafă. Zbura cîte douăzeci și șapte de zile pe lună. N-apuca bine să se culce că era smuls din pat ca să urce în avion. Nu s-a plîns niciodată de surplusul de muncă. Iritarea care i se strecura în suflet avea un alt caracter.

Suferea că a fost menținut pe ruta spaniolă. Acolo, între Maroc și Senegal se învolburau nisipuri magnetice. Escalele erau rare și misterioase. Primejdia avea culoarea marii aventuri. Acum, cînd Mermoz asigura cursa a mai multor piloți, i se întîmpla adesea să aterizeze la Casablanca. Camarazii desemnați pentru Dakar vorbeau de întinderile noi pe care aveau să le cucerească. Sensibilitatea lui Mermoz, imaginația lui, întreaga sa ființă erau polarizate de semnele infinitului. Fascinația Palmyrei reînvia, cu pacea ei aridă și orbitoarele-i vrăji.

Ea a avut puterea să-i ilumineze, preț de o clipă, propriile-i taine.

„Am nostalgia bledului", și-a spus Mermoz.

Cîteva zile mai tîrziu, visa, pentru prima oară, la un raid deasupra Atlanticului, marele miraj al piloților din acea vreme. Oceanul și deșertul îl chemau cu aceeași forță. Era însă prea devreme ca să înțeleagă.

În august a fost trimis la Bourget ca să-și facă vizita medicală la care erau supuși, semestrial, toți piloții de linie. Unul din primele demersuri la Paris a fost să se prezinte la Compania Franco-Română (denumită și S.I.D.N.A.) care asigura legătura aeriană cu Europa Centrală și Răsăriteană.

Aici, Mermoz avea niscaiva relații și a solicitat un angajament în condiții materiale mai bune decît cele oferite de compania Latécoère. A fost primit cu amabilitate și invitat să se prezinte din nou în noiembrie.

Ce s-ar fi întîmplat cu Mermoz dacă cei cărora li se adresase ar fi intuit valoarea lui și ar fi subscris la exigențele sale destul de modeste ? Sigur, Mermoz ar fi rămas tot Mermoz, cu curajul său, cu geniul său de pilot și cu magnifica sa bogăție omenească. Dar destinul i-ar mai fi fost pe măsură ? S-ar mai fi îmbucat tot atît de bine jocul circumstanțelor exterioare cu trăsăturile de caracter, această sinteză necesară care numai ea îngăduie împlinirea marilor existențe ? Nu cumva fi erau indispensabile lui Mermoz axa nisipurilor, a valurilor și a pădurilor virgine, la fel ca și implacabilele reguli ale lui Daurat ?

Fiecare viață ilustră ridică asemenea întrebări, deșarte în măsura în care răspunsul îl dă însăși inexorabila ei desfășurare. Cred însă că, chiar dacă Mermoz ar fi obținut pe loc satisfacție la S.I.D.N.A., odată calmat amorul său propriu prin această revanșă platonică, el tot ar fi reluat drumul Barcelonei și al Alicantelui.

În pofida nerăbdării sale și a schimbărilor bruște de dispoziție deși sensibilizat la maximum în fața oricărei nedreptăți, Mermoz semăna întrucîtva cu acei ostași care protestează necontenit, dar fac, totuși, mai mult decît li s-a cerut. De la optsprezece ani a trăit printre oameni simpli și violenți, pentru care a cîrti împotriva superiorilor era o necesitate, o deprindere. Se modelase și el pe același calapod.

Este absolut sigur că Mermoz îl admira pe Daurat. Tot atît de sigur e și că felul de a fi al directorului îl făcea să mîrîie ca un zăvod tînăr și îndărătnic. Explicațiile pe care le-au avut în acea vreme n-au dus la nimic. Mermoz era

mult prea mîndru. Iar Daurat considera că un şef nu are de ce să-şi justifice deciziile şi, cu atît mai mult, să se scuze. Şi totuşi, cei doi se iubeau încă de atunci, iar Mermoz iubea Linia.

A dovedit-o prea bine, întîlnind în acel august, în preajma Gării de Est, pe Guillaumet, camaradul său de la Thionville. I-a descris cu asemenea entuziasm viaţa sa din Spania, încît acesta s-a arătat dornic să intre la Latécoère. Mermoz i-a sprijinit cererea. Iar Daurat punea atîta bază pe părerile lui Mermoz încît l-a înrolat imediat pe Guillaumet.

În timpul trecerii sale prin Paris, Mermoz a mai întîlnit un alt companion de-al său de la Thionville : Henri Fournier. Efectuînd acrobaţii la „firul ierbii", acesta din urmă percutase un copac. Scăpat de moarte printr-o sansă rarisimă şi radiat din aviaţie pentru imprudenţă, se ocupa acum de afaceri la bursă. La Paris i-a reunit acelaşi gust care-i legase şi pe vremea cazărmii : acela al pantagruelicului. Ambii realizau în materie de apetit performanţe ce stîrneau neîncredere. Cînd se aşezau împreună la masă simţeau cum naşte în ei un soi de emulaţie de căpcăuni joviali. Aşa stînd lucrurile, au convenit asupra unui cod : se invitau, pe rînd, la masă, cîştigătorul meciului fiind cel a cărui notă de plată era mai încărcată. Anumite meniuri le-au rămas în memorie. Cu titlul de mostră, îl citau cu plăcere pe acesta :

Două duzini de stridii, fiecare.
Un homar întreg, fiecare.
O găinuşă întreagă, fiecare.
O roată de camembert întreagă, fiecare.

Nu erau puse la socoteală nici prăjiturile, nici fructele.

Odată revenit la Barcelona, Mermoz și-a dat seama că brana de la „Nueva Pension Frascati" nu era nici bună, nici suficientă. Prietenii pe care-i avusese acolo se împrăștiaseră. S-a mutat și, ca să-și ocupe rarele momente de răgaz, s-a înscris la un club de atletism, a cărui vedetă a devenit imediat.

A avut însă și distracții mai puțin austere. În camera vecină cu a sa locuia o foarte frumoasă andaluză. Un negustor tomnatic, căsătorit și respectabil, care o întreținea, o vizita de două ori pe săptămînă. Fata n-avea alte preocupări în viață decît să aleagă șaluri, piepteni, să-și perie la nesfîrșit părul și să-și dea în cărți. Apariția lui Mermoz a fost de natură să tulbure această dulce trîndăveală. I-a plăcut andaluzei și toate nopțile barceloneze le-a petrecut la ea. Ca să nu fie văzut, sărea pur și simplu bariera care le separa balcoanele. Jocul acesta ar fi putut continua mult și bine dacă într-o noapte, atenția proprietarului, victimă a insomniei, n-ar fi fost atrasă de niște zgomote a căror natură nu lăsa loc la nici o îndoială. Onorabilul personaj a fost extrem de scandalizat. Pentru ca a doua zi să nu-l poată acuza nimeni de minciună sau halucinații, i-a convocat pe locatarii etajului drept martori. Cu toții și-au lipit urechile de ușă ca să-și dea seama de importanța delictului și de frecvența recidivelor. Rezultatul a fost că andaluza s-a văzut izgonită în zori, spre marea ei rușine, iar Mermoz a dobîndit o stimă fără margini în ochii jumătății feminine a pensiunii... și ai proprietarului.

În timpul acesta, linia Casablanca—Dakar a început să funcționeze. Printre tinerii piloți veniți să înlocuiască pe veteranii trimiși în Maroc, Daurat alegea în pripă pe cei mai buni ca să umple golurile pe care bolile, deșertul și maurii apucaseră să le creeze în Africa. Ceilalți erau trecuți prin necruțătorul său ciur și prea puțini rezistau. Mer-

moz a fost nevoit să compenseze slăbiciunile acestora. Își dubla etapele. Apărea pe aerodroame doar atît cît să sară dintr-un avion în altul, să revină acolo de unde plecase, să facă plinul și să decoleze din nou. Se învîrtea, neîntrerupt, între Toulouse și Casablanca. Și cum pe vremea aceea zborul nocturn era impracticabil, petrecea adesea cîte o noapte în tren ca să astupe o „gaură" ivită în orar.

Poșta aeriană trebuia, întotdeauna, să plece și să sosească la ora fixă. Uzura materialului, lipsa de oameni, astea nu contau. Cum nu contau nici condițiile atmosferice.

Or, în anul acela toamna a fost deosebit de grea, cum de regulă nu era decît iarna. Ploile s-au transformat rapid în ninsori. Viforițe năpraznice s-au abătut asupra munților și ținutului. În carlinga sa neprotejată de nimic, cu fața descoperită, Mermoz făcea naveta printre cicloanele care-i smulgeau comenzile din mîini, prin diluviile care-i inundau postul de pilotaj, prin urzeala lividă a fulgilor care-l orbeau. Odată a fost chiar învins de zăpadă și a aterizat la jumătatea drumului, fără să vadă ceva, dar și fără să fărîme ceva : beneficia de pe atunci încă de acel al șaselea simț care mai tîrziu, în America, avea să stîrnească admirația îngrozită a camarazilor săi. Traficul de pasageri a fost suspendat. Corespondența, în schimb, căpătase o asemenea importanță încît greutatea ei supraîncărca periculos avioanele.

În această perioadă de muncă istovitoare și de griji cum nici nu bănuise că există, Mermoz a pilotat timp de o săptămînă cu o singură mînă, cea stîngă.

La escala de la Alicante fusese ciupit la mîna dreaptă de o insectă. Cîteva ceasuri înțepătura a rămas imperceptibilă, apoi s-a făcut brusc cît toate zilele, a devenit o blîndă gigantică și albicioasă care la rîndu-i s-a transformat

într-un abces. Cinci nopți în șir Mermoz n-a avut o clipă de liniște. Febra și suferința îl împiedicau să doarmă. În zori însă sărea din pat, își trecea brațul tumefiat printr-o eșarfă, strîngea dinții și se cățăra în carlingă. Apoi, folosindu-se de o singură mînă, lupta împotriva furiei elementelor dezlănțuite. Și asta zi de zi.

„Poșta trebuie să ajungă" își spunea el.

Seara, după parcurgerea etapei, o etapă în care-și riscase în fiece clipă viața, cînd memoria îi restituia miile de incidente ale zborului, nenumăratele asalturi date și înfruntate încheiate cu tot atîtea biruințe, el se gîndea :

„Noi, piloții, sîntem singurii capabili să înțelegem valoarea a ceea ce facem. Cum să-i explici așa ceva unui profan ?"

Și un imens orgoliu calm punea stăpînire pe el în clipa în care închidea ochii. Ar fi putut să fie pe deplin fericit.

Nu i-o îngăduiau însă larvele nefaste furișate în el la Nancy, la Thionville, în maghernițele pariziene în care copia adrese pe plicuri. Toxinele nu fuseseră complet eliminate. Ele continuau să acționeze asupra acestui om, cel mai dezinteresat dintre toți, dar care se împotrivea propriei sale firi.

L-am întrebat odată pe Mermoz dacă frica l-a încercat în timpul bătăliilor sale cu moartea.

— Frica ? a repetat el gînditor. Nu, nu-i spune așa. Nu pot să-ți explic. Doar camarazii de zbor ar putea pricepe. E o chestiune de-a noastră.

A reflectat cîteva secunde și a adăugat :

— Vezi, adevărata frică, aia scîrboasă, am cunoscut-o pe caldarîmul Parisului, atunci cînd eram fără căpătîi, la ideea că n-aș mai putea zbura, adică trăi singura-mi viață posibilă.

Inconștient, frica aceasta Mermoz o mai purta în nervii săi atunci cînd, fără o clipă de șovăire și cu un singur braț valid, se aruncase să înfrunte furtunile de zăpadă din sierele spaniole. Și tot ea îl făcea să socotească orele de zbor nu în valoare morală — singura care-i era proprie — ci în parale. Scrisorile sale din acea perioadă sînt pătrunse de obsesia cîștigului, a securității materiale, iar cînd i se întîmpla să parcurgă o etapă deosebit de lungă, primul lucru pe care-l făcea era să calculeze prima suplimentară ce i se cuvenea. Socotea dinainte că luna cutare, care se anunța mai încărcată, îi va aduce patru mii de franci, ba chiar patru mii cinci sute în locul celor trei mii cît era salariul său de bază. Nota cu precizie economiile făcute și rezervele. La sfîrșitul anului, avea vreo cincisprezece mii de franci. Îl preocupa plasamentul lor. Le-a cerut bunicilor sfatul. Nu maică-si. Știa că aceasta n-are deloc simțul chiverniselii și că din acest punct de vedere îi seamănă. O știa după plăcerea pe care o resimțea trimițîndu-i, regulat, subsidii sau ajutîndu-și prietenii aflați la nevoie. Sigur, aflase însemnătatea banului, această blestemată însemnătate, dar n-a ajuns niciodată să-i acorde, în autenticele sale preocupări, un rang deosebit. Dar demonul îngrijorării materiale nu-l slăbea, obligîndu-l să socotească, să socotească, să socotească întruna.

Cînd faci prea mult această operațiune, nu te socoți niciodată îndeajuns de bogat. Mermoz nu putea face excepție de la această lege. Salariul pe care-l primea i se părea insuficient. Și-a amintit de Franco-Română. I-a scris din nou. Cu cît era mai stăpînit de preocupări care nu corespundeau cu nimic esențial din concepția lui cu atît era mai nemulțumit de lume, adică de sine însuși. Dospea în suflet o mînie sterilă și fără noimă.

„Cînd mă gîndesc uneori, se indigna el, că un drum în care-mi risc pielea în fiece minut îmi aduce doar 90 de franci, adică 23 de pesetas ! Mi-o vînd al dracului de ieftin."

Şi dacă ar fi fost 900 ? Sau 9000 ? Ar fi fost de ajuns ?

Parcă aceste victorii nesfîrşite, această ucenicie teribilă şi magnifică ar fi avut pentru Mermoz un preţ convertibil în bani ? E un lucru pe care l-a înţeles mult mai tîrziu, cînd a preferat averilor oferite de fabricanţii de avioane, motoare, benzine moartea într-un drum de rutină deasupra Atlanticului. Atunci a văzut clar în sufletul său. Atunci îşi recîştigase autenticul sens al firii şi-al adevărului său, acest paradis pierdut.

Era încă departe de el cînd, din Barcelona, scria în ianuarie 1926 :

„Solicitările mele la Franco-Română s-au dovedit fructuoase şi contez că voi fi chemat în aprilie. În sfîrşit, *voi munci şi eu pentru ceva.*"

Prin „ceva" se subînţelegea că va cîştiga bine.

Dar iată că a primit, în sfîrşit, afectarea pe linia Casablanca-Dakar. Dar iată că a refuzat postul de şef de aeroport în Africa, oferit de Daurat, preferînd zborul cel mai periculos demnităţilor sedentare. Dar iată că a fost încunoştiinţat că Aero-Clubul i-a decernat o medalie ca fiind pilotul francez cu cel mai mare număr de kilometri parcurşi în anul 1925 : 120.000 în 800 de ore de zbor.

Dar iată că a adresat următoarea scrisoare unui ziarist care-i fusese pasager şi care dorea să scrie despre el :

Domnule,

Vă rog să binevoiţi a mă ierta dacă nu v-am putut răspunde imediat, dar munca din ultimele zile nu mi-a îngăduit-o.

Permiteți-mi, mai întîi, să vă mulțumesc călduros pentru amabila dvs. propunere. Sînt fericit că ați păstrat o excelentă amintire a călătoriei și a pilotului.

Cu toate acestea, iertați-mă că nu pot da curs cererii dvs. : ar însemna să-mi fac o reclamă nemeritată față de toți camarazii mei care săvîrșesc și ei, zilnic, ceea ce săvîrșesc eu. Nu-mi recunosc acest drept.

În plus, rolul nostru, al piloților de linie, este să fim și să rămînem obscuri. Nu facem altceva decît să exercităm o meserie, poate uneori mai dură decît altele, dar totuși o meserie.

Nu batem recorduri, nu sîntem eroii raidurilor de mare anvergură : treaba noastră e ca zilnic poșta să ajungă acolo unde trebuie la ora care trebuie. Nimeni nu cunoaște și nici nu caută să cunoască greutățile întîmpinate de noi de vreme ce încărcătura ajunge la destinație. Fiecare își îndeplinește sarcina cu toată conștiinciozitatea profesională de care e în stare.

Vreau să spun prin acestea, dragă domnule, că nu sînt decît unul din numeroșii piloți pe care Compania Latécoère îi utilizează în sensul cel mai strict al cuvîntului, pentru transportul poștei din Franța... la destinația sa. Uitați de mine în articolul dvs. pentru a vă putea concentra asupra comunității noastre. Relatarea călătoriei făcute nu va pierde nimic din interesul ei, chiar dacă vor lipsi fotografia mea și statele mele de serviciu. Firește, mi-ar face mare plăcere să primesc un exemplar.

Vă rog, încă o dată, să mă scuzați și, în speranța că voi avea plăcerea să vă reîntîlnesc pe Linia noastră, rămîn, respectuos, al dvs.

MERMOZ

În douăsprezece luni petrecute în Spania, timp în care se dovedise a fi primul dintre toți camarazii săi, zburase mai mult și trecuse prin încercări mai numeroase și mai dure decît în cei cinci ani de aviație militară. Mermoz descoperise ce trebuie să fie un pilot de linie. Nu încă și ce era el însuși.

S-a îmbarcat pentru Maroc pe un vapor cu țigani care dansau pe punte printre resturi de portocale, paie și coji de banane. Habar n-avea că scăpase de cel mai mare pericol care altminteri l-ar fi pîndit întreaga sa viață : acela de a nu se cunoaște și de a se trăda.

IV
CASABLANCA — DAKAR

În timp ce Mermoz își desăvîrșea noua sa ucenicie, linia Casablanca—Dakar se născuse.

Prima din ambițiile lui Latécoère — aceea de a lega pe calea aerului și la ore fixe Toulouse de Casablanca a fost un soi de pariu cu diavolul. Prelungirea liniei poștale de la Casablanca la Dakar s-a constituit într-un altul, și mai hazardat. Din acest punct de vedere nu-i nimic mai instructiv decît consultarea unei hărți a zonelor planificate a fi survolate încă din 1924. După minusculele punctișoare ce reprezintă orășelele riverane Safi, Mogador, Mazagan, Agadir, privirea urmează, uluită, linia goală de orice așezare omenească ce șerpuiește pînă la Saint-Louis, în Senegal. Un soi de dureroasă sfîșiere, de neliniști abstracte și fascinante chemări se desprind din aceste reprezentări lineare în care zace. captivă, încremenită. redusă la o scară derizorie, și totuși tangibilă și tragică, cu o forță de sugestie ce taie răsuflarea, pustia imensitate.

Spațiul acesta unde n-a ancorat niciodată o navă, unde aridităţea cerului și cea a pămîntului n-au cunoscut vreodată îndurarea avea să devină arena luptei pe care piloții liniei Casablanca-Dakar au întreprins-o împotriva coastelor Africii.

Între cele două orașe făceau cinci escale : Agadir, Cap-Juby, Villa-Cisneros, Port-Etienne, * Saint-Louis, în Se-

* Actuala denumire este Nouadhibou.

negal. Între prima și ultima aveau de străbătut două mii de kilometri de dune sălbatice, jalonate de numai trei forturi minuscule, aciuate de-a lungul coastei. A ateriza altundeva decît între rețelele de sîrmă ghimpată însemna să riști moartea de sete sau sub gloanțele ori hangerele nomazilor. Căci însingurările acestea, unde nu vedeai niciodată focul unei tabere, erau străbătute de nomazi cu văluri albastre, rătăcitori și războinici de cînd lumea. Bandele lor cele mai feroce, cele mai de nesupus, își aleseseră drept refugiu Sahara spaniolă, Rio de Oro, zonă unde nimeni nu cuteza să-i urmărească și deasupra căreia trecea în mod obligatoriu ruta oamenilor poștei aeriene.

Elemente care să le vină de hac mașinilor zburătoare erau destule : cețurile dense și vîscoase care urcau din văluriile încinse de soare, cicloanele cărora nu le rezista nimic, simunul despre care nu se vorbea decît cu groază. Dar cei mai siguri factori ai înfrîngerii, aparatele le purtau în ele însele. Împotriva temperaturii toride, a vaporilor înșelători înălțați din ocean, a tornadelor de nisip, a deșertului fără puncte de reper, fără locuri de aterizare, fără adăposturi omenești, Compania Latécoère a pus la dispoziția piloților aceleași avioane a căror exploatare era, chiar și în Spania, o veritabilă sfidare. Acolo însă, oricîte ar fi fost dificultățile impuse de relief și climă, ruta era totuși jalonată de orașe și sate a căror populație era oricînd gata să sară în ajutorul pilotului aflat în încurcătură. Pe cînd pe linia Casablanca—Dakar...

Bréguet 14, modele de război, obosite, gata-gata să-și dea duhul, uzate de anii de campanie grea. Aceeași carlingă deschisă, aceeași lipsă a radioului. Și același unic motor, revizuit de mii de ori, cîrpit, peticit, numărînd mult mai multe ore de zbor decît și-ar fi putut-o imagina constructorul lui în visele sale cele mai delirante. Pana era fenomen cronic. Piloții vorbeau de bielele făcute arsice,

de pompele de ulei sau apă înfundate, de vilbrochenele paradite, ca de niște evenimente firești, cotidiene, inevitabile. Problemele pe care căldura și nisipul le ridicau în fața unor mecanisme delicate nici nu erau pomenite. Piloții se lansau deasupra deșertului unde-i pîndeau setea, captivitatea, masacrul cu niște aparate atît de imperfecte, oarbe și dezarmate încît le trebuia mai mult curaj și o mai mare doză de noroc decît primilor navigatori, cei ce-și încredințaseră viețile unor coji de nucă, avînd la mijloc un băț și un petic de pînză.

Dar, prin însăși sfidarea aruncată astfel naturii și bunului simț, prin caracterul lor dur, riscant, aventuros, hazardat, prin virtuțile, încă nedescoperite, pe care le impuneau, prin într-ajutorarea care în orice clipă angaja vieți omenești, aceste condiții de zbor au stors din cei care au avut temeritatea să le accepte o forță spirituală ai cărei germeni ei nici măcar nu bănuiseră că-i poartă.

Mai întîi, cu toții erau voluntari. Didier Daurat, cel care-i triase, nu le-a ascuns nimic din ceea ce îi aștepta. Tabloul zugrăvit a fost, potrivit metodei sale, sumbru. Piloții care au plecat se angajaseră față de el, dar mai cu seamă față de ei înșiși. A fost stabilit, printr-un acord ce n-a avut, aproape, nevoie de cuvinte, că în pofida penuriei de mijloace, poșta va trece în zilele hotărîte și la ora hotărîtă peste dunele neatinse de picior omenesc și triburile răzvrătite, așa cum trecuse pe deasupra așezărilor și crestelor din Spania. Voluntarii aceștia se numeau : Rozès, Ville, Gourp, Erable, Emile Lécrivain, Henri Guillaumet, Marcel Reine, Pivot, Dubourdieu. Existau veteranii Liniei, forjați de anii de lupte, de pene, de sarabande prin furtuni. Existau și cîțiva tineri în care Daurat descoperise mîna sigură și inima tare indispensabile. Au fost și alții, nu-i voi pomeni pe aceștia, care s-au muiat pe parcurs și pe care

Daurat i-a concediat fără milă, salvînd prin asta și mitul curierului poștal, dar și propriile lor vieți pe care nu mai erau în stare să le apere.

Virtuților înnăscute ale acestor oameni, exaltării generate de meseria pe care o făceau, li s-a adăugat și cel mai viguros ferment posibil la astfel de caractere : munca în echipă, prietenia zămislită de primejdii și moarte.

Au fost repartizați la Casablanca, la Juby — un fort spaniol — și la Dakar. Poșta, săptămînală și nu zilnică așa cum fusese în Spania, nu-i mai împrăștia în fiece dimineață într-un carusel fără sfîrșit. Îi reuneau aceleași restaurante zgomotoase sau aceleași popote amărîte din mijlocul deșertului. Cînd aterizau, cu ochii înroșiți și chipul colbuit, pe pista vreunei escale din pustiu, cu cîtă bucurie scuturau mîna mecanicului care sărise pe scărița avionului pe cînd elicea se mai învîrtea, ca să întrebe cu mîinile făcute pîlnie la gură :

— A mers, Mimile ?

— Te-a zgîlțîit rău, Henri ?

— Tot mulțumit, tot mulțumit, Marcel ?

Iar el, mecanicul, osîndit la luni și luni de singurătate, cu cîtă încîntare asculta răspunsul ritual care-i aducea, peste ecourile nisipurilor și-al mării, rumoarea surdă a mulțimilor omenești cărora le aparținea :

— Bine-nțeles, Toto, am scos-o la capăt.

— Ah, măgarii dracului !

Își cunoșteau, unul altuia, toate ridurile, toate vorbele. Rămîneau mereu aceiași, iar ei se iubeau pentru acest soi de securitate. Rostirea unui nume ștergea distanțele, dunele, capcanele scăpărătoare. De la Dakar la Casablanca, o multitudine de fețe familiare, de ticuri celebre, de glasuri imitate de mii de ori, de accente pe veci întipărite în memorie, umpleau spațiul. Cînd se odihneau, cînd zburau,

cînd își făceau de cap, știau întruna totul despre toți, și își jucau jocul, avînd drept parteneră moartea, mereu la pîndă, în cele patru zări, pe deasupra Marocului, a lui Rio de Oro, a Mauritaniei și-a Senegalului. Într-un asemenea joc fraternitatea se instalează repede. Șefi de aeroporturi, piloți, mecanici, pînă și muncitorii indigeni se simțeau cu toții minunat de legați prin munca executată în comun, prin caracterul singular și temerar al sarcinii, prin sentimentul că depind unii de alții.

Condițiile în care se aflau au dus și mai departe această angajare comună. Starea motoarelor făcea ca perspectiva unei pene să devină o cvasi-certitudine. Pe linia Casablanca-Dakar, o asemenea stricăciune însemna abandonul absolut. Cine să știe unde a aterizat nefericitul ? Repet încă o dată — într-atît națiunile și vremurile s-au schimbat — că T.F.F. era cu desăvîrșire necunoscută la bordul acelor aparate. Cum putea fi descoperit, de-a lungul sutelor și sutelor de kilometri de dune, punctul minuscul al avionului avariat ? Corespondența pierdută, pilotul ucis de deșert sau de nomazi, iată consecințele normale ale unei defecțiuni a motorului, unanim prevăzute. Un paleativ a fost totuși găsit : avionul poștal nu pleca nicodată de unul singur. Era însoțit de un altul care, în locul sacilor cu scrisori, îmbarca un interpret arab. Dacă pilotul primului avion era nevoit să aterizeze între două escale, celălalt ateriza și el, încărca poșta și pe camaradul său și încerca să ajungă la destinație. Dacă însă dimpotrivă, coechipierul făcea pana, pilotul poștal era dator să repereze locul aterizării, să-și continue zborul și, la escală, să trimită depanarea. Poșta avea prioritate absolută. Ea trecea înaintea existenței celor care o slujeau.

Așa era bine. Nu pentru că bietele scrisori de afaceri sau de dragoste care se îndesau în fuselajul vetustelor

Bréguet-uri 14 ar fi avut în sine valoarea sau greutatea cu care să contrabalanseze viața acelor oameni minunați. Pînă și simpla idee ar fi derizorie. Dar ar fi făcut oare acești oameni ceea ce au făcut, ar fi murit ei așa cum au murit, simplu, cu nepăsare, dacă n-ar fi crezut în caracterul sacru al acelor plicuri ? Dacă o credință ajunge să fie discutată, critica ei nu mai cunoaște limite. Întîi este viața unui camarad care prețuiește, pentru pilot, mai mult decît poșta. Apoi, vine propria sa viață. Urmează securitatea pur și simplu ; de ce să plece pe ceață sau pe furtună ? Merită să-ți verși sîngele pentru un decalaj de cîteva ore ? Și atunci, moliciunea își face repede drum în inimi. Și atunci, totul se năruie într-o operă care nu mai trăiește prin elan, prin pasiune.

Niciodată îndoiala asupra caracterului misiunii lor nu și-a făcut loc în sufletele băieților de pe linia Casablanca-Dakar. Iubeau zborul, iubeau aventura. Erau fericiți să poată da instinctelor lor o justificare superioară, cu care, dealtfel, le si îngemănau. Iar dacă se deștepta în ei simțămîntul autoconservării, nu țineau seama de el.

N-a existat caz în care un pilot de însoțire să nu fi aterizat, oricît de ticălos ar fi fost terenul, sub focul maurilor, alături de camaradul său. Cum n-a fost caz ca pilotul poștal, odată împlinită misiunea, să nu fi revenit să-și caute coechipierul. Nu cunosc ceva care să poată ilustra atît de bine și în forma ei cea mai pură ideea de camaraderie. Doi oameni pleacă împreună, pe niște mașinării vulnerabile la extrem, să ia cu asalt un univers sterp și ucigas. Știu că aici nu pot conta decît unul pe altul. Zboară pereche. Inflexibila solitudine a nisipurilor și-a oceanului defilează pe sub ochi. Din cînd în cînd, ciulesc urechea la zgomotul motoarelor — e ritmul neliniștii. Din cînd în

cînd, fiecare din ei aruncă o privire spre punctişorul strălucitor şi atît de mic, care-i însoţeşte — e ritmul siguranţei.

În timpul războiului a existat un acord analog ; acela al echipajelor navigînd în cer inamic. Atunci, însă, cei doi se aflau în acelaşi aparat. Comunitatea reflexelor, dependenţa reciprocă, aveau un caracter inevitabil. Şi pe linia Casablanca-Dakar zburau echipaje. Dar membrii acestora nu mai erau împreună. Deciziile aparţineau fiecăruia dintre ei. Dezacorduri însă n-au existat. Liberi în mişcările lor, stăpîn fiecare pe propria-i viaţă, cei doi, în două maşini zburătoare, s-au confundat mereu într-unul singur. Supuşi, mai presus de orice, misiunii.

Iată, deci, care era spiritul acestei Linii, neegalată de nici o alta, oricare ar fi fost ţara, cînd i-a fost afectat Mermoz.

Avea chiar şi o istorie.

Inaugurată oficial la 1 ianuarie 1925 de către pilotul Emile Lécrivain care a făcut, de la un capăt la altul, traseul Casablanca-Dakar şi retur, ea a devenit regulată începînd cu 1 iunie. Săptămînal. avioanele purtau poşta deasupra coastei pustii a Atlanticului.

Într-o dimineaţă de iulie, Rozès şi Ville, pe două Bréguet 14 se îndreptau spre Cap-Juby : în timp ce survolau Rio de Oro. regimul motorului lui Ville a început să scadă. Pilotul şi-a ales locul şi a aterizat. Rozès l-a imitat. Dacă ar fi accidentat aparatul aşezîndu-l pe terenul necunoscut, în loc de un prizonier al deşertului, ar fi fost doi. Aterizarea lui Rozès a fost însă perfectă. A lăsat motorul să meargă şi împreună cu Ville au transbordat poşta. Cînd erau pe terminate, un grup de mauri înarmaţi, preveniţi pesemne de un pîndar, a ţîşnit dintre dune. Piloţii aveau revolvere. Au doborît trei dintre atacatori, au sărit în avionul ce trepida şi au decolat sub ploaia de gloanţe.

La 11 august, pilotul Gourp, zburînd de la Ville-Cisneros către Port-Etienne, a remarcat pe plaja de la Saint-Cyprien epava unui vas naufragiat. Alături, deasupra unui cort, flutura drapelul francez și cîțiva oameni făceau semne. Douăzeci de minute mai tîrziu, adică după ce parcursese vreo șaizeci de kilometri, Group a descoperit o bandă de nomazi călări, îndreptîndu-se spre nord. Avionul transporta poștă la Dakar așa că nu se putea opri, dar la escala de la Port-Etienne, pilotul i-a comunicat cele văzute lui Deley, șeful aeroportului din acolo. Acesta împreună cu un alt pilot, Collet, au aterizat lîngă naufragiați și i-au salvat exact de sub nasul nomazilor.

Ceva mai încolo, Marcel Reine a fost nevoit să aterizeze, la vreo sută de kilometri sud de Agadir, în plin teritoriu răsculat, deoarece motorul îi luase foc. În plus, și-a distrus și trenul de aterizaj. Coechipierul său a încercat cîteva tentative de salvare, dar configurația solului făcea aterizarea imposibilă. Atunci, omul s-a întors la Agadir ca să prevină autoritățile franceze. Răscumpărarea a avut loc abia după opt zile. Capturat de un trib dizident, pilotul a revenit printre ai săi învineţit de lovituri și plin de păduchi. Interpretul fusese înjunghiat. A fost prima și cea mai blîndă dintre cele trei captivități de care a avut parte Marcel Reine.

Aceste aventuri, printre multe altele, conservate în arhivele Liniei, tinerețea piloților, buna lor dispoziție, felul lor simplu de a fi, elementul de vis, de spațiu, de camaraderie care-i înconjura au făcut ca acești băieți să se bucure la Casablanca de o simpatie universală. Femeile le-au dăruit gîndurile lor și, adesea, încă ceva în plus. Bătrînii „Marocani", dintre care mulți rămăseseră aici de pe vremea colonizării, oameni cu un trecut aspru și misterios, nutreau o admirație violentă pentru poștașii aerieni.

Nativii îi adorau ca pe niște vrăjitori zburdalnici. Trăiau într-o atmosferă unică, formată din prietenie, lipsă de griji, succese, primejdii și voiajuri celeste.

Comunitatea aceasta de viață, de meserie, de reflexe și de limbaj nu altera însă trăsăturile lor individuale. Fiecare își păstra particularitățile, relieful propriu.

Rozès, cel mai vîrstnic dintre ei, fost comandant, plimba prin cafenelele din Casablanca, prin popotele escalelor, terasele Dakarului și dunele deșertului unde-l azvîrlea cîte o pană, figura sa de corsar meridional, accentul toulousan, arțagul său comic și maliția sa țărănească. Inventa tot soiul de istorioare, bombănea întruna în timp ce pe chipul său tăbăcit, brăzdat de zbîrcituri mărunte, se succedau necontenit reflexele imaginației, furiilor și istețimii sale.

Marcel Reine rîdea necontenit, îi rîdeau ochii de copil, obrajii rumeni, dinții scăpărători, de parcă ar fi fost sortit unei veșnice adolescențe. Vînjos, fermecător, neobosit, ignorînd tot ce nu era meserie sau plăceri, el își distribuia forțele, banii, veselia ca pe o comoară inepuizabilă. Isprăvile lui erau vestite din Maroc pînă-n Senegal. Verva mahalalelor pariziene, servită de un simț al expresiei acia și exact dădea culoare oricărui cuvîntel. Adora viața, iar viața îl adora pe el. La Casablanca era idolul tuturor celor care, bărbați sau femei, prețuiau buna dispoziție, curajul, autentica inocență, generozitatea.

Există în serviciul Liniei și un alt copil al Parisului care în materie de pitoresc al vocabularului, vioiciune a expresiei și plasticitate a cuvîntului nu era cu nimic mai prejos decît Marcel Reine. Dar Emile Lécrivain, născut într-o modestă familie de meseriași din Belleville *, avea o inimă exaltată. Exaltată atunci cînd era vorba de avia-

* Suburbie a Parisului (N.T.)

ție, exaltată în dragoste. Reine pilota așa cum dansa, cum își fuma țigara, cum rîdea. Avea la Casablanca o duzină de iubite și le schimba întruna. Cînd zbura, expresia lui Lécrivain devenea alta. Chipul său ciudat, prelung, de piele-roșie, se impregna de un extaz sever. Deșertul, motorul, soarele, curentul elicei îi vorbeau într-o limbă ermetică pentru oricare altul. Iubea o femeie, una singură, care locuia la Dakar și pe care o vedea rar. La Casablanca nu făcea nimănui curte. Învățase ca autodidact vioara și cînta inspirat. Avea o odaie plină de discuri în care se încuia ca să le asculte. Pînă și veselia sa dobîndea accente profunde, exaltate, și chiar atunci cînd se dezlănțuia părea că urmărește o himeră.

Acestor doi băieți aflați într-o perpetuă mișcare, trepidație, într-o stare de transă, vizibilă sau nu, Henri Guillaumet le opunea un calm imperturbabil. Era foarte tînăr și foarte îndrăzneț, dar marea sa forță fizică și perfectul echilibru nervos îi îngăduiau să substituie vehemențelor celor doi prieteni, volubilității lor, veșnicelor lor certuri prietenești, un zîmbet naiv, o frază pronunțată pe un ton ferm și blînd, o ridicare din umeri. Avea un piept puternic, o față luminoasă și liniștită, o gentilețe simplă. Nu-l istoveau nici munca, nici chiolhanurile, nici primejdiile. La prima vedere ar fi putut trece drept un indiferent, dar se degaja din el o forță atît de sănătoasă, încît impresia se schimba la repezeală. Pentru un camarad era în stare să răscolească tot deșertul. Ca și alții, de altfel. Un lucru pe care l-au dovedit cu toții.

Să mă ierte piloții primelor începuturi — cei vii și cei morți — că nu le-am zugrăvit aici chipurile. Dar nu poți vorbi bine decît despre cei pe care i-ai cunoscut bine.

Mermoz care, în martie 1926, a debarcat la Casablanca, îi știa pe toți. Rozès figurase în areopagul piloților veterani în fața cărora, la Montaudran, Mermoz dăduse proba lui definitivă. Emile Lécrivain își amintea de cele unsprezece sticle de șampanie pe care, sosind la Beirut, Coursault le cîștigase de la fratele acestuia, Albert. Dubourdieu și cu Reine debutaseră, odată cu el, spălînd cilindri și demontînd motoare la Toulouse. Cu Guillaumet servise împreună la Regimentul 1 Vînătoare de la Thionville. Cu ei și cu alții — Ville, Gourp, Erable, Pivot — se încrucișase neîncetat mai bine de un an în caruselul aerian printre siere și furtuni, la Barcelona, Alicante, Malaga sau Tanger. Și dacă Mermoz nu ignora nimic din comportamentul, chipurile sau acțiunile lor, la rîndu-le știau despre el multe și adevărate. Cunoșteau de ce e capabil la mînie, la chef, la muncă. Discutaseră, nu odată, cu el și despre el. Erau fericiți să-și vadă echipa îmbogățită cu acest pilot neobosit, cu acest prieten credincios.

Mermoz a fost întîmpinat așa cum se cuvine. Rozès a bombănit împotriva maurilor și a administratorilor companiei. Lécrivain i-a vorbit despre curenții aerieni și escalele din deșert. Reine i-a lăudat calitățile muierușteior din Casablanca. Guillaumet a înșirat amintiri de la Thionville. S-a băut zdravăn la „Regele Berii", la „Micul Bogătaș", la „Tabarin". În acesta din urmă, Reine a adus pînă la bar un cal de birje, pe care-l deshămase și pe care l-a îmbătat cu șampanie. Pipițele localului s-au adunat grămadă în jurul tinerilor aviatori, și multe au rămas cu ochii lipiți de noul pilot care avea umerii atît de largi, părul atît de frumos si privirea atît de îndepărtată.

Era în această dezlănțuire un ritm focos, fericit, un filon epic care-l făceau pe Mermoz să simtă că pentru el începea o viață nouă. Și, totodată, surprindea și la cama-

razii săi, pe care-i cunoștea atît de bine, ceva necunoscut, ceva greu de definit, ceva mai vast, mai fierbinte, mai limpede, ceva ce se născuse în ei pe pămîntul Africii.

Acest *ceva* i-a fost oferit și lui. Într-o dimineață de martie, în zori, a decolat spre sud.

Soarele nu se ridicase încă, dar, în penumbra deja transparentă și care se subția din clipă în clipă, pilotul ghicea contururile orașului pe care-l părăsea. Atenția îi era absorbită de manevrarea aparatului, de tabloul de bord, de bătaia motorului, de grija de a zbura la unison cu cocchipierul. Și totuși, o parte din el era perfect liberă; cea mai importantă, cea nesupusă cerebralului.

Sigur, pe cînd privea cum se înșirau pe sub aripile sale cîmpurile trandafirii și violete, presărate cu sate omogen de albe, pe cînd traversa lanțul muntos al Anti-Atlasului, cu formele lui pure și cușmele de zăpadă, scăpărînd în bătaia soarelui ce dobîndise între timp putere, în vreme ce în văile aride cătune răzlețe se grămădeau în jurul cîte unui pîrîu, pe cînd descoperea, în toată majestatea lui sălbatică golful Agadir, atît de albastru și neted încît părea un crîmpei de cer răsturnat, sigur că Mermoz și-a consultat hărțile, a reținut punctele de reper, a înregistrat posibilele terenuri de aterizare, a supravegheat turometrul, presiunea uleiului, a corectat abaterile de la unghiul de marș ale avionului. Dar în acest prim zbor adevărata sa viață n-a aparținut gesturilor profesionale. Ea a fost copleșită, în esența ei cea mai prețioasă, de o emoție în care, în sfîrșit, s-a regăsit.

Am mai spus-o, Mermoz fusese născut pentru a căuta inaccesibilul. Pămîntul și bunurile sale nu erau în măsură să-l satisfacă. Putea rîde. Se putea ghiftui de mîncăruri și plăceri. Putea iubi. Dar toate acestea nu-i erau deajuns. Îl fascina un apel infinit mai exigent. De fapt, oameni ca

el nu au un țel. Ceea ce urmăresc ei e doar aparența lui. Odată atins ceea ce își propuseseră drept scop definitiv, trec mai departe, spre o altă scînteiere, spre alte reflectări. Mereu mai departe. Mereu mai sus. Ceea ce le scapă, obiectul real al acestei îndîrjiri, este mișcarea ascensională însăși, urcușul fără de sfîrșit.

Ei nu pot posti precum schimnicii, nu se pot consacra, precum oamenii științei și ai meditației, tăcerii odăilor ferecate. O refuză mușchii lor, inima lor îndrăgostită de vînturi și primejdii. Cînd însă pornesc la asaltul întregii lumi și se dizolvă în intensitatea ei, ruga lor, poezia lor, țîșnesc din faptele lor la fel de pure, la fel de proaspete, deopotrivă de grave ca și cele ale monahului, ale savantului, ale poetului. Este extazul celor puternici, a căror carne și duh au nevoie de evadări. Abia atunci cîntă în ei o bucurie, o forță și o pace magnifice.

Acest cîntec a început să se îngîne în inima lui Mermoz în timp ce parcurgea prima sa etapă pe ruta Casablanca-Dakar și și-a atins plenitudinea în clipa în care, după ce părăsise Agadirul și depășise cubul alb al Tiznitului, așezat pe soclul său de stîncă, a abordat, odată cu zona rebelă, împărăția deșertului.

De cînd părăsise Siria nu-i mai fusese dat să cunoască ostilitatea conjugată a oamenilor și a naturii, misterul ucigaș ascuns în unda nisipurilor, măreția lor neasemuită și greutatea infinitului pe care-o poartă. Aici, acțiunea spirituală a pustiului se îngemăna cu o altă nețărmurire, aceea a Oceanului. A urmărit, de-a lungul a sute de kilometri, țărmul ; de o parte, dunele ondulînd, parcă așternute cu blănuri de lei, de alta, talazurile cu cununile lor de spumă. Părea că aceeași mișcare vălurise aceste imensități pustii și-n anumite momente Mermoz ar fi jurat

: deșertul e albastru iar marea se colorează în galben intens.

Soarele îi ardea ceafa. Mîinile sale guvernau, cu o răbdare tandră și fermă, comenzile și motorul. Accente de orgă cadențau drumul pe care-l trasa prin eter. După patru ani de mizerii, revolte și amărăciuni, era din nou stăpîn peste singurătăți. În siajul său, duhurile Palmyrei. Naivitatea din vremurile cînd le simțise suflul dispăruse. Îl înăspriseră duritatea existenței și o experiență mai aprofundată a oamenilor (a cărei amplitudine și amărăciune le cam exagera, dealtfel). Le purta însă urmele pe un obraz de pe care dispăruse prospețimea de floare a adolescenței, în sensibilitatea refulată, în voința manifestă de a reprima orice pusee de lirism. Putem însă cheltui cîtă energie poftim ca să ne înșelăm pe noi înșine, cînd anumite forțe lăuntrice găsesc condiții propice, ele devin invincibile. La majoritatea oamenilor, viciile și abdicările sînt cele care pîndesc acest moment, pitite în suflete fără vlagă. La Mermoz, dimpotrivă, ascunse erau pornirile cele mai nobile și mai dezinteresate. Și unde s-ar fi putut abandona el mai bine acestor stări decît pe scaunul lui de pilot, deasupra pustiului a cărui nostalgie îl urmărise cu o patetică tenacitate, singur, fără martori, eliberat în sfîrșit de acel alter-ego deformant pe care tot el și-l impusese ?

Candoarea copilăriei, darul de a crede și de a se minuna i-au rămas lui Mermoz pînă la moarte. În resurecția care-i venea dintr-un pămînt mort și dintr-un ocean pustiu, harurile acestea și-au avut partea lor. Vîrsta și suferințele îndurate le conferau însă acum alte accente, mai virile, mai solemne, poate mai triste, dar tocmai prin asta, mai sigure, mai bine protejate.

Din înălțimea Bréguet-ului 14, în timp ce în spatele său interpretul arab, înfofolit în pînzeturi albastre, fixa

asupra unui punct necunoscut o privire indescifrabilă, în timp, ce, paralel cu avionul său zbura un alt avion, pilotat de un camarad care, dacă s-ar fi cerut ar fi murit pentru el, și pentru care, fără șovăire ar fi fost la rîndu-i gata să-și dăruiască tînăra-i viață, Mermoz, contemplînd infernul strălucitor al lui Rio de Oro, simțea că dincolo de defecte și slăbiciuni, mai adevărată decît micimea omenească, mai reală decît bunurile de rînd, mai aproape de el decît toate pasiunile, fie chiar și o mare iubire, există o splendoare, singura pe măsura lui, singura apță să-l împlinească. Orice s-ar fi putut întîmpla, oricare i-ar fi fost dezgustul față de inevitabilele ticăloșii, oricît ar fi încercat să se amăgească — această splendoare va rămîne veșnic valabilă, necesară și accesibilă lui, și el va reveni veșnic în căutarea ei.

Iar cînd a aterizat la escalele de la Juby, Cisneros, Port-Etienne, cînd a luat contact cu aceste locuri blestemate, cînd a văzut cu cîtă dragoste umilă înconjoară mecanicii mașinile zburătoare și pe cei ce le conduc, cînd a avut revelația primejdiei și a virtuților pe care le reclamă camaraderia în deșert, a înțeles că este instrumentul unei misiuni eroice.

Pericolele de la sol și din văzduh, calitatea muncii sale și a celor care o făceau împreună cu el, învățămintele zilnice pe care le căpăta de la natură și de la tovarășii săi, totul s-a aliat ca să-l debaraseze pe Mermoz de constrîngerea morală pe care, aidoma unui jug, o tîra după sine de cînd revenise din Siria și care-i stăvilea elanul înnăscut. A fost dintr-o dată, purificat, eliberat, restituit geniului său. Iar dacă toate acestea le-a aflat abia mai tîrziu, e cu atît mai emoționant; pentru că a sfidat bunul simț, a depășit limitele îngăduite ale oboselii și ale riscului, a forțat nota oriunde și oricînd, socotindu-se omul cel mai

practic de pe tot pămîntul, blindat de experiența acumulată, vindecat pe vecie de orice lirism, de devotamente gratuite și de exaltări.

Această nouă stare de spirit i-a condiționat și modul de viață. Redescoperind, fie și inconștient, esențialul, Mermoz a încetat să mai plaseze subsidiarul pe primul plan. Preocuparea pentru bani, chiar dacă n-a dispărut cu desăvîrșire, a încetat să-l mai obsedeze. Unica spaimă pe care o cunoscuse în viață, pierise. A revenit la vechea-i stare de nepăsare, de libertate. Și nu mia de franci pe care o cîștiga în plus pe lună l-a eliberat, ci descătușarea sa interioară. În Spania. Mermoz cunoscuse, voluntar, ocna economiilor. La Casablanca și-a închiriat o cameră după gustul său, a cumpărat covoare, stofe. Un refugiu, ca și la Palmyra, populat de reverii și de cărți. Regăsindu-și ritmurile, cele fizice ca și cele spirituale, s-a apucat de călărie și de scrimă. N-a refuzat nici plăcerile senzuale pe care le oferea din belșug marele oraș marocan. Fete de bar, vînzătoare, femei măritate, cocote, a avut atîtea aventuri încît, ajutat și de aiureala sa proprie, le-a cam confundat între ele. Nu dorea nici un fel de legătură stabilă. Cînd proprietăreasa a început să-i arate o tandrețe excesivă, și-a luat divanul, covoarele și cărțile și s-a mutat într-altă parte. Îmbrățișa cu toată forța existența liberă, bogată și lesnicioasă care îngemăna în ea farmecele Palmyrei și desfătările din permisia după întoarcerea din Orient. În jurul său, camarazii se învîrtejeau în veselul și frățescul lor sabat într-un oraș fondat de cuceritori și care continua să păstreze urmele originii sale. Aveau, cu toții, foc în vine. Aprigi cînd era vorba de muncă, gata oricînd la distracții, ei ignorau prejudecățile și meschinăriile. Îi plăceau, îi facilitau cura.

Zi de zi, veritabila sa natură recucerea în Mermoz terenul pierdut. Implacabilul soare, bărbătească prietenie, plăcerile frivole, furtunile de nisip, escalele din deşert ucideau larvele. În pieptul larg şi purificat, dragostea pentru aviaţie îşi regăsea virtuţile primelor zile, caracterul său de copilărie înaripată, de rampă spre infinit.

Curînd, Mermoz avea să-i plătească tributul cuvenit, singurul care dă preţ şi sens pasiunilor şi fericirilor de această natură.

La 24 mai, cînd abia mijiseră zorii, Mermoz decola de la Casablanca în direcţia Juby. Ville, coechipierul său, i-a luat urma. Pînă la escala de la Agadir nu li s-a întîmplat nimic. Acolo s-a făcut plinul de benzină cu acea grabă febrilă pe care poşta aeriană o inculcase pînă şi personalului băştinaş. Dar nici aşa Mermoz n-a fost mulţumit. El, de obicei atît de blînd cu mecanicii şi indigenii, devenea nerăbdător, violent, aproape brutal. Fiecare secundă cîştigată, stoarsă din această grabă, i se părea cea mai preţioasă dintre victorii. La cîteva minute după aterizare, avîndu-l la bord pe interpretul Ataf, Mermoz părăsea terenul de la Agadir. Un vînt fierbinte sufla la nivelul solului, dezechilibrînd aparatele şi stînjenind zborul. Mermoz şi Ville au luat înălţime. În scurt timp, un nor de nisip a ascuns privirilor pămîntul şi marea. Navigaţia a continuat după busolă. Din cînd în cînd, pentru reperaj, se cufundau în pîcla făinoasă, descopereau marea, urcau din nou. În răstimpul acestor manevre, se îndepărtau unul de celălalt, se pierdeau din vedere, ca să evite orice risc de coliziune. După ce zburaseră îndeajuns ca să ajungă în apropiere de Juby, Mermoz a plonjat iarăşi în stratul opac. L-a străpuns la mică distanţă de sol ca să-şi dea seama că derivase către interiorul Saharei. A virat spre vest, în direcţia Oceanului. Ville îi repetase manevrele, dar din pricina

densităţi nisipului din aer, nu se putuse ţine după el. Rămas de unul singur, Mermoz a atins coasta. Era încredinţat că, urmînd-o într-un sens şi în altul, va sfîrşi prin a da de Juby. Brusc, din pricina unei avarii la distribuţie, motorul a refuzat să mai funcţioneze. Mermoz s-a văzut nevoit să aterizeze.

În primele momente, Mermoz s-a agitat făcînd gesturile cele mai vizibile, cele mai ample pe care s-a priceput să le facă. Auzea avionul lui Ville descriind cercuri prin pîclă. Coechipierul său îl căuta cu îndărătnicie, cu neliniște, cu furie. Dar ochiul omenesc nu putea străbate mai mult de treizeci de metri prin învolburările de nisip şi ceaţă care-l învăluiau pe Mermoz şi pe interpretul său. Ville a trebuit să renunţe. Rezerva sa de carburant fiind pe sfîrşite, a pornit în căutarea escalei. Zgomotul motorului a descrescut, s-a stins, luînd cu sine şansele de salvare.

Ataf s-a pus pe tremurat. Mermoz l-a potolit cu o palmă amicală pe umăr ; îşi amintea de munţii Palmyrei şi cum, datorită rezistenţei şi energiei sale, învinsese deşertul.

Din punctul de vedere al alimentelor şi-al băuturii, situaţia de aici, din Rio de Oro, era mai bună decît cea din Siria. Mermoz dispunea de o canistră cu apă, de sardele conservate, roşii, pîine. Avea însă împotriva lui o cumplită necunoscută : nu ştia în ce direcţie trebuie să pornească. Se afla dincolo sau dincoace de Juby ? Aterizase înainte de a ajunge la fortul spaniol ori îl depăşise ? Pe scurt, trebuia s-o pornească spre nord sau spre sud ? Ca element de decizie nu avea la îndemînă decît instinctul şi norocul.

Pentru determinarea locului unde se afla, busola nu-i slujea la nimic. Nici timpul scurs de la plecarea din Agadir. După atîtea ceasuri de zbor n-avea cum să calculeze, cu o aproximaţie de cîţiva zeci de kilometri, cu cît îl frînase,

sau cu cît îl împinsese vîntul. Mermoz și Ataf scrutară avizi împrejurimile, încercînd să recunoască o cută de teren, o curbă, o falie. Aveau amîndoi o memorie vizuală și un simț al terenului foarte dezvoltate ; Ataf, prin obișnuința deșertului, Mermoz datorită pilotajului. Dar dunele se succedau la nesfîrșit, una aidoma celeilalte, iar țărmul se topea, vag, printre cețuri.

— Mîine o să vedem mai clar cum stau lucrurile, a spus Mermoz.

Într-adevăr, ziua era pe sfîrșite. Mermoz a destupat canistra cu apă și și-a încleștat fălcile. Nu era umplută nici pe jumătate ; în locul celor zece litri pe care ar fi trebuit să-i conțină, înăuntru nu erau decît patru.

— O să audă ei cîte ceva de la mine la întoarcere, și-a făgăduit el.

I-a dat tîlmaciului cîteva înghițituri, a fost și mai parcimonios cu sine și pentru că frigul nocturn începuse să se facă simțit, s-a instalat în lada poștală din fuselaj și a adormit ca un prunc.

A doua zi s-a sculat o dată cu zorile. Pleoapele îi erau lipite de nisip. Vîntul își sporise violența. Deșertul învîrtejea pulberi dense. Mermoz și-a spus că n-are nici o șansă să fie zărit de avioanele care — de lucrul acesta nu se îndoia — vor pleca să-l caute. I-a făcut semn lui Ataf să ia ceva provizii, a notat în carnetul de zbor : „Ne îndreptăm către sud", și-a săltat în cîrcă bidonul cu apă și s-a înfundat între dune. Își interzisese să se atingă de apă înainte de cîteva ore, dar nu pusese la socoteală pulberea lipicioasă și fierbinte care-i pătrundea în gîtlej la fiecare respirație. Curînd n-a mai putut rezista, a dus canistra la gură, a băut, a trecut-o interpretului. Cu cît înaintau, cu atît sporea arșița, iar vîntul purtător de nisip le înteța setea. Pînă la amiază nu s-au oprit din mers, dar bidonul

a devenit mai ușor. Atunci au făcut primul popas și în același moment speranța le-a dat aripi. Au deslușit, la cinci sute de metri de țărm, contururile confuze ale unei nave care naviga spre nord. Au strigat și au gesticulat în disperare, dar vasul s-a topit în ceturi.

Au desfăcut două cutii de sardele și au mîncat tot atîta nisip cît și pește. Înainte de a relua marșul, au trebuit să mai bea o dată. După un ceas, peisajul s-a modificat ușor. Dunele au devenit mai dese și mai nisipoase. Mermoz și cu Ataf s-au consultat din ochi. Nu li se părea c-ar fi fost terenul pe care se obișnuiseră să-l zărească la nord de Juby. Greșiseră, deci, luînd-o înspre sud. Mermoz a făcut la stînga-împrejur, accelerînd ritmul. La căderea nopții, după ce parcurseseră inutil șaizeci de kilometri, se găseau din nou lîngă avion. Bidonul suna a gol.

Mermoz a mîncat și a adormit, la fel ca-n ajun, în lada poștală. Somnul i-a fost legănat de vuietul mării și de cel al vîrtului. L-a trezit setea. Nu mai băuse de douăsprezece ore. Nisipul i se adunase în sprîncene, strivindu-i arcadele. Cu ajutorul unei rîngi improvizate și al unei pietre a izbutit să desfacă bușonul radiatorului și să scurgă un pic de apă în canistră. O apă amestecată cu acid și rugină, avînd un gust aproape insuportabil și care parcă-ți sfîșia măruntaiele. Dar nisipul arzător și lipicios era și mai dureros. Mermoz a băut din acest soi de otravă. Hotărîse să meargă spre nord pînă la limita puterilor. I-a spus, în gînd, adio Bréguet-ului și, profitînd de reflux, a pornit-o spre țărm. Ataf îl urma.

Vecinătatea mării nu domolise nici arșița, nici ravagiile pe care simunul le provoca în organismul lor. Înghițeau întruna apa aceea otrăvită. Către mijlocul zilei, durerile care-l chinuiau, l-au făcut pe Mermoz să înțeleagă că, dacă nu-i întîlnește pe mauri, e pierdut. Atunci, în loc să

se mai ascundă pe după dune cum făcuse pînă atunci, a ieşit la creastă. Cînd a văzut, venind spre el forme albastre ce-şi îmboldeau cămilele, a respirat uşurat. Prefera să piară sub loviturile lor decît să se usuce de sete şi suferinţă. Năucit de pumni, a fost dezbrăcat, legat fedeleş şi azvîrlit pe samarul unei cămile. Apoi, răpitorii s-au înfundat în deşert. Zile şi nopţi a străbătut aşa pustiul, zgîlţîit ca un balot, hrănit cu te miri ce, bînd din cînd în cînd, cîteva înghiţituri de apă din puţuri, devorat de păduchi. Gura, urechile, nările, erau pline de nisip. Pierduse sensul direcţiei, noţiunea realităţii. În timpul popasurilor era camuflat sub un cort, sau legat de ţăruşul la care se prindeau cămilele. Rezista doar datorită somnului său, adînc şi total.

Nu ştia nimic de soarta ce-l aştepta. Făcea obiectul unor reuniuni, se duceau tot soiul de pertractări, din care nu înţelegea, firește, o iotă. Avea uneori impresia că nomazii o iau din loc ca să scape de un alt trib care vinea la prizonierul lor... Într-o dimineaţă a zărit, zburînd la joasă altitudine şi îndreptîndu-se către nord, cele două avioane ale poştei aeriene. Nu le-a putut urmări cu privirea decît o clipă. Paznicii săi l-au alungat cu pumnii îndărăt în cort.

A doua zi, în zori, fără ca nimic să-l fi pregătit pentru aşa ceva, s-a pomenit în faţa fortului de la Juby. Compania Latécoère îl răscumpărase contra sumei de douăsprezece mii de pesetas.

În luna care a urmat captivităţii sale, n-a fost zi ca Mermoz să nu fi suferit cumplit. Apa din radiator, amestecată cu acid, îi provoca dureri intestinale atroce şi hemoragii interne. Dar ideea că şi-ar putea întrerupe munca nu i-a trecut niciodată prin minte şi n-a cerut, măcar odată, să fie înlocuit. Cînd îi venea rîndul, survola senin dunele şi ţăr-

mul unde simţise cum i se sleiesc puterile. Puţin îi păsa de mauri. La trei săptămîni de la eliberarea sa a avut o nouă pană şi a trebuit să aterizeze în deşert. A fost reperat de o bandă de nomazi care au pornit spre el în trapul cămilelor. În ziua aceea însă timpul era frumos. Coechipierul său nu-l scăpase din ochi. A aterizat imediat. Cei doi piloţi au apucat să transbordeze poşta şi să decoleze fără probleme.

După asemenea aventuri, după asemenea bucurii, ce mai contau eforturile ! Existenţa se scurgea aidoma unui fluviu amplu, desferecat de primăvară, plin de zăpoare, de cascade, de spumă. Văzduhul era mai înmiresmat, femeile din Casablanca mai frumoase. Memoria prefăcea primejdiile biruite în viziuni preţioase, în poezie. Bărbaţii albaştri, mişcătoarele corturi, trupul adormit biciuit de simun, marşurile nocturne păreau tot atîtea vise în afara realităţii, în afara timpului. Mermoz începe să acumuleze adevăratele sale comori.

„Asta-i porţia mea suplimentară de viaţă !“ exulta el.

Şi şi-a cumpărat o maşină. Prima lui maşină.

Era o decapotabilă roşie, marca Amilcar. Putea oare aspira un băiat care iubea riscul şi vîntul vitezei, care avea în buricele degetelor simţul drăcoveniilor mecanice, putea el aspira la o jucărie mai minunată ? Mermoz a făcut o adevărată pasiune pentru maşinuţa sa roşie şi a pilotat-o ca şi cum ar fi fost avion, fără să ţină seama de contingenţele terestre.

Felul acesta de a conduce nu l-a părăsit niciodată. Prietenii pe care Mermoz i-a luat cu el în aer cunosc senzaţia de absolută siguranţă pe care o încercau avîndu-l pe el la comenzi ; dar toţi cei pe care i-a aşezat alături într-o maşină nu vor uita nicicînd stopurile cardiace pe care le-au

provocat virajele sale demente şi barbarele acceleraţii sau frînări.

Drumurile marocane erau drepte şi netede. De-a lungul lor, cu pletele-n vînt, cu cîte o frumuseţe ce se îndesa în el, moartă de frică şi dragoste, Mermoz gonea, cu acceleratorul la podea, în decapotabila sa stacojie... Pieptul i se dilata. Ziua de mîine nu mai exista pentru el. Făcea, desigur, cea mai splendidă dintre meserii. Preţul ei era însăşi viaţa. Mermoz se recucerise.

Rîndul la concediul de odihnă ce i se cuvenea i-a venit la jumătatea lui iunie. A luat avionul companiei pînă la Toulouse, iar de acolo trenul pînă la Lille, unde maică-sa continua să dirijeze pavilionul ei de tuberculoşi pentru un salariu lunar de două sute cincizeci de franci. Cu toate că în scrisorile sale Mermoz se străduise să diminueze riscurile fiecărui zbor, doamna Mermoz le ştia, după cum ştia şi de captivitatea la tuaregi pe care Jean nu i-o putuse ascunde. Mama sa îl aştepta cu aceeaşi nerăbdare plină de nelinişti cu care-l aşteptase la întoarcereaa din Siria. Şi, la fel ca şi atunci, cînd l-a revăzut, l-a revăzut bolnav. De data aceasta, pericolul era mult mai mare. Încă de la aterizarea la Toulouse Mermoz simţise un vîjîit în urechi şi o durere atroce la rădăcina nasului. Cînd a ajuns la Lille ardea de febră. La început n-a vrut să acorde nici o importanţă acestor suferinţe, dar n-a trecut mult şi impresia era că cineva îi despică fruntea cu lovituri de secure. Un specialist, prieten de-al doamnei Mermoz, a diagnosticat o sinuzită virulentă şi o dublă otită. Trebuia operat de urgenţă. Timpanele şi canalele nazale s-au dovedit pline de nisip. Erau urmele simunului şi ale zilelor petrecute pe samarul cămiliei, cu faţa neacoperită.

Mermoz s-a aflat la un pas de moarte. Nisipul rosese fragilii pereţi despărţitori şi provocase o puternică in-

fecție. Exista riscul unui abces cerebral. Datorită îngrijirii medicilor, care nutreau pentru infirmiera lor o admirație profundă și care s-au ocupat de Jean ca de propriul lor fiu, datorită veghei necurmate a doamnei Mermoz, primejdia cea mare a fost îndepărtată. Dar nu și cea care amenința auzul. Mermoz risca să rămînă surd.

În ciuda tuturor eforturilor făcute ca să i se ascundă această eventualitate, el a intuit diagnosticul. Febra a transformat îngrijorarea în obsesie.

— O să fiu respins la vizita medicală curentă, îi spunea el, noapte de noapte, maicăi-si. N-o să-mi permită să mai zbor.

Și se oprea, continuîndu-și gîndurile în tăcere. Duși în fundul orbitelor, ochii îi ardeau de această idee fixă. Într-o seară a adăugat, uitînd că nu-i singur :

— N-o să rezist... n-o să rezit... O să-mi iau avionul, îi dau gaze, și direct cu el în pămînt.

Ca să nu piardă spațiul magnetic, efluviile vîntului, cursa cu norii, cîntul motorului, Mermoz s-a îngrijit mai abitir ca cel mai meticulos dintre sedentari. Vindecarea a fost laborioasă, înceată. I-a acceptat durata. A urmat, scrupulos, cura. Inhalații, puncții, doctorii, s-a supus la toate. Uneori, organica sa nerăbdare îl făcea să bombăne, să se-nfurie. Atunci, își amintea de vizita medicală ce avea să decidă care îi va fi viața și se potolea.

În octombrie, cînd a ajuns la Toulouse ca să ia avionul care urma să-l ducă în Maroc, un medic a descoperit urme de supurație în sinusuri. Alt tratament înaintea plecării. A doua zi după sosirea la Casablanca, a transportat poșta la Juby. În pofida celor două zile petrecute în carlingă, n-a resimțit nici urmă de oboseală. Dar n-a fost pe deplin liniștit decît după vizita medicală. A trecut-o la înapoierea din deșert. A fost găsit în perfectă formă. Nici urmă de maladie. Zborul îl vindecase.

Temerile lui Mermoz s-au prefăcut într-o năbădăioasă bucurie. La dracu' cu grijile, cu instrumentele chirurgicale, cu doctorii !

„Gata m-am săturat ! Ce fericire să fii sănătos ! Să simți cum te frige soarele marocan, să respiri aerul minunat al hangarelor, mirosurile benzinei și ale uleiurilor, să faci orgii de kilometri pe bătrînele noastre hîrburi !"

Acest suflu violent care a dilatat pieptul lui Mermoz a fost cel mai bun leac. Și-a regăsit poftele de gămân. Le-a copleșit pe iubitele sale cu o neostenită frenezie. A strîns mîinile camarazilor cu un sentiment de fraternitate întinerit, patetic. Îi deveniseră, de cînd fusese cît pe-aci să nu le mai poată urma cursa, și mai dragi. Iar ei, ei care știuseră că existase riscul să piardă acest tovarăș, i-au sărbătorit fastuos întoarcerea.

Dar, în mijlocul strigătelor de bucurie, al glumelor în care se amesteca argoul parizian, tuluzan, cel al porturilor marocane și jargonul aviației, printre rîsete, dansuri, plesnituri zdravene peste umăr, ciocnet de pahare, într-un cuvînt, în toată această explozie de veselie care ar fi marcat întoarcerea oricărui camarad de zbor, se strecura un accent deosebit, aproape subconștient, greu de analizat, și care se adresa numai și numai lui Mermoz.

El se datora faptului că pentru piloții liniei Casablanca-Dakar, Mermoz, continuînd să rămînă unul de-ai lor, părea, totuși, o ființă diferită. Nu chiar superioară, dar alta, excepțională. Vorbeau aceeași limbă. Aveau, în general, față de evenimentele meseriei și cele ale vieții, cam aceleași reacții. Originea tuturor era modestă. De cînd părăsise Avenue du Maine. Mermoz dusese, la fel ca ei, existența terenurilor de zbor, a popotelor, a camerelor cu chirie, a localurilor de noapte. Era, ca și ei, dezbărat de orice, simplificat la extrem. Și totuși, el aducea la reuniunile lor — așa cum a făcut-o pretutindeni și mereu — ceva

cu neputință de definit, ceva prețios, ceva la care, fără s-o știe, erau cu toții sensibili.

Odată cu Mermoz, printre ei pătrundea visul și puritatea.

De ce ținea, așadar, această întîietate neformulată, dar care se contura treptat, treptat, într-o echipă magnifică? Mermoz nu era cel mai vechi pilot al Liniei. Reine degaja mai multă veselie, mai mult antren și se bucura de o mai mare popularitate decît el. Lécrivain era deopotrivă, dacă nu și mai extatic, mai pasionat. Rezistența fizică a lui Guillaumet se apropia de cea a lui Mermoz. În materie de aventuri, Rozès le cumulase pe cele mai dramatice. Ca măiestrie în pilotaj, simț și știință a zborului, curaj, erau egali cu toții. Ce mai, nimic tangibil, cifrabil nu-l distingea pe Mermoz și nu explica afecțiunea specială și acea obscură considerație cu care camarazii începuseră să-l înconjoare.

Elementele acestei suveranități născînde depășeau domeniul meseriei. Evident, ea n-ar fi fost de conceput fără probleme de bravură, tenacitate, îndemînare, camaraderie pe care le produsese Mermoz ca pilot. Dar acestea erau calități indispensabile pentru ca cineva să fie acceptat de Companie. Ca să depășești planul egalității avînd drept tovarăși oameni îndrăzneți, mîndri și susceptibili, era nevoie să aduni în tine ceea ce numai Mermoz izbutise să adune : mijloacele acțiunii, puterea meditativă, gustul infinitului. Toate într-o incomparabilă strălucire fizică. Și în cea mai strictă simplitate.

I-am întrebat pe Guillaumet și pe Reine, aproape singurii supraviețuitori activi ai acelor vremuri eroice :

— Cum era pe-atunci Mermoz ?

— Nu știu cum să-ți explic treaba asta, a răspuns, placid, Guillaumet. Îl simțeam întotdeauna deasupra noastră.

— Ce să-ți zic, i-a dat drumul cu volubilitate Reine. Făcea la fel ce făceau și băieții, dar era totuși altfel. Bine-nțeles, îi plăcea să se dea peste cap. Și-i plăceau, bine-nțeles, și gagicele, era, pricepi, din beton armat. Nu-i era frică de nici o aiureală. Într-o zi a ras un biciclist cu Amilcarul meu — aveam unul la fel cu al lui — ei bine, măgarul m-a lăsat să plătesc eu polița de asigurare și a și rîs de mine o săptămînă încheiată. Da' uite, nu știu cum să zic, era totuși mai bun ca noi toți. Se încuia la el în casă. Gîndea. Se prăpădea după versuri. Era *serios*, ce mai!

Într-adevăr, exista la Mermoz, dincolo de rîsete, farse, amoruri, nebunii, încăierări, o densitate spirituală permanent manifestă. Ea venea de departe, din Avenue du Maine, din Mainbressy, din adolescența sa studioasă, din copilăria fără joacă. Ea îl urma ba sub forma gravității, ba sub aceea a melancoliei, ba devenind exaltare. Ea făcuse ca pentru el aviația să fie un simplu instrument, un semn. În timp ce pentru alții, era o finalitate în sine care-i satisfăcea, ca atare, pe deplin, el, Mermoz, o iubea ca mijloc unic de grandoare și evadare. Fără s-o știe, camarazii admirau la el personificarea ideală a actelor și sacrificiilor lor. Vedeau, strălucind pe fruntea lui, propria lor poezie.

Nu cred că s-au gîndit la talia și umerii lui atunci cînd, cu tandrețe, l-au supranumit *Cel Mare*.

În acea perioadă, și-a petrecut majoritatea timpului la Juby.

Acest fort spaniol, edificat pe promontoriul care-i dăduse și numele se găsea cam la jumătatea distanței între Casablanca și Dakar. Servea drept releu pentru avioanele care se duceau sau veneau. Aici se opreau piloții ce navigau în ambele sensuri ca să transmită camaradului ce urma să continue cursa sacii poștali. Rămîneau, cu rîndul, la Juby fie ca să asigure ștafeta curentă, fie ca să-i înlocuiască pe cei bolnavi, răniți sau dispăruți. Durata șederii lor

aici depindea de concedii, absenţe, starea aparatelor. Jocul acestor diverse elemente a făcut ca, în toamna anului 1926, Mermoz să rămînă cîteva săptămîni la Juby.

Cunosc destul de bine această escală. În 1929 am fost adus aici de Emile Lécrivain, în cursa premergătoare celei în care a pierit. Lécrivain pe care Mermoz îl iubea atît de mult, şi care, la rîndu-i, ţinea aşa de mult la Mermoz...

Am stat la Juby douăzeci şi patru de ore. Era arhi-suficient ca să-ţi dai seama de cumplita dezolare a locului. Pe coasta golaşă, un fort prăpădit de un alb murdar. Nici o colibă de jur împrejur, nici o cocioabă, nici un copac, nici un fir de iarbă. Spre soare-apune, Oceanul. Spre soare-răsare, miazănoapte, spre miazăzi, deşertul. N-am văzut nicicînd celulă omenească redusă la un spaţiu atît de mic. Nicicînd ca la Juby n-am avut senzaţia asediului, a sufocării. La piciorul zidurilor sale livide începea Rio de Oro.

O reţea de sîrmă ghimpată proteja fortul pe o rază de doi kilometri. În timpul zilei ea demarca limitele siguranţei. Noaptea, această siguranţă se oprea chiar la incinta fortului. Înăuntru vieţuiau oameni, aleşi ai tristeţii şi-ai abandonului. Juby slujea drept penitenciar militar al armatei spaniole. Ostaşii care-i păzeau pe întemniţaţi se deosebeau prea puţin de prizonieri. Cu uniformele zdrenţuite, cu espadrilele ferfeniţă, cu chipurile supte, nespălaţi şi neraşi cu săptămînile, ei se descompuneau treptat în tîndăvia şi tăcerea din jur. Nici măcar ofiţerii nu izbuteau să ţină piept acţiunii solitudinii, a nisipurilor, a soarelui. Păreau nişte umbre taciturne. Am rămas preţ de un ceas într-o cazemată transformată în popotă, în care timp am ascultat doar zornăitul unor zaruri. Era unicul sunet pe care-l scotea o reuniune de fantome. N-a răsunat un glas. Feţele erau lipsite de orice expresie. Fortul Juby era cufundat într-o somnolenţă deprimantă, sinistră.

În acest domeniu al sordidului și-al disperării, în care apa se aducea cu vaporul, o dată pe lună, din insulele Canare, în care temniceri și ocnași se înfrățeau într-o sleire timpă, Mermoz a cunoscut ceasuri care au contat printre cele mai importante din viață.

Locuia în baraca de tablă ondulată pe care Compania Latécoère o construise lîngă zidul de vest al fortului, cu fața la ocean. Amenajarea ei era dintre cele mai primitive : două camere cu mai multe paturi de campanie, lavoare din fier, o sală comună mobilată cu o masă lungă și cîteva scaune desperecheate, într-un cuvînt, un dormitor și o popotă rudimentare.

Baraca era locuită în mod permanent de un șef de aeroport și de mecanici. Cel mai vechi dintre ei se numea Toto. Era un tuluzan trecut de prima tinerețe, mic, gras, buhăit de băutură, cu buzele crăpate din pricina nisipului, cu ochii mijiți, isteți, strălucitori. Asediați de dune, condamnați pe doi ani la singurătate, acești oameni îngrijeau cu pasiune bătrînele aparate și, în ciuda stării lor de abandon, în ciuda uleiului care le mînjea veșnic fețele, în pofida patimilor ce-i stăpîneau, aveau o demnitate și o mîndrie cu totul aparte. Evenimentul capital al săptămînii era pentru ei sosirea poștei. Ea măsura ritmul existenței lor. Ea îi lega de restul lumii. Îi smulgea din ocna lor. Uneori, avionul aducea și pentru ei scrisori, întotdeauna însă hrană și vin. Dar, mai ales, le aducea glasurile camarazilor, veselia lor, furiile, poveștile, cronica acestei Linii de care cel mai umil dintre ei se simțea tot atît de legat ca oricare din șefi.

Mecanicii de la Juby îi tutuiau, amical, pe toți piloții. Unii însă aveau preferații lor. Cum era Lécrivain. Cum era Reine. Și cum era Mermoz.

Acestuia din urmă îi erau recunoscători pentru forța lui, pentru frumusețea lui, pentru blîndețea lui. Cînd Mermoz sărea din carlingă, strigoii din Juby dispăreau prin

cotloane. Își îndrepta umerii, slobozea din strînsoarea căștii pletele-i lungi, își desfăcea brațele, adresa camarazilor un surîs luminos. Careva îi înșfăca geamantanașul și-l ducea în odaia piloților. El redacta raportul și o ștergea imediat pe plajă. Aici își petrecea toate diminețile. Gol în bătaia teribilă a soarelui, își exersa mușchii. După cîteva zile părea turnat în bronz. Părul, mai deschis decît pielea, flutura în jurul unui chip radios. Către ceasurile prînzului se ocupa de bucătărie. Veghea cu mare grijă la prepararea felurilor, avînd într-o mînă o carte de bucate adusă de el de la Casablanca, iar în cealaltă revolverul cu care dirija doi mauri îndoielnici. Pofta sa de mîncare fiind cea care era, camarazii, cînd îl știau la Juby, dublau aprovizionarea.

Uneori, după prînz, încerca avioanele. Atunci, o lua razna deasupra deșertului, scăpat de grijile serviciului, liber să cutreiere spațiul după cum avea chef, să viseze, să descopere. I s-a întîmplat să ia cu sine șeici ai unor triburi nomade ce campau dincolo de sîrma ghimpată a fortului. Cu ei, bea apoi ceai de mentă, sub corturile vaste și goale.

Cînd n-avea de lucru, chiar dacă noaptea dormise douăsprezece ore neîntors, își făcea, regulat, siesta. Uneori, un botic delicat împingea ușa odăii sale. Gazela sa domesticită venea să-l vadă și pleca dezamăgită. Avea și o maimuțică, botezată Lola, călătorea pe umărul lui și dormea, alături, în pat.

Apusurile erau scurte. Întunericul își așternea zăbranicul peste ocean și desert. Porțile cele grele ale fortului se închideau pînă la ivirea zorilor. La intervale regulate se auzeau strigătele, neliniștite și lugubre, ale santinelelor. În afara acestor strigăte ce alternau, atotstăpînitor era doar zgomotul valurilor izbindu-se de țărm. Pînă la primele focuri omenești erau sute de kilometri. În odaia piloților, separat numai prin cîteva scînduri de noapte și de

nisipuri, de tainele și vraja lor, Mermoz urmărea meandrele reveriilor sale.

Își amintea de Palmyra și surîdea ca celui mai frumos vis al său. Se gîndea la spitalul din Lille, la maică-sa. Închidea ochii ca s-o vadă mai bine. Cu poșta următoare va primi o scrisoare și bani. Bani pe care iarăși îi va împărți celor din jur. Îi cerea să-i cheltuiască numai pentru plăcerile ei. Mama... Cît de egoist era în ceea ce-o privește. Ea nu trăia decît pentru el, prin el, în timp ce dînsul proiecta de pe acum să plece și mai departe, să sporească distanța care-i separa. Voia să înfrunte noi riscuri. În cîteva luni avea să se deschidă linia Americii de Sud. Ceruse, printre primii, detașarea. „Sărmană măicuță", se gîndea Mermoz, dar în același timp vedea pădurile virgine, pampasurile, Cordilierii.

Un răgaz între gînduri. Nisipurile se umpleau de rumorile Oceanului. Ciulea urechea la glasurile lui.

Să învingi Atlanticul... Fostul său comandant din Siria, colonelul Denain, făcuse să mijească prin fața ochilor speranța unei traversări aeriene... Atlanticul... Nimeni pînă acum nu legase, în ambele sensuri, vechiul continent de cel nou. El o va face... El va reuși... Uitase de mamă, uitase totul pe lume.

Hărmălaia din odaia vecină îl readucea la prezent. Mecanicii trăgeau la măsea discutînd între ei. Un rîs mut agita buzele lui Mermoz auzindu-i ce spun. Acordul dintre el și ei era perfect. Îndrăgea îndemînarea lor, devotamentul față de muncă, faptul că, înfundați în nisipurile de la Juby, unsuroși ca o cîrpă de șters motoare, nu se socoteau inferiori nimănui. Simțul său pentru valorile autentice avea ce învăța de la ei. Știa mai mult decît bine că, în cazărmi și în marile orașe, există puzderie de galonați, de decorați, de importanți care ca valoare omenească, ca vir-

tute adevărată, n-ajungea nici la degetul cel mic al lui Toto sau al camarazilor săi.

Își amintea de Thionville, de caldarîmurile Parisului. Acum, această mizerie nu-l mai înspăimînta. Ea îl învățase atîtea lucruri. Fusese rodnică tocmai pentru că o putuse domina.

Azilurile de noapte... sărăcimea...

Eterul și reveriile lui...

Oceanul se sparge de țărm. Santinelele se strigă între ele. Noaptea nisipurilor vibrează peste Rio de Oro. Încă un vis...

Într-una din nopțile de la Juby, Mermoz a scris un poem. L-am descoperit printre hîrtiile sale la Rocquigny, un sătuc din Ardeni. Iată-l :

COȘMARUL ETERULUI

O noapte caldă de vară... fără suflu de briză... / Tăcere grea de spaime... și voluptate... / Stranii luciri de stele... o boltă împroșcată / Cu verzi palori... o lună-ntîrziată, indecisă... / Odaia... imensă... bulboană de umbră... / Patul scund... mundat de-o lumină spectrală... / Pe perina albă... o pată de negreală... / Cap brun de femeie... fața confuză... astrală... / Deplinul calm al celui din urmă minut... / Cumplită apăsare de lespede mortuară... Bătaie-năbușită și surdă de arteră... / O nemișcare de superbă cioplitură... / Ascult șoapta vocii cristaline : / Iubitule, murmură ea tandru la ureche... / De ce mă socoți mereu asemeni altor multe ? Atîtea femei au avut parte... de-această noapte opalină... / Zămislită din dorința ta... din mîngîierile lor... / Ce-mi pasă mie de toate aceste lascive bețiii... / Fără această inimă pe care nici o mînă... / Nu ți-a mîngîiat-o, palpitînd, în piept...“ ? /

. . . . . .

Aplecată, ascultă ritmul inimii mele... / În pumn, un stilet cu lamă de cristal... / În ochi un reflex de sălbatice dorinţi... / Iar eu, zăcînd strivit de oroare... / Din inima-mi smulsă... sfîşiere mortală... / O plăsmuire dispare... ce rînjet sinistru ! / E sufletul meu ce-şi jeluie deruta... / Şi viaţa mi se scurge, pic cu pic... /

. . . . . .

Balang de clopote venit din depărtare... / O muzică seninã... / Ora... / Moare...

Sub acoperişul aceleiaşi barăci mai era un pilot care scria. Avea înfăţişare cu totul aparte. Era îmbrăcat cu o *gandura* * lucioasă de atîta purtare. O barbă hirsută încadra o faţă rotundă, cu nasul cîrn, fruntea bombată şi ochi de pasăre de noapte... Tocmai fusese numit comandantul aeroportului de la Juby. A stat aici optsprezece luni neîntrerupte. Se numea Antoine de Saint-Exupéry.

Cînd am zburat de la Casablanca la Dakar, Saint-Exupéry se afla în concediu. Lăsase însă o urmă adîncă în memoria camarazilor săi care îi spuneau „Saint-Ex". Cei mai temerari dintre ei erau uluiţi de îndrăzneala cu care condusese depanări extrem de periculoase. Cei mai calmi, mai răbdători, se minunau cît de bine se adaptase el la viaţa pietrificată de la Juby. Pînă la urmă ajunsese să nu se deosebească aproape de loc de localnici. Le învăţase limba. Stătea cu ei la interminabile taclale. Le deprinsese felul de a fi, placiditatea, încetineala. S-ar fi putut crede că această odraslă a unei mari familii franceze se născuse sub un cort de nomazi.

Din cînd în cînd, îşi sălta poalele *ganduralei,* se suia într-un avion şi ateriza, departe în deşert, pe un bloc negru şi neted despre care credea că e un aerolit. Adesea, se încuia la el în cameră şi înnegrea cu un scris deosebit de

* Veşmînt amplu şi lung, ca un halat, purtat de triburile din deşert. I se mai spune şi *djelaba.* (N.T.).

frumos pagini care nu reprezentau rapoarte. Cea mai mare parte erau apoi rupte. Piloții îl socoteau ușor țicnit.

Mermoz s-a simțit atras de acest nou camarad. Îl seducea puternica sa originalitate. S-au legat unul de altul pe un plan ce nu ținea de meseria comună. În Mermoz, Saint-Exupéry a recunoscut o ființă excepțională prin seva, căldura vitală, sensibilitatea pe care le degaja. Vorbea cu el cum nu vorbea cu nimeni. Cultura sa, spiritul său ascuțit, preocupările sale abstracte, uluitoarea mașină de gîndit cuprinsă sub fruntea bombată au produs asupra lui Mermoz o impresie decisivă : Mermoz admirase întotdeauna, cu o fervoare de copil înmărmurit, inteligența, cunoștințele, talentul. În aceste bunuri abstracte, Saint-Exupéry era prodigios de bogat. Raporturile care s-au stabilit între cei doi tineri purtau amprenta unei stime reciproce, destul de neobișnuite în mediul lor. S-au tutuit abia după zece ani. Aici, la Juby. Saint-Exupéry i-a împărtășit lui Mermoz taina ocupațiilor sale nocturne : scria o carte ce urma să aibă ca titlu : *Curier de Miazăzi*.

Într-o seară i-a citit cîteva pasaje. Îi văd, îi aud. Timid, bărbos, înfășurat în *gandura*, Saint-Exupéry se instalează pe patul lui Mermoz. Cu vocea sa surdă, ușor poticnită, dar care, treptat, treptat devine patetică, incantatorie, el își citește romanul de debut. Mermoz, timid și el, dar superb, cu chipul său de bronz aureolat de pletele arămii, ascultă reținîndu-și respirația. Afară, vîntul nopții răscolește nisipurile lui Rio de Oro. Atlanticul îngînă wagneriana-i melopee. În baraca cufundată în tăcere, cel care, la vremea lui, va fi cel mai mare poet al aripilor făurite de om, destăinuie primul său mesaj celui care va fi cel mai frumos cavaler al cerului.

La Juby, Mermoz acumula bogățiile meditației. La Casablanca, pe cele ale sentimentelor. Le găsea nu prin femei.

era încă în perioada — ferice pentru el — a legăturilor efemere, lesnicioase, cînd lua totul fără să dea aproape nimic în schimb. Frecventarea camarazilor alimenta incomparabil mai bine nevoia lui de a iubi. Încerca, pentru unii dintre ei — Reine, Guillaumet, Lécrivain, Ville — o tandreţe ce-şi avea în el ramificaţii ample. Aparţineau tribului său, clanului său. De cîte ori se întîlneau, se stabilea între ei un schimb instantaneu de reflexe, de rezonanţe, un acord, un echilibru care le sporeau posibilităţile de trăire. În tovărăşia lor, Mermoz se simţea sprijinit, multiplicat. Nu se încumeta să le acorde însă, prea repede, un statut care pentru el însemna enorm : acela de prieten. Îl împiedicau cinstea şi rezerva sa naturală.

Cu toate acestea, prietenia reprezenta pentru Mermoz o necesitate vitală. Fără ea, chiar copleşit de muncă, chiar în culmea succesului, avea în inimă ceea ce el denumea „goluri de aer".

Aşa stînd lucrurile, se poate imagina cu ce faţă radioasă l-a întîmpinat pe Etienne cînd acesta a debarcat la Casablanca pentru a sluji Linia ! Etienne cel de la Palmyra ! În bucuria sa, Mermoz nu mai ţinea seama aproape deloc de faptul că Daurat acordase lui Etienne postul solicitat numai la insistenţele sale şi numai pe garanţia sa şi considera venirea prietenului ca o favoare a destinului. Cu ce inimă l-a prezentat el camarazilor, l-a purtat prin restaurante şi localuri de noapte ! Şi, mai ales, cu cîtă solicitudine, cu cîtă minuţiozitate i-a explicat itinerarul aerian, zonele periculoase, manevrele de siguranţă, obiceiurile nomazilor ! Voia să transmită, dintr-o suflare, prietenului întreaga sa experienţă, întreaga sa intuiţie. Iar acesta, chip imobil, frunte îndărătnică, primea transfuzia de cunoştinţe. Numai intensitatea privirii îi trăda fericirea.

Au închiriat împreună un apartament, acolo luau şi mesele. Iubitele lui Mermoz nu l-au mai văzut.

Una din primele mișcări ale celor doi prieteni a fost aceea de a-l regăsi pe al treilea, adică pe Coursault. Mermoz se gîndea la această vizită încă de la sosirea sa în Maroc unde Coursault, înaintat sergent-major, participase, cu curaj și din greu, la războiul din Rif. * Munca, șederile la Juby și Dakar, boala, toate astea au întîrziat proiectul lui Mermoz. La puțin timp după sosirea lui Etienne și profitînd de două zile libere, Mermoz și-a îmbarcat prietenul în decapotabila stacojie și i-au dat bătaie spre Meknès. Dar din întîlnirea — după o despărțire de trei ani — cu camaradul de la Istres, Metz, din Siria și Nancy, Mermoz n-a culeș bucuria pe care o aștepta.

Un impuls frățesc i-a azvîrlit unul în brațele celuilalt. Apoi, Mermoz l-a examinat pe Coursault și s-a cutremurat pe dinăuntru. Frămîntările pentru sănătatea precară a soției, grijile materiale, constrîngerile și deziluziile vieții militare se imprimaseră puternic pe trăsăturile acestuia. Tinerețea fugise aiurea de pe chipul pe care Mermoz îl cunoscuse atît de vesel, atît de nepăsător. Părul începuse să încărunțească. Mermoz și-a amintit chefurile de la Damasc, cînd, făcînd-o pe vatmanii, au pornit de cîteva ori cu tramvaiele în cartierul bordelurilor sau cînd, instalați în cîte o *arabadji* **, organizaseră curse de care romane pe străzile orașului. Și-a amintit veselele zile de foame de la Palmyra, de motanul căpitanului pe care-l devoraseră profitînd de absența stăpînului și a cărui blană împăiată comandantul de escadrilă o găsise, la întoarcere, tronînd pe biroul său. Și-a amintit și de atît de puțin creștinescul lor botez comun, ordonat de „Plisc de Oțel" și oficiat în cel

* Război purtat de colonialiștii francezi, care instituiseră în 1912 protectoratul lor asupra Marocului, împotriva Republicii Rif, creată în urma răscoalei armate a lui Abd-el-Krim (1921—1926). (N.T.)

** Denumire dată birjelor marocane (N.A.)

mai luxos stabiliment cu felinar roşu la poartă din Damasc. Şi-a amintit şi de maimuţica Boubou şi de miile de şotii pe care o învăţaseră să facă. Evocînd toate aceste amintiri, Mermoz a încercat să-şi mai înveselească prietenul. Coursault a izbucnit în plîns.

Mermoz i-a smuls promisiunea că, de îndată ce perioada sa de reangajare se va isprăvi, va face cerere de admitere în Compania Latécoère. Apoi s-au despărţit.

După întoarcerea de la Meknès, Linia, Linia *lui*, i s-a părut lui Mermoz şi mai frumoasă.

La 11 noiembrie 1926, coechipierii Erable şi Gourp au părăsit Juby cu destinaţia Dakar. Gourp ducea poşta. Erable avea la bord interpretul maur şi pe mecanicul spaniol Pintado, angajatul Liniei. Deasupra capului Bojador, la jumătatea drumului între Juby şi Villa-Cisneros, următoarea escală, Gourp a avut o pană. A aterizat fără probleme, urmat imediat de Erable. În timp ce piloţii transbordau sacii poştali, Pintado a examinat motorul lui Gourp şi i-a asigurat că poate fi reparat pe loc. Gourp a decis să se autodepaneze. Erable a decolat, dar o stranie îngrijorare pentru tovarăşul său l-a făcut să se întoarcă. În clipa în care, aterizînd pentru a doua oară, sărea din carlingă, cinci mauri înarmaţi cu puşti au ţîşnit dintre dune. Îl aveau ca şef pe Ould-Aj-Rab, dezertor dintr-o unitate colonială franceză. A tras de cum i-a văzut pe piloţi, imitat de oamenii săi. Erable şi Pintado au fost ucişi. Gourp, grav rănit. Banditii au vrut să-l căsăpească pe loc cu pumnalele, dar interpretul i-a implorat să-l cruţe, făcîndu-i să înţeleagă că, atît timp cît respiră, chiar şi mutilat, pilotul francez reprezintă bani grei ca preţ al răscumpărării. Gourp a fost legat de crupa unei cămile şi caravana s-a îndreptat spre Juby. Cînd nefericitul îşi pierdea cunoştinţa, banditii îi dădeau să bea şi-i pansau

rănile cu balegă. Rănile deschise s-au cangrenat. Soarele saharian îl năucea. Fiecare pas al cămilei era pentru el o tortură. După două zile, Gourp a hotărît să-şi grăbească moartea. Avea asupra lui un flacon conţinînd acid fenic şi unul cu iod. Le-a înghiţit pe amîndouă. Durerea i-a luat minţile. Răpitorii l-au crezut pierdut, dar au trimis totuşi un mesager rapid la Juby ca să negocieze la iuţeală schimbul.

La cîteva ceasuri după masacru, întrucît nici Gourp, nici Erable n-au fost semnalaţi la Villa-Cisneros, alerta a fost dată de-a lungul întregului traseu. Echipajele au decolat în căutarea camarazilor dispăruţi. Mermoz şi Ville au plecat primii. La zece kilometri de locul unde aterizaseră Gourp, Erable şi Pintado, Ville a avut şi el o pană. O altă bandă, apărută între timp, s-a năpustit asupra lui. Răzînd cu avionul crestele dunelor, mai, mai atingînd capetele agresorilor cu roţile, Mermoz a izbutit să-i împrăştie. A aterizat pentru cîteva secunde, şi-a îmbarcat camaradul şi au revenit la Juby.

Emisarul lui Ould-Aj-Rab s-a prezentat după o săptămînă. Răscumpărarea lui Gourp a fost fixată la cinci mii pesos. Nimeni nu ştia însă dacă mai trăieşte ori ba. Mermoz şi Ville au plecat după el. Au dat peste lugubrul convoi la optzeci de kilometri de Juby. Gourp agoniza pe spinarea unei cămile. Mermoz l-a transportat pînă la fort. Un alt avion l-a dus la Casablanca. Avea o rană îngrozitoare la coapsa stîngă şi, de la ea în jos, întregul picior era cangrenat. Intestinele erau şi ele perforate de antisepticele băute. I-a fost decernată Legiunea de Onoare şi a decedat la spital.

Mermoz i-a cerut colonelului La Peña, comandantul fortului Juby, permisiunea de a căuta resturile pămînteşti ale lui Erable şi Pintado. Colonelul a refuzat.

Această tragedie a avut asupra caracterului lui Mermoz un efect zguduitor. Își zicea el fatalist, dar nu simțise cu adevărat fatalitatea întinzînd spre el palmele sale reci de marmoră. Cînd Gourp încărcase poșta la Juby, Mermoz era cel care trebuia să-l escorteze pînă la Dakar. Erable însă îl rugase să-i cedeze cursa și Mermoz, care acceptase, a plecat la Casablanca. Fără s-o știe, Erable alesese să moară în locul lui Jean.

„Cînd ți-e scris..."

De cîte ori repetase Mermoz aceste cuvinte! Abia acum însă le pătrunsese, pe de-a-ntregul, sensul. Fatalitatea jucase în favoarea lui. Avea să aștepte zece ani înainte de a inversa semnele.

Dacă imaginea concretă a destinului a dat noi dimensiuni raporturilor pe care Mermoz le întreținea cu existența și concepției sale sacerdotale despre meseria pe care o făcea, moartea lui Gourp și Erable l-a izbit în sensibilitatea sa cea mai vie. Cu timpul, în fața hecatombei impuse de cerințele Liniei, Mermoz avea să se rezume la tăcere. Nu că s-ar fi obișnuit. Nu că s-ar fi înăsprit sufleteste. Pur și simplu, înțelesese și acceptase. Era însă prea novice cînd au căzut primii. Nu cunoștea încă gustul de cenușă și tristețea singelui. Parcursese abia o jumătate din drumul care-l ducea spre propriul său adevăr. A fost cutremurat de milă, de oroare, de revoltă. Și-a cumpărat un parabelum. El, dușmanul omuciderii, visa acum să doboare mauri, oricare ar fi fost ei. Îi fuseseră asasinați camarazii.

La începutul lui decembrie, felicitările primite de la maică-sa i-au reamintit că împlinise douăzeci și cinci de ani Și deodată, în ciuda rezistenței sale, în ciuda vitalității și a insațiabilei sale dorințe de acțiune și aventură, Jean s-a simțit bătrîn.

„Ce scurtă e existența, a monologat el. Nu prea ai timp să fii tînăr așa cum trebuie."

Să fi fost soarta lui Gourp și Erable cea care i-a dictat aceste cuvinte cutremurător de profetice ? Să fi fost o premoniție care de atunci încolo avea să se manifeste tot mai mult ? Nimeni n-ar fi putut ghici adevărul. Cert e că părea îmboldit de o grabă subconștientă, de o tainică nevoie de a se dispersa în vastul univers. Un soi de aviditate febrilă îl biciuie și-l zorește. Îl chinuie setea de spații noi. Ar vrea să fie, în același timp, pretutindeni. Brazilia și Argentina fi-vor ele oferite curînd nerăbdării sale ? Pleca-va în Bolivia ca instructor, așa cum îi propune un colonel din această țară ? Sau în Guineea spaniolă, ca fondator de linie, așa cum i-o cere un diplomat madrilen cu care a făcut o cursă ? Zbura-va pe ruta Paris-Teheran în solda unei noi societăți franceze ? Îi va obține, în sfîrșit, colonelul Denain un avion transatlantic ? Toate aceste speranțe se întrețes în sufletul său. Toate aceste nume îl îmbată. Se crede devenit pasăre migratoare. Se crede capabil să trădeze Linia. De cînd o slujește a totalizat mai bine de două mii de ore de zbor și peste două sute de mii de kilometri. Nu-i oare îndeajuns pentru unul și același traseu ? Ar putea merge și-n altă parte. Timpul se scurge atît de iute.

Dar, o spunea chiar el, nu te poți împotrivi la ceea ce-ți e scris. Or, scris era pentru Mermoz, că linia de la Toulouse la Pacific va fi pentru el linia vieții și a morții. Cît privește ruta Casablanca-Dakar, nici aceasta nu-și epuizase încă toate învățămintele.

Începea iarna. În regiunile toride peste care zbura Mermoz ea aducea cu sine, în locul frigului, furtunile. Venite fie dinspre Ocean, fie dinspre deșert, ele erau deopotrivă de cumplite. Uraganul smulgea și ducea cu sine pilonii de oțel de pe terenurile de zbor. Aspirate sau azvîrlite

ca niște biete dopuri de teribilele turbioane, avioanele scăpau complet de sub controlul piloților. Din carlinga aparatului precipitat deasupra valurilor, cel care-l conducea vedea deschizîndu-se sub el hăuri lichide sau înălțîndu-se piscuri de spumă. Adesea, nisipul spulberat de pe dune se ridica pînă la o înălțime de trei mii de metri. Zburai atunci ceasuri întregi printr-un văzduh devenit vîscos și granulat, printr-un soi de colbuială lipicioasă care înăbușea motor și plămîni, totul scăldat într-o lumină subterană și, deopotrivă, submarină. Piloții deveneau victimele unor derive pe care nu le puteau calcula, abătuți departe spre larg, striviți de faleze, mînați undeva în deșert. Trebuia navigat „pe pipăitelea", orbește, menținînd numai și numai din instinct echilibrul unor avioane cărora nu li se mai vedeau nici capetele aripilor, nici coada. Am zburat în plin sirocco, de la Juby la Villa-Cisneros și-mi amintesc de groaza pe care am încercat-o atunci, precum și de eforturile aproape supraomenești ale lui Emile Lécrivain, pilotul meu. Asta a fost în 1929, pe un model nou, dotat cu un motor extrem de sigur și avînd radio la bord. Cu doi ani în urmă însă, Mermoz și camarazii săi n-aveau la dispoziție nimic în afara primitivelor lor Bréguet 14. După Spania și după un an de serviciu pe coasta africană, aceste aparate se mențineau în aer doar grație trudei inspirate a mecanicilor pierduți pe terenurile deșertului și a reflexelor unor admirabili piloți. Căci poșta nu admitea întîrzieri.

Atunci a învățat Mermoz cum se trece prin orice, zburînd pe orice. Atunci s-a otelit, s-a călit, s-a blindat pentru totdeauna împotriva reticenței, șovăielii, a imposibilului. Făcînd ceea ce făceau, și Mermoz, și camarazii săi găseau că este firesc, necesar, să realizeze, săptămînal, adevărate fapte de arme. Așa stînd lucrurile, au fost mirați, ba chiar iritați, de răsunetul avut în lume de isprava unui confrate,

în timp ce ei săvîrșeau acte de eroism, fără să le remarce și pe bandă rulantă.

La 2 martie 1927, maiorul uruguaian de aviație Taddeo Larre-Borgès, fratele său Glauco, căpitanul Ibarra și mecanicul Rigoli au încercat, pentru prima oară, traversarea Atlanticului de Sud, de la un continent la altul. Întreaga omenire urmărea, cu o îngrijorare în care regăsim reflexele unei epoci depășite, această experiență fără precedent, acest asalt al unor aripi omenești, încă plăpînde, împotriva imensității Oceanului. Echipajul a decolat de la Casablanca la opt și jumătate. Pe cheiuri se îmbulzea o uriașă mulțime. Reporterii și fotografii se dezlănțuiseră. Agențiile de presă din toate capitalele lumii erau în stare de alertă așteptînd noutăți despre hidroavion.

Au trecut însă ore, au trecut zile și Larre-Borgès n-a dat semne de viață. Itinerarul hidroavionului se știa ; el urma să zboare de-a lungul coastei marocane, apoi al celei sahariene și de acolo să se avînte peste Atlantic. O căutare patetică, care. de atunci, avea să anime nu odată aceste ținuturi pustii, a fost pornită neîntîrziat. Nave franceze, britanice, italiene, au fost abătute din drumul lor ca să scotocească Oceanul. Avioane militare spaniole și franceze s-au pornit să brăzdeze cerul. Firește, piloții liniei Casablanca-Dakar au decolat și ei. În cursa aceasta pentru salvarea unor vieți omenești, la 5 martie, Mermoz și coechipierul său Ville, descopereau hidroavionul.

Epava zăcea pe o mică plajă, la vărsarea în ocean a *ouedului* * Fetima, cam la o sută de kilometri la nord de Juby. Mermoz și Ville au survolat zona la joasă altitudine. Grupuri de mauri, anormal de numeroase, se iteau printre dune. Cei doi cunoșteau deșertul și obiceiurile tri-

* Torent format în sezonul ploilor, cu o albie adînc săpată (N.T.).

burilor aproape visceral ; pentru ei situaţia era la fel de clară ca şi cum ar fi fost desenată pe o pagină albă. O pană i-a silit pe uruguaieni să amerizeze în apropierea coastei. Valurile i-au azvîrlit pe ţărm. Ca totdeauna în asemenea cazuri, un pîndar nevăzut a semnalat naufragiul. Larre-Borgès şi tovarăşii săi erau fie prizonierii maurilor, fie asasinaţi de aceştia.

Mermoz şi Ville s-au înapoiat forţînd la maximum motoarele ca să comunice coordonatele exacte ale poziţiei hidroavionului. Imediat, admirabila echipă a liniei Casablanca-Dakar, s-a pus, în totalitatea ei, pe treabă. La 7 martie, Guillaumet, însoţit de Riguelle şi transportînd un tălmaci, au aterizat lîngă hidroavion, i-au descusut pe mauri şi au colectat informaţiile necesare. Uruguaienii erau în viaţă. La 8 martie, Reine şi Antoine au survolat tabăra răpitorilor, au aterizat în apropierea ei, au debarcat pe emisarii fortului spaniol şi au decolat sub o grindină de gloanţe. Pe 10 martie, au revenit ca să-i încarce pe Larre-Borgès şi echipajul său, răscumpăraţi de la mauri şi să-i aducă, sleiţi de puteri, dar teferi, la Juby.

Prin suspansul creat, prin peripeţiile sale, prin caracterul ei romantic, prin mijloacele folosite, noi şi totodată seculare, prin actorii ei, tineri şi înfocaţi plasaţi într-un decor sălbatic, această salvare a pasionat o lume întreagă. Ziarişti de pretutindeni s-au năpustit spre Casablanca, implorînd să fie duşi la Juby. Mermoz a transportat o droaie, înghesuiţi peste sacii poştali sau îndesaţi în lăzile goale. La fel au făcut şi camarazii săi. El însă a atras atenţia, mai mult ca oricare altul. Frumuseţea sa, corpul său bronzat şi atletic, farmecul său constituiau, pentru reporteri şi fotografi, ţinta ideală. A fost mitraliat cu întrebări. S-a scris despre el, despre captivitatea lui, despre dragostea lui pentru deşert. L-au botezat „ostaşul civil". I-a fost publicat chipul. S-a cerut pentru el Legiunea de

Onoare. Şi ca întotdeauna, zorul gazetăresc, entuziasmul, au dilatat realitatea, transformînd-o în titluri grase pe prima pagină.

La început, cînd a aflat că e erou de reportaj, Mermoz n-a crezut că la originea acestei publicităţi ar sta meritul său personal. Şi-a închipuit că totul se trage de la recomandările lui Latécoère, ale colonelului Denain sau a cine ştie cărei intervenţii. Furia care l-a cuprins la acest gînd a fost una dintre cele mai violente prin care a trecut. Strîngea din dinţi, îşi încleşta pumnii, se învîrtea ca turbat prin odaie. Nu îndrăznea să dea ochi cu camarazii.

„Dacă e să merit ceva, tuna el, vreau să merit numai şi numai pentru ceea ce am făcut, nu datorită protecţiilor. Aşa, se duce dracului rezultatul strădaniilor mele şi bucuria pe care mi-ar putea-o oferi !"

Totuşi, amplitudinea ecoului stîrnit de actele sale l-a obligat să-şi revizuiască părerile. Recomandările nu jucaseră nici un rol în toată povestea. Atunci, furia i s-a îndreptat asupra gazetarilor. Să nu fi văzut oare tipii ăştia nimic în viaţa lor, să nu fi riscat vreodată ceva ca să transforme acum în legendă o întîmplare banală ? De ce se apucaseră să tămîieze o acţiune care pentru toţi piloţii de pe ruta Casablanca — Dakar era condiţia firească a muncii lor ?

„E lamentabil, scria Mermoz. În simplitatea lor, faptele nu erau *tocmai urîte,* dar zarva stîrnită n-a făcut decît să le diminueze."

Linia continua să-l forjeze pe Mermoz.

Acum, nu-i mai era de ajuns să-şi facă datoria faţă de curier şi de camarazii aflaţi în viaţă. Îl obsedau umbrele lui Erable şi Pintado, rămaşi fără sepulcru. Nu putea admite acest abandon, cum nu putea admite biruinţa deşertului şi a ucigaşilor asupra spiritului Liniei. Camarazii trebuiau recuperaţi, chiar dacă nu mai erau decît nişte ose-

minte. De șase ori a cerut Mermoz guvernatorului de la Cap Juby permisiunea de a executa această misiune ; de șase ori colonelul La Peña a refuzat, invocînd primejdiile unei acțiuni pur sentimentale. Îndărătnicia lui Mermoz era însă de neclintit. Prestigiul și autoritatea sa sporeau întruna. La a șaptea tentativă obținea ceea ce-și dorise.

În luna iunie, în timpul unei escale la Juby, între două curse, și-a pus planul în aplicare, fără să mai prevină direcțiunea Liniei. Neînsoțit de un coechipier, a îmbarcat, pentru orice eventualitate, doi ghizi mauri în Bréguet-ul său și s-a îndreptat spre locul masacrului.

Investigațiile n-au durat prea mult. Rămășițele celor două aparate, incendiate de banda lui Ould-Aj-Rab, i-au slujit drept reper. A aterizat ușor ; dar cînd a sărit din carlingă și și-a plimbat privirea de jur împrejur n-a mai zărit nimic. Trecuseră șapte luni de la data masacrului. Leșurile lăsate în voia soartei hrăniseră șacalii și hienele. Mermoz scotoci totuși locurile cu privirea sa ageră. Deodată tresări. Smocul acela castaniu lipit de o bucată din avion era... sigur... nu încăpea nici o îndoială... era un smoc din părul lui Erable. A desprins cu mare grijă singurul vestigiu rămas de pe urma unui camarad bun, vesel și îndrăzneț. N-a mai avut însă timp să viseze în aceste pustietăți. Cei doi tîlmaci se porniseră să urle. Războinici în burnusuri albastre coborau în goană coasta celei mai apropiate dune. Elicea se învîrtea la relanti. Mermoz dădu gaze și desprinse aparatul de solul crăpat al deșertului.

O lună mai tîrziu îi mărturisea mamei sale :

„Mama pilotului, căreia i-am trimis smocul de păr mi-a scris o scrisoare profund recunoscătoare, dar din nefericire — cum era și firesc dealtfel — extrem de îndurerată Ce-ai vrea ? Neantul... Mîndria de a fi avut un asemenea fiu o susține însă cît de cît. I se pare mereu că-i departe de ea, dar că-l va revedea. Și îl așteaptă."

E oare cu putinţă să citeşti aceste rînduri fără să ţi se pună un nod în gît ?

E cineva în stare să prevestească, fiinţei celei mai iubite, cu o atît de atroce precizie, tortura ce o aşteaptă ?

În ziua în care Mermoz şi-a riscat viaţa ca să aducă părul unui camarad ucis cu şapte luni în urmă, el n-a făcut nici act de bravură şi nici de sfidare gratuită. Niciodată Mermoz nu şi-a îngăduit un zbor inutil. Ceea ce a săvîrşit, a săvîrşit-o în numele pactului încheiat cu ideea de camaraderie şi cu Linia. În ziua aceea însă, Linia n-a mai avut ce să-l înveţe.

Ajunsese la un punct de unde tot ce-i inspira această Linie întrecea chiar şi propriile-i exigenţe, oricît ar fi fost ele de dure. Hrănit şi maturizat de ea, purificat, dobîndindu-şi dimensiunile sale reale, acum o depăşea. Plecat în cursă de la acelaşi start cu ceilalţi camarazi, ba poate chiar uşor în urma lor, era în prezent în fruntea acestei falange epice, chiar în vîrful ei strălucitor, dar marcat de destin.

Îşi cîştigase, în creştetul unei piramide în care atîţia morţi se îngeamănă astăzi cu cei cîţiva supravieţuitori, un loc pe care n-avea să-l mai piardă nicicînd.

De pe acum, săptămînile ce-i rămăseseră lui Mermoz să le petreacă pe ruta Casablanca—Dakar erau socotite ; de pe acum, şefii de escală plecau să amenajeze terenuri în America de Sud unde Latécoère negocia cu guvernele locale contracte poştale ; de pe acum, Mermoz se simţea chemat într-acolo.

Îl umfla rîsul cînd se gîndea numai la demersurile întreprinse pe lîngă Franco—Română. Ar fi putut el vegeta pe o linie calmă din Europa ? Orizonturile necuprinse,

aventura cu A mare îi deveniseră mai necesare decît pîinea cea de toate zilele. Nici măcar concediile nu-l mai ispiteau. Uneori zicea : „Să văd America de Sud, să dau o raită prin Siria, să arunc un ochi în Persia, să fac cîțiva pași prin India și China, și zău dacă-mi mai trebuie ceva." Firește, erau simple reverii și își dădea seama de ele. Așa căzuseră sorții să n-aibă parte de plimbări turistice. Avea nevoie să slujească, să construiască. E ceea ce-l aștepta de partea cealaltă a Oceanului.

Dar înainte de asta își dorea să străbată fără escală acest Ocean, acest Ocean al cărui contur îl survola de atîta timp și a cărui chemare o ascultase de atîtea ori în nopțile de la Juby. Acolo unde eșuaseră uruguayenii, unde-și aflaseră moartea Mouneyres și Saint-Roman, el avea să izbîndească. Era sigur. Simțea atîta forță în pieptul său bombat precum o platoșă, în brațele sale de granit, în inima sa renăscută.

La 20 mai, anul acesta, un prim mesager al oamenilor îl străbătuse pe la Nord.

„Ferice de Lindberg ! a exclamat Mermoz. E minunat ceea ce a săvîrșit el, dar perfect realizabil cu un pic de voință."

În sinea sa se știa egalul americanului cu destin miraculos. Și, cînd alții îi urmară, Chamberlain și Levin, comandorul Byrd și coechiperii săi, freamătul care-l cuprinse nu mai era acela al nerăbdării, ci al umilinței. S-a adresat tuturor constructorilor, tuturor întreprinderilor aeriene. Să i se dea un avion. Cu cîtă bucurie ar fi schimbat decorația primită pe un avion transatlantic ! Un aparat, unul singur ! Și va traversa Atlanticul, cel de Nord, cel de Sud, n-are importanță, va restabili astfel prestigiul Franței. Anarhistul din Thionville începea să se simtă vistiernicul țării sale.

Nu exista însă nimic gata. Tragedia lui Nungesser și a lui Coli * îi incita pe cei în drept la prudență. Mermoz nu mai avea somn.

Pe neașteptate, ocazia păru să se ofere chiar pe propria-i Linie.

În august, în ciuda protestelor sale, Mermoz a fost numit comandantul aeroportului din Agadir. În zilele libere, încerca avioane, pleca la vînătoare, se ducea la Tiznit sau Taroudant și întreținea relațiile necesare Liniei cu autoritățile militare care comandau regiunea. Aceste îndeletniciri administrative, sedentare, ca și viața de sibarit îl dezgustau însă profund. De cîte ori, pe pista de zbor, dădea cîte unui camarad semnalul de plecare, avea sentimentul că este un „învîrtit".

Și totuși, era nevoie să deprindă a conduce, dintr-un birou, munca altora. Daurat îi pregătea o misiune pentru îndeplinirea căreia meseria de pilot nu ajungea.

După un stagiu de cîteva săptămîni, Mermoz pleacă, oftînd de ușurare, în concediu, în Franța. Și-l petrece la Paris, la Lille și la Mainbressy. Dar nici tandrețea pe care o nutrea pentru bunici, nici dragostea pentru maică-sa, n-au reușit să-l facă fericit. Era nerăbdător, distrat, cu gîndurile aiurea. Și oricît se străduia să nu-i alarmeze pe ai săi, singurele cuvinte pe care le repeta întruna erau „America de Sud... Atlanticul". Sub fruntea-i înaltă, arsă de soare, ochii păreau mai limpezi, mai ficși, de parcă ar fi purtat în ei reflexele nisipurilor. Profilul de bronz acuza tot mai tare o voință călită în atîtea primejdii și lupte, încît o simțeai inflexibilă. Era, în totalitatea ei, focalizată pe un obiectiv unic : acela de a zbura, de a dilata

* Piloți francezi, dispăruți în 1927 în timpul unei tentative de traversare a Atlanticului (N.T.).

limitele experienţei, de a lua în stăpînire noi tărîmuri şi mări noi, de a pulveriza şi, în acelaşi timp, de a exalta condiţia umană.

Cînd, înainte de terminarea concediului, a fost chemat la Toulouse ca să testeze — în sfîrşit — noile aparate ieşite din uzinele Latécoère, a explodat într-un acces de bucurie infantilă. Trecuse o lună de cînd nu mai respirase mirosul uleiului şi-al benzinei arse într-un motor. S-a apucat, hămesit, de treabă. A încercat aparatele Laté 25 şi Laté 26, s-a antrenat, pe ruta Spania, în zborul de noapte, şi-a pregătit brevetul de navigator. Zbura, zbura şi nici măcar întunericul nu-i domolea elanul.

În acel moment a crezut că poate traversa Atlanticul.

Pentru a demonstra posibilităţile noului său avion, Laté 26, şi a percuta, în acelaşi timp, opinia publică, Latécoère a hotărît să-l lanseze, pe propria-i linie, într-un raid de o anvergură ieşită din comun. Daurat a studiat itinerarul şi a ales echipajul. Urma, aceasta era decizia, să se parcurgă, fără escală, distanţa Toulouse — Saint-Louis în Senegal. Cei doi oameni care aveau să ducă aparatul erau Négrin, pilot-recepţionist al uzinelor Latécoère, şi Jean Mermoz.

În aceeaşi perioadă, Costes şi Le Brix preparau raidul în America de Sud, raid ce avea să le facă ilustre numele. De acord cu directorul lor, Mermoz şi Négrin au hotărît să plece în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră ca şi cei doi. Aveau încredere în aparatul şi în experienţa lor ca să-i bată pe concurenţi. Ultimele încercări ale lui Laté 26 s-au efectuat cu mare discreţie. Conducerea nu dorea, în cazul unui eşec, să atragă atenţia. În plus, pentru oficialităţile ministeriale, birocraţi timoraţi şi rutinieri, cum le este felul, zborul lui Négrin şi al lui Mermoz trebuia să figureze nu ca un raid, ci ca o probă de sarcină şi distanţă.

Cei doi piloți, însă, erau ferm hotărîți să se dispenseze de asentimentul funcționarilor, potrivnici, de regulă, oricărui proiect prestigios și măreț. Intenția lor era să-i „radă" pe Costes și Le Brix nu numai pe ruta Toulouse — Saint-Louis, ci și deasupra Atlanticului. Ideea acestei curse eroice îi aparținea lui Mermoz. Cum ar fi putut admite — avînd, în sfîrșit, mijloacele — să nu-și împlinească un vis, atît de îndelungat, de febril conceput, urmărit, cumpănit ? Négrin, a cărui temeritate nu cunoștea nici ea frontiere, a susținut, cu toată ardoarea, acest plan. Oficial, Daurat l-a ignorat. Dar ascultîndu-i pe cei doi piloți, gura sa a schițat acel fugitiv surîs care, la el, era semn de laudă.

Toată lumea s-a pus pe treabă cu febrilitate. Director, mecanici, ingineri, șefi de ateliere, piloți, nici unul nu trăia pentru altceva decît pentru Laté 26 special, cu aripile supradimensionate, care urma să poarte, atît de departe, renumele Liniei. Zece zile de-a rîndul, aparatul, deși gata, a fost revizuit și răsrevizuit. Zece nopți de-a rîndul, Mermoz și Négrin au zburat în taină. În sfîrșit, a sosit și ultima zi, premergătoare decolării lor, cea în zorii căreia Costes și Le Brix trebuiau să-și ia deasemeni zborul. Chestionați asupra ultimei lor impresii, cei doi piloți au declarat că n-au o încredere totală în aripile supradimensionate ale lui Laté 26 și că niște aripi normale li se par preferabile. Pe loc, Daurat a și hotărît înlocuirea. Echipele tehnice s-au apucat de lucru, ca într-o cursă contra cronometru, îmboldiți de un spirit de colaborare total, unanim. Cînd se crăpa de ziuă, operațiunea fusese terminată. Mermoz și Négrin s-au suit în postul de pilotaj.

Atunci a încercat Mermoz, pentru prima oară în viață, emoția aproape insuportabilă a marilor încercări. Se afla, pentru prima oară, în pragul unui act de care chipul său

avea să fie legat, pentru totdeauna, în memoria oamenilor. În sinea sa tremura tot. Şi-a amintit însă de micuţul, prăpăditul avion de la Istres pe care îşi luase cîndva zborul, neştiind nimic, orbeşte, şi atunci şi-a rezemat umerii răscopţi de soarele de la Juby de spătarul capitonat cu piele al Laté-ului 26, iar trăsăturile sale căpătară expresia copiilor înseninaţi dintr-o dată. Avea douăzeci şi cinci de ani şi urma să traverseze Atlanticul.

Perpignan, Pirineii, Barcelona, Alicante, Malaga, Gibraltar, Casablanca, Agadir şi pustiul, Juby şi pustiul, Cisneros şi pustiul, Port-Etienne...

Toate aceste escale, toate aceste peisaje, temperaturi, brize, toate aceste goluri de aer, imagini ale soarelui, toate aceste stele, Mermoz le recunoştea, le număra, le regăsea, şi le integra, una după alta. Erau patrimoniul său, bunul său, ogorul pe care-l arase de mii şi mii de ori. Acum însă nu se mai oprea din escală în escală ca să-şi ia din nou vînt, acum le parcurgea dintr-o dată dintr-o singură suflare, dintr-un singur zbor, direct şi sigur. Beţia sa lucidă, extazul său activ au durat douăzeci şi patru de ore. În zorii ce succedau celor în care părăsiseră Toulouse, Négrin şi Mermoz au zărit Saint-Louis, în Senegal. Soarele îşi împlînta primele raze în apele Atlanticului.

Mermoz şi-a azvîrlit braţele în sus în semn de victorie Négrin, pilot de încercare, neobişnuit defel cu etapele lungi, avea întipărită pe chipu-i tras aceeaşi expresie de speranţă ca şi tovarăşul său. Pe terenul de la Saint-Louis nu se zărea nici un avion. Costes şi Le Brix nu sosiseră încă.*

Oceanul aparţinea echipajului de pe Laté 26.

Roţile aparatului au atins solul. Era pentru prima oară cînd se realiza, pe calea aerului şi fără escală, legătura

* Mermoz şi Négrin au aterizat cu două ore înaintea lor (N.A.).

dintre Senegal și Franța. Laté 26 rula pe pistă, rula... La capătul cursei, o cocoașă de pământ l-a făcut să se poticnească. Botul aparatului a izbit solul...

Oficialitățile, în frunte cu guvernatorul, se precipitară. Erau convinși că asistaseră la aterizarea lui Costes și Le Brix. Nu fusese anunțat nici un alt zbor. Dar în locul chipului aspru și al siluetei îndesate ale lui Costes, din carlingă își făcu apariția un vlăjgan tînăr, cu părul blond și ondulat.

— Mermoz, se prezentă el.

Un nume care nu spunea nimănui nimic.

— Fe... felicitările mele, bîlbîi guvernatorul.

Dar nici Mermoz nici Négrin n-aveau urechi pentru el. Cumplit de îngrijorați, ei examinau prova avionului. Totul era intact, minus elicea.

Au trebuit să aștepte o săptămînă ca să capete una nouă. În acest răstimp, Costes și Le Brix și-au urmat drumul.

Coperta de
MIHAI MĂNESCU

Joseph Kessel

MERMOZ

Editions Gallimard
© Editions Gallimard, 1938, renouvelé en 1965

CUPRINS

CARTEA ÎNTÎI
Primii pași

I. *Un băiat cuminte* 7
II. *Un prost soldat* 33
III. *Pilot în Levant* 46

CARTEA A DOUA
Linia

I. *La pămînt!* 83
II. *Omul cu țigara* 106
III. *Lecția spaniolă* 122
IV. *Casablanca — Dakar* 140

Redactor : MANUELA CORAVU
Tehnoredactor : VALERIA PETROVICI

Bun de tipar : 3.06.1985.
Apărut. 1985. Coli de tipar 6.

Comanda nr. 50 219
Combinatul poligrafic
„Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București
Republica Socialistă România

Vol I—II, Lei 18,50

În zori, cei doi au atins baza lanțului muntos, dar Palmyra nu se zărea. Instinctul i-a suflat lui Mermoz că n-o să mai reziste multă vreme. Picioarele nu-l mai ascultau. Nisipul plăsmuia fantome. Umflată monstruos, limba îi umplea gura. Trebuia să aleagă calea cea mai scurtă, oricît de mare ar fi fost riscul de a da peste vreun grup de beduini răsculați.
Ajuns la șes, Mermoz a reperat o pistă (mai tîrziu avea să afle că era cea care lega Deyr ez Zôr de Palmyra) și s-a îndreptat către ea. Mecanicul, nemaiputînd înainta, Mermoz l-a tîrît pînă la drumul caravanelor. Acolo nefericitul n-a mai rezistat și s-a prăbușit. După ce a zgîlțîit în zadar masa inertă a coechipierului său, Mermoz l-a săltat în cîrcă și a pornit mai departe.

EDITURA MERIDIANE